

Nina Ojala

LAPSEN KEHITYSTÄ KOSKEVA TIETO LASTENSUOJELUN TARPEEN ARVIOINNISSA

Bioekologisen kehitysteorian näkökulma arvioinnin
yhteenvedoihin

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2021

TIIVISTELMÄ

Nina Ojala: Lapsen kehitystä koskeva tieto lastensuojelun tarpeen arvioinnissa. Bioekologisen kehitysteorian näkökulma arvioinnin yhteenvedoihin.

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityö

Syyskuu 2021

Tämä Pro gradu -tutkielma käsittelee lapsen kehitykseen liittyvän tiedon merkitystä ja huomioimista lastensuojelun tarpeen arvioinnissa. Lastensuojelun tarpeen arviointi toteutetaan sosiaalihuoltolain mukaisen palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä silloin, jos asia on tullut vireille lastensuojelullisena asiana hakemuksella tai, kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on saanut muutoin tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Lapsen palvelutarpeen arvioinnissa sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja selvittävät lapsen ja perheen kanssa yhteistyössä heidän tuen tarpeitaan. Lasten ja perheiden kanssa tehtävän sosiaalityön keskeisenä lakisääteisenä periaatteena on edistää lapsen suotuisaa, tasapainoista kehitystä ja hyvinvointia. Voidakseen tukea asiakkaanaan olevan lapsen kehitystä tehtävänsä edellyttämällä tavalla sosiaalityöntekijä tarvitsee tietoa ja ymmärrystä lapsen kehityksen edellytyksistä, sekä toisaalta sitä vahingoittavista tekijöistä. Viimeaikaisessa alan tutkimuksessa on todettu lastensuojelun tarpeen arviointityön hyötyvän lapsen kehitystä koskevan tiedon hallinnasta ja tunnistettu tarvetta lastensuojelun tarpeen arviointikäytäntöjen systematisoimiseen ja teoriatietoon sekä jaettuun ymmärrykseen perustuvan viitekehyksen luomiseen arviointityön tueksi.

Tutkielman teoreettisen viitekehyksen muodostavat kehityspsykologinen tieto lapsen kehityksestä, sekä Urie Bronfenbrennerin bioekologinen kehitysteoria. Tutkielma on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen ja sen empiirisenä aineistona toimivat 43 lastensuojelun tarpeen arvioinnin sisältävää palvelutarpeen arvioinnin loppuyhteenvedodokumenttia yhdestä suurehkosta suomalaisesta kaupungista. Aineiston analyysi on toteutettu teoriaohjaavan sisällönanalyysin metodilla käyttäen analyysin runkona bioekologisen kehitysteorian systeemisiä tasoja.

Tutkielman tutkimuskysymykset ovat: 1) Millaista lapsen kehitystä tai kehityksen edellytyksiä koskevaa tietoa tai havaintoja palvelutarpeen arvioinnin loppuyhteenvedoissa on tunnistettavissa bioekologisen teorian linssin läpi tarkasteltuna? 2) Mitä tämä tieto kertoo (bioekologisen teorian mukaisesti tunnistetuista lapsen kehitykseen vaikuttavista tekijöistä)? ja 3) Vaikuttaako lapsen ikä hänen tilanteestaan tehtyihin huomioihin kehitykseen liittyvän tiedon alueella?

Keskeisenä tutkimustuloksena ilmeni, että bioekologisen teorian linssin läpi tarkasteltuna lastensuojelutarpeen arvioinnin loppuyhteenvedoista oli tunnistettavissa runsaasti lapsen kehitykseen liittyvää tietoa. Dokumentoitu tieto painottui lapsen mikrosysteemiin ja läheissuhteiden alueelle, mutta yhteenvedoista oli tunnistettavissa kaikille bioekologisen teorian systeemisille tasoille asettuvaa tietoa. Tutkimuksen perusteella bioekologisella teorialla voisi olla sovellusarvoa lastensuojelutarpeen arviointia jäsentävänä ja tukevana viitekehyksenä lapsen kehityksen kannalta keskeisten tekijöiden tunnistamiseksi ja jäsentämiseksi arvioinnissa, sekä lapsen kehitystä tukevien toimien suunnittelemiseksi.

Avainsanat: lastensuojelu, palvelutarpeen arviointi, lapsen kehitys, bioekologinen kehitysteoria

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Nina Ojala: Information on child development in assessing the need for child protection. A perspective of bioecological development theory on evaluation summaries.

Master's thesis

Tampere University

Social work

September 2021

This Master's thesis deals with the importance and consideration of information related to child development in assessing the need for child protection. The assessment of the need for child protection is carried out in connection with the assessment of the need for services if the matter has been initiated as a child protection matter upon application or when a social worker or other child protection worker has otherwise become aware of a child in need of child protection. In assessing the child's need for services, the social worker and the social counselor, in cooperation with the child and family, determine their support needs.

The central statutory principle of social work with children and families is to promote the child's favorable, balanced development and well-being. In order to support the development of a client child, a social worker needs information and understanding of the preconditions for the child's development, as well as the factors that can harm it. Recent research in the field has identified child protection needs assessment as benefiting from the management of information on child development and has identified the need to systematize child protection needs assessment practices and to establish a framework based on theoretical knowledge and shared understanding to support assessment.

The theoretical framework of the dissertation consists of developmental psychological information about child development, as well as Urie Bronfenbrenner's bioecological development theory. The dissertation is qualitative in nature, and its empirical material consists of 43 final summary documents of the service needs assessment including the assessment of the need for child protection, gathered from one of the larger Finnish cities. The data has been analyzed using the method of theory-based content analysis, using the systemic levels of bioecological development theory as the framework of the analysis.

The research questions of the dissertation are: 1) What kind of information or observations concerning the child's development or development conditions can be identified in the final summaries of the service need assessment when viewed through the lens of bioecological theory? 2) What does this information say (about the factors influencing child development identified according to bioecological theory)? and 3) Does the child's age affect the observations made about his or her situation in the area of developmental knowledge?

The main result of the study was that, viewed through the lens of bioecological theory, a wealth of information related to child development could be identified from the final summaries of the child protection needs assessment. The documented data focused on the child's microsystem and the area of his or her closest relationships, but the summaries included data on all systemic levels of bioecological theory. Based on the research, bioecological theory could have application value as a framework for structuring and supporting assessment in order to identify key factors for child development in assessment, as well as for planning measures to support child development.

Keywords: child protection, needs assessment, child development, bioecological development theory

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	2
2 LAPSEN KEHITYSTÄ KOSKEVA TIETO LASTEN JA PERHEIDEN KANSSA TEHTÄVÄSSÄ SOSIAALITYÖSSÄ	5
2.1 Sosiaalityön tietoperusta, teoria ja tiedon käyttö.....	5
2.2 Lapsen kehitystä koskevan tiedon merkitys lasten suojelemiseksi tehtävässä sosiaalityössä	9
2.3 Laki ohjaa lapsen kehityksen huomioimiseen	13
2.4 Sosiaalityöntekijä lapsen kehityksen turvaajana.....	16
3 NÄKÖKULMIA LAPSEN KEHITYKSEEN	20
3.1 Lapsen kehitys kehityspsykologian ja sosiologian jäsennyksenä.....	20
3.2 Vanhemmuuden ja hoivan merkitys lapsen psyykkiselle kehitykselle	23
3.3 Lapsen kehitys vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa Urie Bronfenbrennerin bioekologisen kehitysteorian mukaan	28
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	36
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	36
4.2 Tutkimusaineiston keruu ja dokumentit tutkimusaineistona	36
4.3 Sisällön analyysi tutkimusmenetelmänä ja analyysin kulku	43
4.4 Tutkimuksen eettisyys	45
5 ANALYYSIN TULOKSET – LAPSEN KEHITYKSEEN LIITTYVÄT TEKIJÄT PALVELUTARPEEN ARVIOINNIN LOPPUYHTEENVEDOISSA BIOEKOLOGISEN TEORIAN VALOSSA	48
5.1 Henkilöön liittyvät tekijät.....	48
5.2 Mikrosysteemiset tekijät	54
5.3 Mesosysteemiset tekijät.....	65
5.4 Eksosysteemiset tekijät.....	68
5.5 Makrosysteemiset tekijät	70
5.6 Kronosysteemiset tekijät	71
5.7 Proksimaaliset prosessit	75
6 YHTEENVETO JA POHDINTA.....	78
LÄHTEET.....	88

1 JOHDANTO

Kehitys on keskeinen osa lapsuutta ja lapsuuden kehitys luo pohjan yksilön koko loppuelämälle. Lasten ja perheiden kanssa tehtävän sosiaalityön keskeisenä periaatteena on edistää lapsen suotuisaa, tasapainoista kehitystä ja hyvinvointia (Shl 1301/2014, 5 §; Lsl 417/2007, 4 §; Rätty 2010, 7; Rätty 2019, 5). Olosuhteet ja yksilölliset kokemukset vaikuttavat kehitykseen merkittävästi ja usein pitkäkestoisesti, ja lasten ja perheiden kanssa tehtävän sosiaalityön keinoin voidaan, ja tulisi pyrkiä turvaamaan kehityksen edellytyksiä juuri lapsen ja hänen perheensä olosuhteisiin vaikuttamalla. Sosiaalityö ammattialana perustuu oletukseen, että ihmistä voidaan auttaa ja tukea kasvamaan ja muuttumaan kokemustensa myötä ja toisaalta niistä huolimatta. Tässä onnistuakseen sosiaalityöntekijän tulee arvostaa ja ymmärtää asiakkaansa yksilöllistä elämän kulkua ja ympäristön sekä kokemusten vaikutusta siihen, millainen hän on. (Crawford & Walker 2010, 2.) Voidakseen tukea asiakkaanaan olevan lapsen kehitystä, tulee sosiaalityöntekijän ymmärtää ihmisen elämänmittaista kehitystä erityisesti lapsuudessa ja nuoruudessa, sekä suotuisan kehityksen edellytyksiä ja toisaalta niitä tekijöitä, jotka voivat kehitystä vahingoittaa. Voidaan siis ajatella, että sosiaalityöntekijä tarvitsee tietoa ja ymmärrystä ihmisen kehityksestä ja siihen eri ikävaiheissa vaikuttavista tekijöistä.

Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut lapsen kehitystä ja kehitykseen vaikuttavia tekijöitä koskevan tiedon ilmenemisestä ja huomioimisesta lastensuojelun tarpeen arvioinnissa. Aihe on sosiaalityössä ajankohtainen, koska viimeaikaisessa alan tutkimuksessa on nähty tarvetta lastensuojelun tarpeen arviointikäytäntöjen systematisoimiseen, ja todettu arviointityön hyötyvän lapsen kehitystä koskevan tiedon hallinnasta (Jaakola 2020; Haarakangas 2018; Jaakkola 2016). Lasten suojelemiseksi tehtävässä sosiaalityössä on lisätty lapsen huomioimista työn käytännöissä, ja kehitetty työkäytäntöjä lapsikeskeisemmiksi 2000-luvun aikana. Myös tässä yhteydessä on todettu lapsen edun arviointityön vaativan työntekijältä monipuolista osaamista lapsen kehityksen ja hänen ihmissuhteidensa alueella. (Petrelius ym. 2016, 105-111.)

Tutkimuksen aihe juontuu käytännön työssä virinneisiin pohdintoihini liittyen sosiaalityön tietoperustaan ja lapsen kehitykseen liittyvän tiedon merkitykseen, tarpeeseen ja käyttöön lasten ja perheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Sosiaalityön

tieteellisessä peruskoulutuksessa ei juurikaan ole lapsen kehitykseen fokusoituja sisältöjä, vaan tällaisen ymmärryksen kasvattaminen perustuu opiskelijan omaan opintosuunnitelmaan ja kiinnostukseen (STM/Toimiva lastensuojelu -selvitystyöryhmän loppuraportti 2013, 39-40.) Jaakkolan (2016, 64) tutkimuksessa ilmenee, että sosiaalityöntekijöiden mukaan lastensuojelun tarpeen arvioinnissa lapsen kehityksen riskien ja suojaavien tekijöiden arvioinnissa tiedonlähteenä korostuu kehityspsykologinen tieto. Tällainen tieto näyttäytyy olevan läsnä arviointityössä tietoisuuden tasolla, mutta sen käyttö ei kuitenkaan ilmene konkreettisena eikä jäsentyneenä arviointityössä. Tämä voi kertoa tarpeesta kehityspsykologisen teorian tiedon hallinnan syventämiseen.

Sosiaalityön tietoperusta on moniviitekehyksinen ja pirstaleinen, koska työskentely edellyttää usean eri alan tiedon hyödyntämistä, eikä omaa yhtenäistä teoriaa ole työkentän laajuuden vuoksi ja systemaattisen käytäntö- ja vaikuttavuustutkimuksen puutteessa pystytty muodostamaan (mm. Hämäläinen 2007, 467). Hyvän käytännön ja oikeiden toimenpiteiden varmistamiseksi sosiaalityössä on usein tarpeellista muodostaa kokonaiskuva asiakkaan elämästä, joka edellyttää moniammatillista tai useiden tieteenalojen näkemyksiä yhdistelevää työskentelyä (Crawford & Walker, 2010, 15; Healy, 2005, 4). Eri näkökulmista ja viitekehyksistä asiaa katsovat teoriat voivat näin ollen olla yhtä merkittäviä ja tarjota kukin osaltaan osittaisen selityksen kyseiseen tilanteeseen. Erilaiset lähestymistavat myös tarjoavat sosiaalityöntekijälle erilaisia tapoja puuttua tilanteeseen yksilön-, perheen-, yhteisön- tai yhteiskunnan tasolla. Myös poliittiset-, moraaliset- ja taloudelliset seikat vaikuttavat siihen, minkä lähestymistavan sosiaalityöntekijä kulloinkin valitsee. (Munro, 1998, 96.) On myös sanottu, että lastensuojelussa kohdataan sellaisia ilmiöitä, joiden ymmärtäminen pelkästään teorian tiedon valossa ei ole mahdollista. Tarvitaan siis myös työssä ja elämässä yleensä kertynyttä viisautta. (Pösö, 2002, 405.)

Otsikon linssimetafora on jäänyt mieleeni sosiaalityön teorian historian kurssilta, jonka opettaja visioi sosiaalityöntekijän teorian tiedon käyttöä erilaisina linssinä, joiden läpi käsillä olevaa asiakascasea tai tilannetta tutkailla. Muistan tuolloin ajatelleeni, että ajatus on kovin ihanteellinen; sosiaalityön käytäntö kun kokemukseni mukaan ei aliresursoituna juurikaan mahdollista tällaista erilaisten linssien sovittamista parhaan mahdollisen ratkaisun ja avun asiakkaalle löytämiseksi. Monitieteisyys ja laaja, monenlaiset tekijät

huomioiva lähestymistapa on sosiaalityön vahvuus ja asiakkaan tilanteen monisyisyyden näkemisen mahdollistamiseksi tärkeää. Saman aikaisesti sosiaalityön tietopohjan moninaisuus ja pirstaleisuus voi aiheuttaa haastetta ja epämääräisyyttä käytännön työhön, ja heikentää ammatillista uskottavuutta tai luotettavuutta esimerkiksi juuri lastensuojelun arviointityössä. Pohdin, että linssien sovittamista tulisi tehdä joidenkin käytännön arviointitehtävien tueksi jo etukäteen ja kollektiivisesti, ja että tutkimukseni viitekehyksenä toimiva bioekologinen kehitysteoria saattaisi soveltua tällaiseksi linssiksi lastensuojelun tarpeen arvioimiseen lapsen kehityksellisten tarpeiden alueella.

Tutkielmani on luonteeltaan laadullinen ja sen empiirisen aineiston muodostavat lastensuojelun tarpeen arvioinnin sisältävät sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisen palvelutarpeen arvioinnin loppuyhteenvedot. Bioekologista kehitysteoriaa olen käyttänyt lapsen kehitystä koskevan tiedon tunnistamiseen dokumenteista, sekä tiedon luokitteluun ja analyysiin. Metodina aineiston analyysissä käytän teorialähtöistä sisällönanalyysia.

Koska tutkimuskysymykseni liittyy sosiaalityön tietoon ja tiedon käyttöön, taustoitin tutkielmani erittelemällä sosiaalityön tietoperustaa. Lainsäädäntö ohjaa vahvasti lasten ja perheiden kanssa tehtävää sosiaalityötä, joten tarkastelen myös sitä lapsen kehityksen huomioimisen näkökulmasta. Tutkielmani varsinaisena taustateoriana toimii lapsen kehitystä koskeva kehityspsykologinen tieto sekä Urie Bronfenbrennerin ekologinen ja bioekologinen teoria ihmisen kehityksestä, joita esittelen luvussa kolme. Tutkimuksen aineistoa ja sen käsittelyä kuvailen luvussa neljä. Viidentenä on analyysiluku, joka jakautuu analyysin rungon mukaisesti seitsemään alalukuun. Viimeisessä luvussa teen yhteenvetoa analyysin tuloksista ja pohdin niistä seuranneita johtopäätöksiä sekä aineistosta prosessin aikana heränneitä ajatuksia.

2 LAPSEN KEHITYSTÄ KOSKEVA TIETO LASTEN JA PERHEIDEN KANSSA TEHTÄVÄSSÄ SOSIAALITYÖSSÄ

2.1 Sosiaalityön tietoperusta, teoria ja tiedon käyttö

Sosiaalityön tietoperustalla tarkoitan kaikkea sitä tietoa, minkä varaan sosiaalityö ammatillisena toimintana rakentuu, ja mitä sosiaalityön ammattilaiset tarvitsevat ja tavalla tai toisella käyttävät ja tuottavat omassa työssään – käytännön työssä asiakkaiden parissa sekä hallinto-, kehittämis- tai tutkimustyössä.

Sosiaalityö on ammattina sekä tieteenalana kehittynyt käytännön tarpeesta ja työstä, ja sen toimintaympäristö ja työskentelyalue on yhtä laaja kuin inhimillisen elämän kirjo. Tästä johtuen sosiaalityöntekijän on varsinaisen ammatillisen tiedon lisäksi hallittava valtava määrä yleistä elämää koskettavaa, sosiaaliin suhteisiin ja yhteiskuntaan liittyvää tietoa, kuin myös spesifimmin tiettyyn aihealueeseen (esimerkiksi lastensuojelu tai vammaispalvelutyö) liittyvää tietoa. Payne (2001) näkeekin tiedon roolin sosiaalitieteissä olevan enemmän todellisuuden rakentamisessa kuin kiistattomien lainalaisuuksien vakiinnuttamisessa.

Akateemista tutkimusta sosiaalityön alalla on tehty vasta 1990-luvulta alkaen, ja sosiaalityössä kohdattavien asioiden laajuudesta johtuen olisi mahdotonta vastata edes likimain kaikkeen sen tiedontarpeeseen oman alan tutkimuksen ja –teoriankehityksen turvin. Sosiaalityön muodollisen tietoperustan katsotaankin muodostuvan useiden eri tieteenalojen havainnoista ja ajatuksista. Sosiaalityön kehittyessä omaksi erityisalakseen 1900-luvun kuluessa, on se ottanut vaikutteita vahvimmin ihmistä koskevista käyttäytymis- ja sosiaalitieteistä, psykologiasta, psykiatriasta ja sosiologiasta. (Raunio 2009, 38.) Psykologia, psykiatria ja muut käyttäytymistieteet muodostavat huomattavan perustan sosiaalityön ammattikäytännölle erityisesti suorassa asiakastyössä ja ihmisen kehitykseen, ihmisten välisiin suhteisiin, psykologiseen traumatisoitumiseen, mielenterveyteen sekä riskien arvioimiseen tai vähentämiseen liittyvissä asioissa (Healy 2014, 64, 67-68). Sosiaalitieteet, erityisesti sosiologia, tarjoavat sosiaalityöntekijöille teoreettisia ja tutkimuksellisia näkökulmia, jotka mahdollistavat asiakkaiden ongelmien ymmärtämisen niiden sosiaalisissa yhteyksissä ja ympäristössä. Sosiologinen ajattelu

auttaa sosiaalityöntekijää myös suhtautumaan terveeseen kriittisesti omaan työhönsä ja kyseenalaistamaan ammattialansa toimintatapoja ja -ehtoja. (Healy 2005, 64.)

Sosiaalityössä on tärkeää riittävän laajasti ymmärtää yhteiskunnallista ympäristöä, koska se asettaa puitteet sosiaalityöntekijöiden ammatilliselle toiminnalle ja taustan sekä vaikuttimet sosiaalityön asiakkaiden ongelmille (Raunio 2009, 38). Edellä mainittujen, sosiaalityön perustassa vahvimmin vaikuttavien diskurssien lisäksi sosiaalityöntekijöiden tulee käytännön työssään ymmärtää ja tehdä yhteistyötä myös työympäristössään vaikuttavien valtdiskurssien terveystieteen, talouden ja juridiikan kanssa (Healy 2005, 47-48). Sosiaalityölle on merkityksellistä myös muiden lähialojen, kuten sosiaalipolitiikan, kasvatustieteen ja antropologian alueella tehtävä tutkimus.

Teoreettisen perustiedon tehtävä sosiaalityössä on käytännön työntekijöiden ymmärryksen lisääminen niistä yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan suhteisiin liittyvistä ilmiöistä, joiden kanssa sosiaalityön käytännössä työskennellään. Ymmärrys sosiaalisten prosessien luonteesta ja sosiaalisten kokemusten merkityksestä on käytännön sosiaalityön tärkeä edellytys. Vuorovaikutustyön keskeisten lainalaisuuksien tunteminen edesauttaa yhteistyön rakentamista niin asiakkaiden kuin yhteistyökumppaneidenkin kanssa. Näin ollen ylipäättään kaikki tutkimustieto, joka auttaa ymmärtämään ihmisen kasvua ja kehitystä, ihmisten ja yhteisöjen toimintaa, sekä vuorovaikutusta ja muutosprosesseja, vahvistaa sosiaalityön tietopohjaa. (Kananoja ym. 2011, 371.)

Thompsonin (2000, 51) mukaan sosiaalityön laaja, monimutkainen ja alati kehittyvä tietoperusta muodostuu sosiaalityön käytännön ammattilaisten, tutkijoiden ja teoreetikoiden tuottamasta ja aiemmin hyväksi havaitsemasta tiedosta, joka sosiaalityön toimintaympäristön eli yhteiskunnan muutoksen myötä on jatkuvassa liikkeessä. Kananoja, Lähteinen ja Marjamäki (2011, 371) kuvailevat sosiaalityön ammatillisen tiedon syntyvän sosiaalityölle olennaisesta teoreettisesta tiedosta, sosiaalityön filosofisista perusteista, kuten arvoista, moraalista ja etiikasta, sekä sosiaalityön metodeja koskevasta tutkimus- ja kokemustiedosta. Tarkemman jäsenyyksen sosiaalityön ammatillisesta tiedosta on laatinut Julie Drury-Hudson (1999, 149), jakaen tiedon viiteen eri lajiin, jotka yhdessä auttavat ammattilaisia ymmärtämään ja harjoittamaan työtään. Nämä tiedon lajit ovat teoreettinen tieto, empiirinen tieto, menettelytapatieto,

henkilökohtainen tieto ja käytännön viisaus. Seuraavaksi kuvailen lyhyesti näitä tiedon lajeja.

Teoreettinen tieto muodostuu käsitteistä, malleista ja viitekehyksistä, jotka jäsentävät ammattikunnalle keskeisiä käsiteltäviä ilmiöitä mahdollistaen näin ympäröivän maailman selittämisen, kuvailemisen, ennakoimisen ja kontrolloimisen. Empiirinen tieto on kokemusten ja tapahtumien kuvailemista ja selittämistä, tulevien tapahtumien ennakoimista, ja seurausten arvioimista varten koostettua systemaattisin menetelmin kerättyä tutkimustietoa. Menettelytapatieto on sosiaalityön toimintaympäristöä koskevaa organisaatioihin, lainsäädäntöön ja toimintapolitiikkaan liittyvää tietoa. Henkilökohtainen tieto on sisäsyntyistä ja spontaania ja ilmenee tilanteessa, jossa sosiaalityöntekijä toimii alitajuisesti, ilman tietoista harkintaa. Intuitio, kulttuurinen tieto ja arkijärjellä ajattelu ovat henkilökohtaista tietoa. Käytännön viisaus on sosiaalityön käytännön työssä kerrytettyä tietoa. Sosiaalityöntekijän työskentely useiden samankaltaisten, tai toisaalta erilaisten tapausten parissa kerryttää hänelle tietoa ja ymmärrystä, joka on hyödynnettävissä jälleen seuraavissa työtehtävissä. (Drury-Hudson 1999, 149.)

Outi Jaakkola (2016, 28, 99) on käyttänyt Drury-Hudsonin jäsenystä teoriapohjana sosiaalityöntekijän tietoja ja taitoja lastensuojelutarpeen arvioinnissa käsittelevässä lisensiaatintutkimuksessaan. Tutkimuksen aineistosta oli tunnistettavissa kaikki Drury-Hudsonin jäsenyyksen mukaiset tiedon lajit, eikä aineistosta löytynyt näiden lisäksi uusia tiedon lajeja. Tutkimuksen tulokset vahvistivat Drury-Hudsonin (1999, 149) ajatusta tiedon lajien keskinäisestä vuorovaikutuksesta ja sekoittumisesta sosiaalityön käytännössä, vaikka tiedon lajeja voidaan tarkastella myös omina kokonaisuuksinaan. Tutkimukseen haastatellut sosiaalityöntekijät kuvasivat tarvitsevansa työssään monen lajin tietoa, jotka tukevat ja täydentävät toisiaan. Sosiaalityöntekijät eivät arvottaneet jotakin tiedon lajia toista tärkeämmäksi, ja puheessa tiedon lajit sosiaalityöntekijöiden mukaan sekoittuvat.

Eileen Munron (1998, 97-98) mukaan teorian ja käytännön työn suhde on aina ollut hankala sosiaalityölle. Hämmennystä ja keskustelua on riittänyt siitä, kuinka tarkasti sosiaalityöntekijöiden tulisi teorioita käyttää. Kysymyksen ja hämmennyksen taustalla on Munron (1998, 97-98) mukaan se tosiasia, että meillä kaikilla on tapana tehdä oletuksia

ihmisten käyttäytymisestä opittuja, ns. maalaisjärkeen tai keittiöpsykologiaan perustuvia ajatusmalleja vasten. Tämä maalaisjärjen mukainen ajatusmalli on pitkälti se, minkä mukaisesti asiakkaat itsensä näkevät, ja sosiaalityöntekijöiden on ymmärrettävä asiakkaiden puheita ja toimintaa tässä viitekehyksessä, vaikka he sittemmin tulkitsisivatkin näitä teoretiedon valossa. Työntekijöiltä vaaditaan älyllistä panostusta ja taitoa, jotta he pystyvät sujuvasti liikkumaan näiden kahden viitekehysten välillä. (Munro 1998, 97-98.) Hankala teorian ja käytännön suhde vaikuttaa myös sosiaalityön asemaan professiona muiden joukossa. Asiakkaiden moninaisten elämäntilanteiden ja ongelmien syy-yhteyksien ymmärtäminen edellyttää laajaa, monelle tieteenalalle ulottuvaa tietoperustaa, josta ammentamaansa tietoa sosiaalityöntekijä soveltaa kulloisenkin tilanteen mukaan kontekstisidonnaisesti, ikään kuin lainaten ajatuksia ja teorioita muilta tieteenaloilta. (Healy 2005, 4, 12.) Tämä kokonaisuus selittää myös Eileen Munron (1998, 98) sosiaalityöntekijöiden tietoon kohdistettua kritiikkiä tarkastelevassa tutkimuksessa tehtyä huomiota, että implisiittinen teoretiedon käyttäminen on sosiaalityössä eksplisiittistä teorioiden hyödyntämistä tavallisempaa.

Joissakin sosiaalityön käytännön tilanteissa ja työtehtävissä, kuten arviointityössä ja toimenpideratkaisujen sekä päätösten perusteluissa eksplikoidumpi teoretiedon käyttö voi kuitenkin olla perusteltua. Kyösti Raunion (2009, 129), mukaan tieteellisessä tutkimuksessa teorioiden katsotaan antavan ”syvemmän” tai ”paremman” ymmärryksen ilmiöistä, koska niissä käytetään välittömän havainnon ylittäviä teoreettisia käsitteitä. Malcolm Paynen (2014, 11-12) mukaan käytännön ammattialoilla teorian tarkoitus on tarjota harkittuja, tietoon perustuvia ajatuksia ja perusteluita ratkaisujen ja päätösten tueksi. Teoria auttaa myös tuomalla järjestystä monimutkaisiin ongelmatilanteisiin, joita sosiaalityöntekijät asiakastyössään kohtaavat. Teoretiedon tarjoamien viitekehysten avulla asioita ja ajatuksia voi kyseenalaistaa ja järjestää olennaisten tekijöiden ja toimintaratkaisujen löytämiseksi. Paynen (2014, 5, 10-12) mukaan sosiaalityön teorioiden tulee selittää todellisuutta tavalla, joka yhdistyy sosiaalityöntekijöiden käytännön toimintaan, sekä tukee sosiaalityön tekemistä ja ymmärtämistä. Teoriat auttavat sosiaalityöntekijöitä ymmärtämään, miten tai millainen tieto voi tukea heidän päätöksentekoaan.

Payne (2014, 6, 15) kuvailee sosiaalityön teorioita ammattilaisten toimintaa yleisellä tasolla ohjaaviksi käytännön teorioiksi, jotka tiivistävät sosiaalityön käsityksen ja

selitykset ympäröivästä maailmasta viitekehyyksi, joka auttaa sosiaalityöntekijää yhdistämään tiedon asiakkaasta ja tämän tilanteesta omaksumaansa yleiseen sosiaalityön tietoon ja osaamiseen. Eileen Munro (1998, 92) on todennut, että pelkkä asiakkaan tilanteesta kerätty faktatieto ei yksinään auta sosiaalityöntekijää arviointi- ja päätöksentekotyössä, vaan sosiaalityöntekijöiden tulee tuntea oleellista tutkimus- ja teoritietoa pystyäkseen tulkitsemaan keräämäänsä tietoa ja muodostamaan arvioita sen pohjalta. Karen Healy (2005, 92) näkee, että teoriat sosiaalityön käytännön takana myös ohjaavat ja muokkaavat työskentelyn tavoitteita täsmentämällä kuka tai mikä tulisi olla sosiaalityön intervention kohteena sekä mitä lähestymistapoja olisi syytä käyttää teorian mukaisen tavoitteen saavuttamiseksi. Sosiaalityöntekijän on kuitenkin tärkeää suhtautua kriittisesti muiden alojen tuottamaan teoritietoon sitä käytännön työssään hyödyntäessään, koska muiden tieteenalojen teorioita ei ole lähtökohtaisesti kehitetty sosiaalityön käytäntöä varten (Healy 2005, 93).

2.2 Lapsen kehitystä koskevan tiedon merkitys lasten suojelemiseksi tehtävässä sosiaalityössä

Kuten sosiaalityössä laajemminkin, myös lastensuojelun tietopohjaa kuvaa monialaisuus (Pösö 2002, 404). Tämä yhdistettynä ratkaistavien kysymysten moninaisuuteen tuottaa pirstaleisuutta lastensuojelun tiedonmuodostukseen. Toisen maailmansodan jälkeen psykologinen ja sosiologinen lapsitutkimus on tuottanut paljon tietoa ihmisen kehityksen luonteesta ja lainalaisuuksista sekä lasten kasvuolojen vaikutuksista kehitykseen, mikä on mahdollistanut lastensuojelussa tukeutumisen yhä enemmän tutkimustietoon (Hämäläinen 2007, 466). Lastensuojelulle merkityksellistä tutkimusta tehdään sosiaalityön, psykologian ja sosiologian lisäksi myös muun muassa kasvatustieteissä, psykiatriassa sekä nais- ja nuorisotutkimuksessa. Lastensuojelun kysymykset ovat niin monenlaisia ja –alaisia, että niihin vastaamiseen ja niiden ymmärtämiseen tarvitaan monien oppialojen tietoa sekä useita käsitteellisiä ja metodisia välineitä. Niin sanottua lastensuojelun teoriaa ei ole pyritty esittämään, vaan enemmänkin on esitetty näkökulmia vanhemmuuteen ja vanhemmuussuhteisiin. Esimerkiksi ekologisen vanhemmuuden ja kiintymyssuhteiden teoretisoinnit ovat olleet tärkeitä kiintopisteitä lastensuojelun tiedonmuodostuksessa. Edes monialainen teoreettinen tieto

ei kuitenkaan aina riitä lastensuojelussa kohdattavien ilmiöiden ymmärtämiseen, vaan teoratiedon rinnalle tarvitaan myös käytännön viisautta, jota työkokemus ja elämä itse kerryttävät. (Pösö 2002, 404–405.) Lastensuojelutyötä tekevien ammatillisten ja inhimillisten päätöksenteko-, ajattelu- ja tulkintaprosessien tarkastelu on osoittautunut tärkeäksi tiedonmuodostuksen osaksi (Heino 1997), samoin kuin yhteiskunnallisen ympäristön vaikutukset lastensuojelun toteuttamiseen (ks. esim. Berrick ym. 2017; Pösö 2002, 405).

Lastensuojelun sosiaalityössä tehdään lastensuojelulain (417/2007) edellyttämänä merkittäviä, usein elämänmittaisesti vaikuttavia interventioita lapsen ja perheen elämään. Mihin tietoon nämä ratkaisut perustuvat, ja millaista merkitystä lapsen kehityksen edellytyksiä koskevalla tiedolla on näissä ratkaisuissa? Nämä lienevät sekä sosiaalityöntekijän että asiakkaan kannalta merkittäviä kysymyksiä. Karen Healy (2005, 56) argumentoi, että sosiaalityöllä on eettinen vastuu huolehtia, että tällaiset ratkaisut tehdään perusteellisen ja tarkan tietopohjan perusteella. Tarja Pösö (2012, 92) pohtii suomalaisen lastensuojelua koskevan tutkimuksen ja teoreettisen jäsennyksen pirstaleisuuden suorastaan pakottavan perustamaan lastensuojelun ratkaisut muuhun kuin ilmiötä koskevaan teoreettiseen tietoon. Toisaalta Pösö (2015, 9) toteaa, että ainakin vaativien lastensuojelun päätösten teossa mukana olevilla tulisi olla riittävästi lastensuojeluun erikoistunutta koulutusta.

Tutkielmani aiheeseen liittyvä lähdekirjallisuus on pääasiassa brittiläistä, sikäläiseen sosiaalityön ja lastensuojelun lainsäädäntöön perustuvaa, hyvin käytännönläheistä oppi- ja ohjekirjamaista materiaalia. Oppikirjoissa korostetaan näkemystä, että sosiaalityöntekijöillä lastensuojelussa tulisi olla tietoa lapsen normaalista kehityksestä, jota vasten heidän on mahdollista arvioida missä määrin yksittäisen lapsen kohdalla tapahtumat, olosuhteet ja vaikeat kokemukset voivat vaikuttaa hänen kehityspotentiaaliinsa. (Daniel ym. 2010, 13-14; Crawford & Walker 2010.) Kieren O'Hagan (2006, 17) näkee lapsuuden psyykkisen ja tunne-elämän kehityksen tuntemisen edesauttavan kaltoinkohtelun tunnistamista, koska kaltoinkohtelu yleensä jättää jälkensä ja resonoi kehityksessä. Tiedon ja koulutuksen lisäksi O'Hagan (2006, 204) korostaa sosiaalityöntekijöille tärkeää itsetuntemusta, ja sen lisäksi itsensä tutkiskelua (jo opinnoissa) psykologisena ja emotionaalisenä olentona. Omien lapsuuden kokemusten muisteleminen ja niiden vaikutusten pohtiminen omaan psyykkiseen ja emotionaaliseen

kehitykseen nähdään hyödyllisenä ja tarpeellisenä virittäytyttäessä näkemään asiakaslasten kokemuksia ja tunnistamaan psyykkistä ja emotionaalista kaltoinkohtelua. Oppikirjallisuudessa korostuvat vahvasti kehityspsykologian näkemykset lapsen kehityksestä, painottuen kiintymyssuhdeteoriaan sekä ekologiseen tai bioekologiseen kehitysteoriaan.

Cora Bartelink, Tom A. vanYperen, ja Ingrid J. tenBerge (2015) ovat toteuttaneet kirjallisuuskatsauksen, joka pyrkii tunnistamaan esteitä ja epävarmuustekijöitä sekä toimivia metodeja lastensuojelun päätöksenteossa tilanteissa, joissa epäillään lapsen kaltoinkohtelua. Katsauksen tarkastelemista tutkimuksista ilmenee, että lastensuojelun ammattilaiset eivät ole tottuneet hyödyntämään lapsen kehitystä, lapsuuden psykopatologiaa tai vanhemmuutta koskevia teorioita arviointi- ja päätöksentekotyöskentelyssään. Yhdenmukaisesti Munron (1998, 90) tutkimustulosten mukaan myös tässä tutkimuksessa ilmenee, että tieto toimivista käytännöistä ja toimenpiteistä ei ole laajasti tunnettua, ja sen sijaan ammattilaisten ratkaisuihin vaikuttavat heidän yksilölliset preferenssinsä ja mielipiteensä. Tutkimusten mukaan työntekijän perheestä tai tilanteesta muodostama ensivaikutelma myös ohjaa hänen tekemiään havaintoja siten, että ensivaikutelman mukaista tietoa otetaan vastaan, ja ensivaikutelman vastaista tietoa ei hyväksytä. (Bartelink ym. 2015, 143.)

Suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa on viime vuosina julkaistu kolme lastensuojelun sosiaalityön tiedon käyttöä ja -muodostusta koskevaa, sekä tutkimusaiheittani vahvasti sivuavaa, hieman eri näkökulmista ja erilaisin aineistoin toteutettua tutkimusta, joiden johtopäätökset tukevat toisiaan. Outi Jaakkola (2016) tutkii ryhmähaastatteluaineistoon perustuvassa lisensiaatintutkimuksessaan sosiaalityöntekijöiden käsityksiä lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvittavista tiedoista ja taidoista. Tanja Haarakankaan (2018) lisensiaatintutkimus tarkastelee dokumenttiaineiston avulla sosiaalityön tiedonmuodostusta lastensuojelutarpeen selvityksen kontekstissa. Anne-Mari Jaakola (2020) tutkii väitöstutkimuksessaan sosiaalityöntekijän lastensuojelussa tekemää lapsen tilanteen arviointia. Tutkimuksen aineistona toimivat sosiaalityöntekijöille esitetyn kyselyn tulokset.

Outi Jaakkolan (2016, 66-67) tutkimuksesta ilmenee, että sosiaalityöntekijät tunnistavat teoreettisten lähtökohtien merkityksen työlleen. He kertovat erilaisten mallien ja

perspektiivien ohjaavan ja myös rajoittavan työtään siten, että eri perspektiiveistä tarkasteltuna asiakkaan tilanne voi näyttäytyä tyystin erilaisena. Tutkimuksessa todetaan sosiaalityöntekijöiden työskentelyä lastensuojelutarpeen arvioinnissa ohjaavien perspektiivien, mallien ja teorioiden tunnistamisen olevan tärkeää siksi, että vältyttäisiin nojautumasta arvioinnin hetkellä asiakastilanteesta pikemminkin haittaaviin kuin auttaviin teoreettisiin lähtökohtiin. Tulkitseen tätä ajatusta myös niin, että arviointityöskentelyä ohjaavan viitekehyksen ja sen teoreettisten perusteiden kirkastaminen systematisoisi arviointityöskentelyä siten, että asiakkaiden moninaisissa elämäntilanteissa vaikuttavien vaihtelevien tekijöiden joskus haitallinen tai harhauttava vaikutus arviointityöskentelyn fokusointiin (lapsen tilanne ja etu) ainakin vähenisi. Jaakkolan tutkimuksessa haastatellut sosiaalityöntekijät nimeävät työhönsä vaikuttavina teorioina useiden muiden tieteenalojen, kuin sosiaalityön teorioita. Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä taustalla vaikuttavana teoriana mainitaan kehityspsykologiaan liittyvä kiintymyssuhdeteoria. Myös kehityspsykologi Urie Bronfenbrennerin kehittämään ekologiseen kehitysteoriaan viitataan aineistossa lapsen kehitykseen, asemaan ja suhteisiin vaikuttavaa kokonaisvaltaisuutta pohdittaessa. (Jaakkola 2016, 63.)

Tanja Haarakankaan (2018, 105-108) tutkimuksessa tiedonmuodostuksen kannalta keskeisin havainto oli, ettei sosiaalityöntekijän laatima arvio lastensuojelun tarpeesta läheskään aina kuvannut lapsen elämäntilannetta. Tutkimuksessa havaittiin sosiaalityöntekijöiden laatimien lastensuojelun tarpeen arvioiden sisältävän niukasti tietoa myös lastensuojelun asiakkuuden taustalla vaikuttavista tekijöistä tai asiakkuuden perusteista. Lapsen tilannetta kuvaavan kokonaiskäsityksen puuttuessa dokumentoinnista, jää aineistossa ilmenevän kerätyn tiedon ja sen pohjalta tehdyn asiakkuusratkaisun välille kuilu. Tutkija pohtii, että dokumentoimattomuus saattaa kertoa myös siitä, että kokonaiskäsitys lapsen tilanteesta on jäänyt kokonaan tietoisesti jäsentämättä. Tietoperustan näkökulmasta tutkija tulkitsee arvion muodostamiseen liittyvien haasteiden kertovan tarpeesta kirkastaa lastensuojelun tarpeen arviointia ohjaavaa viitekehystä sekä teorian että käytännön tasolla. (Myös Petrelius ym., 2016, 18.)

Anne-Mari Jaakolan (2020, 130) tutkimuksessa havaittiin, että sosiaalityöntekijät tunnistavat lapsen kehitystä koskevan tiedon arvioinnissa, mutta sitä ei kuitenkaan aina huomioida siinä määrin kuin olisi lapsen tilanteen kokonaisuuden kannalta tarpeellista ja

välttämätöntä. Tutkimuksen tulokset kertovat, että sosiaalityöntekijät pyrkivät hahmottamaan lapsen tilannetta ja hänen todellisuuttaan eniten suhteessa lapseen itseensä ja hänen sosiaaliseen ympäristöönsä, jonka tuki lapsen kasvulle ja kehitykselle on arvioinnissa yksi tärkeimmistä tekijöistä sosiaalityöntekijöille. Sen sijaan esimerkiksi lapsen identiteetin ja itsenäistymisen arviointi tai lapsen kehitys- ja perheen taustahistorian tieto olivat tekijöitä, joita sosiaalityöntekijät huomioivat arvioinnissa harvemmin. (Jaakola 2020, 136.) Tutkimuksessa ilmeni, että mitä enemmän sosiaalityöntekijä tunnistaa itsellään olevan riittävästi lapsen kehitystä koskevaa tietoa ja osaamista, sitä useammin hän huomioi tekijöitä kuten lapsen psyykkistä ja fyysistä kehityshistoriaa, kokemuksellisia ja tunteisiin liittyviä tekijöitä, lapsen tarpeita ja kiintymyssuhteita, sekä lapsen kaltoinkohtelun merkkejä lapsen tilanteesta tekemässään arvioinnissa (Jaakola 2020, 114, 132). Tutkimuksessa selvisi myös, että ne sosiaalityöntekijät, jotka kokevat tietonsa ja osaamisensa lapsen kehityksen alueella riittäväksi, tekevät lapsen tilanteen arviointia useammin analyyttisellä ja systemaattisella tavalla, sekä todennäköisemmin lapsikeskeisellä orientaatiolla (Jaakola 2020, 112, 132). Sosiaalityöntekijän kokemus osaamisesta ja tiedonhallinnasta lapsen kehityksen alueella siis lisäsi hänen työskentelynsä järjestelmällisyyttä ja kokonaisvaltaisemman kuvan muodostusta lapsen elämäntilanteesta ja historiasta.

Näiden kolmen tutkimuksen tuottaman tiedon valossa näyttäytyy, että muodostaakseen kokonaisvaltaisen, jäsentyneen käsityksen lapsen elämäntilanteesta sosiaalityöntekijät tarvitsevat tietoa ja ymmärrystä lapsen kehityksestä, sekä teoretietoon ja jaettuun ymmärryksen perustuvan viitekehyksen, jonka puitteissa arviointityötä tehdään. Ilman tällaista tietoon ja osaamiseen pohjaavaa arviointityön systematisointia lapsen tilanteen arvio ja hänen kehitysedellytystensä turvaaminen saattaa muodostua hyvin vaihtelevaksi ja sattumanvaraiseksi alueesta ja sosiaalityöntekijän orientaatiosta sekä kokemuksesta riippuen.

2.3 Laki ohjaa lapsen kehityksen huomioimiseen

Lapsen kehitystä koskeva tieto näyttäytyy lasten ja perheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä merkitykselliseksi myös lainsäädännön työskentelylle ja

toimenpideratkaisuille asettamien reunaehtojen vuoksi. Laki edellyttää lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää huolehtimaan asiakkaanaan olevan lapsen edun toteutumisesta sekä lapsen ikä- ja kehitystason huomioivan hyvän hoidon ja kasvatuksen turvaamisesta.

Lasten ja perheiden kanssa tehtävän sosiaalityön lähtökohtana on lapsen etu, ja sen säätelyn perustana ovat kansainvälisesti tunnustetut lasten oikeudet (lapsen oikeuksien yleissopimus) sekä niihin pohjautuvat Suomen kansalliset lait, joista keskeisimpinä sosiaalihuoltolaki (1301/2014), lastensuojelulaki (417/2007) sekä laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983). Lain mukaan tasapainoinen ja monipuolinen kehitys virikkeitä antavassa ja turvallisessa kasvuympäristössä kuuluvat lapsen oikeuksiin (SHL 5 §, LSL 4 §, LLHT 1 §). Lapsen katsotaan tarvitsevan hyvää hoitoa ja kasvatusta, joka huomioi hänen ikä- ja kehitystasonsa.

Lapsen oikeuksista on säädetty erikseen Suomen perustuslaissa (1999/731) ja Suomea sitovissa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa sekä vuonna 1989 hyväksytyssä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa, jonka piiriin Suomi liittyi vuonna 1991. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen kolmas artikla velvoittaa, että kaikissa julkisen ja yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten ja lainsäädäntöelinten lapsia koskevissa toimissa otetaan huomioon ensisijaisesti lapsen etu. (Räty 2010, 11.)

Lapsen edun toteutuminen on keskeinen arviointiperuste kaikissa sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain mukaisissa ratkaisuisissa ja toimenpiteissä (Räty 2010, 11). Lapsen etu on ratkaisuperiaatteista ensisijainen, ja myös muiden ratkaisuperiaatteiden on noudatettava lapsen edun periaatetta (Pösö 2012, 76). Lapsen etu vakiintui Suomessa sekä käsitteenä, että kaikkea päätöksentekoa ja toimintaa ohjaavana periaatteena viimeistään vuonna 1983 säädetyn lastensuojelulain (683/1983) myötä. Lapsen edun käsitteellä ei ole yksiselitteistä teoreettista pohjaa, mutta se kytkeytyi teoreettisesti psykodynaamiseen lapsen kehitystä koskevaan teoriaan, (johon vaikutteita saatiin suurimmaksi osaksi Iso-Britanniasta) jonka mukaisesti lapsen eduksi ymmärrettiin pysyvien ja läheisten ihmissuhteiden turvaaminen lapselle. Nykyinen, vuonna 2008 voimaan tullut lastensuojelulaki (2007/417) korostaa edelleen lapsen etua keskeisenä periaatteena. Myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa esitetään, että lapsiin kohdistuvia yhteiskunnallisia

päätöksiä ja ratkaisuja, virallisia ja yksityisluontoisia päätöksiä sekä toimenpiteitä tulisi arvioida lapsen edun periaatteen pohjalta. (Pösö 2012, 76, 79-80, 82-83).

Lapsen etu käsitteenä ei sinällään ilmaise vielä mitään, vaan käsite saa sisältönsä riippuen lapsen iästä, kehitystasosta sekä siitä elämäntilanteesta, jossa lapsi häntä koskevaa arviointia ja päätöstä tehtäessä elää. Lapsen etu ei ole yksiselitteinen kysymys, vaan sen tarkempaa määrittymistä on mietittävä kunkin lapsen kohdalla yksilöllisesti. Lapsen edun näkökulma ja määrittely voi myös vaihdella sen mukaan, mikä on määrittelijän käsitys lapsuudesta, perheestä ja vanhemmuudesta. (Aho 1999, 88.) Lapsen edun harkintaan vaikuttavat lapsen iän ja olosuhteiden lisäksi hänen vanhempiansa olosuhteet ja kyky vastata lapsen hoidosta ja huolenpidosta sekä kyseessä oleva tilanne ja siihen johtaneiden asioiden laatu. (Räty 2010, 13.) Lapsen kehitys on yksi kriteeri lapsen etua arvioitaessa. Viranomaisen on ratkaisua tehdessään huomioitava, miten ratkaisu vaikuttaa lapsen kehitykseen ja hänen mahdollisuuksiinsa ylläpitää myönteisiä ihmissuhteita läheisiinsä (Räty 2004, 99). Lapsella on oikeus saada osakseen ymmärtämystä ja rakkautta, ja tätä sekä oikeutta läheisiin ihmissuhteisiin voidaan Rädyn (2010, 15) mukaan aina pitää lapsen kehityksen kannalta tärkeinä seikkoina. Lapsen ikä on lapsen edun määrittelyn kannalta huomioitava seikka, sillä eri ikäisillä lapsilla on erilaisia emotionaalisia ja kehityksellisiä tarpeita. (Räty 2010, 15.) Lapsen kehitystä ja ikätasoa on erityisesti ymmärrettävä myös lapsen mielipidettä kuultaessa, sillä lapsen omalle mielipiteelle voidaan antaa sitä suurempi painoarvo, mitä vanhemmasta tai kehittyneemmästä lapsesta on kyse (LSL 20 §). Jotta lapsi pystyy ilmaisemaan mielipiteensä, tulee hänelle antaa hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa sopivalla tavalla riittävästi tietoa, jonka avulla hän pystyy muodostamaan asiassa oman näkemyksensä. (Räty 2010, 19.) Hyvin pienen lapsen ollessa kyseessä voidaan hänen mielipidettään selvittää myös välillisesti kuulemalla lapsen läheisiä ja hänen kanssaan tekemisissä olevia ihmisiä. Lapsen mielipiteen selvittämisen ja lapsen kuulemisen yhteydessä lapselle ei saa antaa tietoja, jotka vaarantavat hänen kehitystään (Räty 2010, 157). Lapsen mielipide voidaan myös jättää selvittämättä, jos arvioidaan, että sen selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai olisi muutoin ilmeisen tarpeetonta (LSL 20 §).

2.4 Sosiaalityöntekijä lapsen kehityksen turvaajana

Ihanteellista ja toivottavaa on, että lapsen hyvinvoinnista, kasvusta ja kehityksestä huolehtivat ensisijaisesti hänen vanhempansa tai huoltajansa, joita julkisen vallan on perustuslain 19 § 3 momentin nojalla tuettava tässä tehtävässään. Sosiaalihuoltolain 13 §:ssä säädetään, että lapsella ja hänen perheellään on oikeus niin tarvitessaan saada viipymättä lapsen terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömät sosiaalihuollon 14 §:ssä säädettyt sosiaalipalvelut (Araneva 2016, 46). Lähtökohtana tuen ja palveluiden tarvetta harkitessa on aina lapsi ja hänen etunsa, jota huomioiden lapsen hyvinvoinnin, kasvun ja kehityksen tukemista on arvioitava (Araneva 2016, 54).

Tieto lapsen tai perheen tuen tarpeesta voi tulla lastensuojeluviranomaisen tietoon lasta koskevan lastensuojeluilmoituksen, asiakkaan oman, tai viranomaisen yhteydenoton kautta. Lapsen ja perheen tuen tarve kartoitetaan sosiaalihuoltolain mukaisena palvelutarpeen arviointina, jonka yhteydessä tehdään lastensuojelun tarpeen arviointi silloin, jos asia on tullut vireille lastensuojelullisena asiana hakemuksella tai, kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on saanut muutoin tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. (LSL 417/2007, 25 §, 25 a §, 26 §; SHL 1301/2014, 35 §, 36 §).

Lastensuojeluasian vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on välittömästi arvioitava lapsen mahdollinen kiireellisen lastensuojelun tarve (LSL 26 §). Lapsen palvelutarpeen arviointi on aloitettava viikon kuluessa ja saatettava loppuun viipymättä, enimmillään kolmen kuukauden kuluessa asian vireille tulosta (LSL 26.5 §).

Lapsen palvelutarpeen arvioinnissa sosiaalityöntekijä ja sosiaalihoaja selvittävät lapsen ja perheen kanssa yhteistyössä heidän elämäntilannettaan, tuen tarpeita ja sopivia palveluita sosiaalihuoltolain 36 §:n mukaisesti lastensuojelulain 26 §:n 4 momentin osoittamin täsmennyksin arvioinnin kohteista ja selvitettävistä seikoista. Lastensuojelulain mukaisten palveluiden ja tukitoimenpiteiden tarpeen arviointia palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä ohjaa lastensuojelulain 27 §:n ensimmäisestä momentista ilmenevät lastensuojelun asiakkuuden tarvetta määrittävät edellytykset.

(Araneva 2016, 134.) Selvitystyön jälkeen arvioinnin yhteenveto kirjataan palvelutarpeen arvioinnin dokumenttiin (SHL 1301/2014, § 36, § 37). Palvelutarpeen arvioinnin jälkeen asiakas voidaan ohjata sosiaali- ja terveydenhuollon-, tai kolmannen sektorin palveluihin. Sosiaalihuoltolain mukaisen asiakkuuden piirissä lapsi ja perhe voivat saada apua palvelu- tai sosiaaliohjaajalta, sosiaalityöntekijältä, lapsiperheiden kotipalvelusta tai perhetyöstä. Lapselle tai nuorelle voidaan myös nimetä tukihenkilö tai -perhe. Riippumatta asian vireille tulon tavasta lapsi ja perhe eivät ole lastensuojelun-, vaan sosiaalihuollon asiakkaita palvelutarpeen arvioinnin ja lastensuojelun tarpeen selvittämisen aikana (Araneva 2016, 90). Asiakkuus lastensuojelussa alkaa, jos arvioinnin aikana tai sen perusteella todetaan, että lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluita ja tukitoimia (LSL 417/2007, § 27). Tällöin lapsella ja perheellä on mahdollisuus saada tukea lastensuojelun sosiaalityöntekijältä, tehostetusta perhetyöstä tai muista avohuollon palveluista.

Lastensuojelulain tarkoituksena on lähtökohtaisesti avohuollon tukitoimenpiteiden avulla turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun niissä tilanteissa, joissa lapsen hyvinvoinnista ensisijaisesti vastaava henkilö ei kykene näistä vastaamaan ilman lastensuojelun palveluita ja tukitoimenpiteitä. Lapsen huostanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen on viimesijainen keino turvata lapsen oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja turvalliseen kasvuympäristöön, jos lapsen kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen kehitystä tai lapsi vaarantaa vakavasti omalla käytöksellään kehitystään tai terveyttään, eikä tilanteeseen voida vaikuttaa avohuollon tukitoimenpiteillä. (Araneva 2016, 159).

Lastensuojelun ammattilaisen tehtävänä on olemassa olevan tutkimustiedon ja työssä kertyneen perustellun arkitiedon avulla arvioida kasvuolosuhteiden ja lapsen käyttäytymisen vaikutuksia ja näiden lapsen kehitykselle tai terveydelle aiheuttamaa vaaraa. Lapsen kehitys käsitteenä kattaa niin sosiaalisen, tunne-elämän kuin älyllisen kehityksen. Lapsen terveys tarkoittaa sekä lapsen fyysistä että psyykkistä terveyttä. (Aer 2012, 39; Araneva 2016, 159-160)

Koska sosiaalityöntekijän tehtävänä on huolehtia asiakkaanaan olevan lapsen turvallisen ja tasapainoisen kasvun sekä kehityksen tukemisesta lain asettamien edellytysten

mukaisesti, tarvitsee hän sekä teoreettista että käytännöllistä tietoa lapsen perustarpeista, kasvusta ja kehityksestä sekä eri ikävaiheissa näihin vaikuttavista tekijöistä ratkaisujensa ja päätöstensä tueksi, perusteluiksi ja oikeutukseksi (esim. Kananoja ym. 2011, 371). Ammatillaisen tehtävänä on tutkimustiedon ja arkitiedon avulla yksittäisen lapsen olosuhteiden ja kehityksellisten tarpeiden kautta perustellusti ja objektiivisesti osoittaa, että kasvuolosuhteet vaarantavat juuri kyseisen lapsen kehitystä ja terveyttä siten, että riski niiden vaarantumisesta on olemassa ja ilmeinen. Pelkästään lastensuojelullinen huoli jostain kasvuolosuhteeseen liittyvästä tai yleisesti kasvuolosuhteista ei riitä osoittamaan lastensuojelun syyperusteen olemassaoloa vaan arvion kasvuolosuhteista sekä niiden vaikutuksesta lapsen kehitykseen tai terveyteen tulee olla konkreettinen, yksilöity ja perusteltu. (Araneva 2016, 162-163.)

Lastensuojelulaki (LSL 417/2007, 14 §) edellyttää kuntaa huolehtimaan sosiaali- ja terveydenhuollon edustajista, lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoista sekä muista lastensuojelutyössä tarvittavista asiantuntijoista koostuvan lastensuojelun asiantuntijaryhmän järjestämisestä lastensuojelun sosiaalityöntekijän avuksi ja tueksi lastensuojelun toteuttamisessa yleensä, sekä lapsen sijaishuoltoa ja huostaanottoa koskevien asioiden valmistelussa. Asiantuntijaryhmä ottaa kantaa lapsen tilanteeseen lapsen asiakirjojen sekä sosiaalityöntekijän kirjallisen raportoinnin perusteella, tarkoituksenaan selventää lapsen ja perheen tuen tarvetta sekä ehdottaa toimenpiteitä lapsen tilanteen auttamiseksi. (Berrick ym. 2017.) Laakson (2013) tekemän tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät Suomessa kääntyvät terveydenhuollon ammattilaisten puoleen useimmiten lasten ja nuorten erityisongelmien selvittämiseksi ja erityistarpeisiin vastaamiseksi.

Osatakseen tunnistaa lapsen kehityksen riskitekijöitä ja arvioida konsultaation tarpeen sekä välittää lapsen kehityksen kannalta olennaista tietoa lapsen tilanteesta asiantuntijaryhmälle, tulee lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä myös itsellään olla riittävästi tietoa lapsen tarpeista ja kehityksen edellytyksistä. Erityisosaaminen auttaa työntekijää tunnistamaan oman osaamisensa rajat ja tarpeen konsultoida muita ammattilaisia (Pösö 2015, 9). Anne-Mari Jaakolan (2020, 114, 132) lapsen tilanteen arviointia lastensuojelussa koskevassa väitöstutkimuksessa ilmeni, että mitä enemmän sosiaalityöntekijä tunnistaa itsellään olevan riittävästi lapsen kehitystä koskevaa tietoa ja osaamista, sitä useammin hän huomioi tekijöitä kuten lapsen psyykkistä ja fyysistä

kehityshistoriaa, kokemuksellisia ja tunteisiin liittyviä tekijöitä, lapsen tarpeita ja kiintymyssuhteita, sekä lapsen kaltoinkohtelun merkkejä lapsen tilanteesta tekemässään arvioinnissa.

3 NÄKÖKULMIA LAPSEN KEHITYKSEEN

3.1 Lapsen kehitys kehityspsykologian ja sosiologian jäsenyyksinä

Ihmisen kehitys on läpi elämän jatkuva, kypsymisen ja kokemuksen seurauksena tapahtuva monimutkainen ja etenevä sarja muutoksia (Crawford & Walker, 2010, 3). Koska ihmiset ovat monimutkaisia kokonaisuuksia, on myös ihmisen kehityksen tutkimus jakautunut usealle eri tieteenalalle. Ihmisen kehitystä tutkitaan biologian, genetiikan, historian, psykologian, sosiologian, antropologian, filosofian, lääketieteen ja kasvatustieteen aloilla. (Crawford & Walker, 2010, 2.)

Tavallisesti lapsen kehitystä selitetään kehityspsykologian näkemysten avulla. Kehityspsykologia on tieteen alalaji, joka pyrkii tarjoamaan johdonmukaisen mallin kehityksen ymmärtämiseen vauvaiästä aikuiseksi ja koko elämänkaaren ajan, sekä huomioimaan kehityksen yksilölliset, henkilöiden välillä eriävät piirteet (Green, 2010, 41; Kronqvist & Pulkkinen, 2007, 9). Psykologia on kiinnostunut ihmisestä yksilönä: ihmisen fyysisestä, kognitiivisesta, moraalista, sosiaalisesta ja persoonallisuuden kehityksestä, oppimisesta ja motivaatiotekijöistä. Sosiologian piirissä on tutkittu yksilön sosialisatiota ja yhteiskunnan sekä sen instituutioiden vaikutusta ihmisen käyttäytymiseen ja ajatteluun, erityisesti keskittyen valtasuhteisiin ja suhteisiin yksilöiden-, ryhmien ja laajemman yhteiskunnan välillä. (Green, 2010, 16.)

1900-luvun alkupuolella kehitetyt niin sanotusti perinteiset kehityspsykologian teoriat näkevät normaaliin kehitykseen kuuluvan lineaarisesti etenevän, geneettisesti ja biologisesti ohjautuvan kasvun ja kypsymisen, sekä tiettyjen psyykkisten ja fyysisten virstanpylväiden tai ikäsidonnaisten kehityksen tasojen saavuttaminen oikeassa aikataulussa. Perinteisten sosiologisten sosialisatiónäkemyksen mukaan sosiaaliset rakenteet ja instituutiot, kuten koululaitos ja politiikan vaikutukset, sekä muiden ihmisten, kuten perheen, ikätovereiden ja median kautta tapahtuva oppiminen muokkaavat lasta niin, ettei lapsella ole paljon aktiivista mahdollisuutta vaikuttaa siihen millainen hän on tai millaiseksi hän on tulossa. Tällaiset paternalistiset näkemykset asettavat lapsen asemaan, jossa hänet nähdään yksisuuntaisesti yhteiskunnan (sosialisatio) tai biologisen kypsymisen ja genetiikan (kehityspsykologia), tai näiden molempien luomuksena.

(Green, 2010, 5, 40.) Oppikirjateksteissä ihmisen kehitys on myös pitkään nähty tapahtuvan painottuneesti lapsuudessa, joka on luonut käsityksen, että lapsi on keskeneräinen ja vaillinainen olento, vasta kehittymässä valmiiksi ja täydelliseksi aikuiseksi. Koska lapsi on näin asemoitunut aikuista vähempiarvoiseksi olennoiksi, ovat lasten kyvyt ja vahvuudet jääneet vähälle huomiolle. (Green 2010, 72-73.) 1980-1990-luvuilta alkaen osa sosiologeista alkoi haastaa sekä perinteisen sosiologian sosialisointinäkökulmia, että kehityspsykologian oppeja. Nämä sosiologit nimettiin myöhemmin ”uuden lapsuuden sosiologian” teoreetikoiksi. (Green, 2010, 65.) Samaan aikaan nousi esiin kriittisiä kehityspsykologian edustajia, jotka nostivat esiin ajatuksia kehityksen monimutkaisuudesta ja monisyisyydestä, joka ei tule selitetyksi suoraviivaisella selitysmallilla tai yhdellä selitystekijällä (kuten perimä tai ympäristö). Tästä eteenpäin lapsuuden tutkimusta on kehitetty monitieteisempään ja sosiaalisempaan suuntaan sosiologian lisäksi antropologian, politiikan tutkimuksen, ekonomian ja sosiaalimaantieteen avulla, ja perinteisten kehitysteorioiden rinnalle on tullut relationaalisia, systeemisiä ja sosiokulttuurisia näkemyksiä kehityksestä ja sen vaikuttimista. (Green, 2010, 65; Kronqvist ja Pulkkinen, 2007, 20.) Kehitysteorioiden taustalla voidaan nähdä hyvin erilaisia ihmiskäsityksiä, jotka ovat keskenään ristiriitaisia sekä yksittäin väistämättä rajallisia ja kapea-alaisia pyrkimyksiä ihmisen kehityksen monimuotoisuuden ymmärtämiseen. Teoriat kuvaavatkin kehityksen erilaisia ulottuvuuksia ja myös täydentävät näin toisiaan. (Kronqvist ja Pulkkinen, 2007, 9.)

Kehityspsykologiassa sosiaalisen ympäristön ja rakenteiden vaikutuksia kehitykseen huomioivaan lähestymistapaan viitataan termillä psykososiaalinen (Green, 2010, 23). Psykososiaalinen lähestymistapa auttaa myös sosiaalityöntekijöitä ottamaan huomioon asiakkaan sisäisen maailman ja sosiaalisen ympäristön välisen suhteen vaikutukset asiakkaan tilanteessa (Howe, 1987, ref. Crawford & Walker, 2010, 3).

Ihmisen kehitystä voidaan lähestyä erottelemalla ihmisen kokonaisuuden fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen osa-alue toisistaan. Lapsen kehitykseen kuuluu fyysisen, sosiaalisen, tunne-elämän ja älyllisen toiminnan muutoksia alkaen sikiökaudelta ja jatkuen nuoruusiän loppuun saakka. Jotkin muutokset tapahtuvat asteittaisesti ja toiset yhtäkkisesti (Fabes & Martin, 2003, 4, 9).

Toiminnallisesti ja sisällöllisesti erilaisten kehityksen osa-alueiden lisäksi lapsen kehitys voidaan jakaa ajallisesti ikäkausittain tapahtuvaan kehitykseen. Kehityksellisesti merkittävät ikäkaudet ovat: ennen ja jälkeen syntymän tapahtuva kehitys (ennen syntymää-2 kk), vauva- ja taaperoiikä (2-36 kk), varhaislapsuus (3-6 v.), myöhäislapsuus (7-10 v.), varhaisnuoruus (11-14 v.) ja myöhäisnuoruus (15-19 v.). Jokaisella kehityskaudella tapahtuva kehitys voidaan jakaa kehityksellisiin osa-alueisiin seuraavasti:

-Fyysinen kehitys ja aivojen kehitys käsittäen yksilön fyysisen kasvun ja muutokset

-Sosioemotionaalinen kehitys käsittäen kaikki prosessit, jotka liittyvät yksilön sosiaalisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa.

-Kognitiivinen kehitys käsittäen kaikki psyykkiset prosessit, joita yksilö käyttää tiedon käsittelyssä, ongelman ratkaisussa, tiedon haussa ja havainnoinnissa.

-Kielellinen kehitys

Ihmisen kehitys on kokonaisvaltaista ja dynaamista, jolloin muutos jollakin osa-alueella tuottaa muutoksia myös muilla alueilla. Lapsen kehityksessä esimerkiksi fyysiseksi kehitykseksi katsottu kävelemään oppiminen edistää myös lapsen psyykkistä ja sosiaalista kehitystä tarjoamalla lapselle laajenevia mahdollisuuksia tutustua ympäristöönsä. (Kronqvist ja Pulkkinen, 2007, 30.)

Carolyn Taylor (2004, 229-230) argumentoi, että käytettäessä psykologian näkemyksiä sosiaalityötä ohjaavana tietona lähestytään sosiaalisia ongelmia tavalla, joka ohjaa meitä muuttamaan ihmisyyksiä vallitsevien rakenteiden, puitteiden ja järjestelmien tarkastelun sijaan. Kehityksen etenemiseen liittyvät ikäkausittaiset normit ja virstanpylväät toimivat apuna arvioitaessa lapsen kehityksen etenemistä, mutta toisaalta ne voivat myös määritellä normaaliutta ja normaalia kehitystä tavalla, joka joidenkin kriitikoiden mielestä on ongelmallista.

3.2 Vanhemmuuden ja hoivan merkitys lapsen psyykkiselle kehitykselle

Perhe on ihmisen bio-psykososiaalisen kehityksen keskeinen yksikkö ja lapsen ja nuoren merkittävin ihmissuhdeympäristö, jonka sisäisen vuorovaikutuksen piirteet ovat aina yhteydessä yksilön kykyyn toteuttaa itseään ja muodostaa merkittäviä ihmissuhteita (Piha 2004, 61).

Kun lapsen turvallisesta kasvusta tai kehityksestä on huolta, on työskentely koko perheen kanssa edellä mainitusta johtuen tärkeää. Sosiaalityön tehtävänä on tukea lapsen vanhempia vastaamaan lapsen tarpeisiin mutta myös arvioida, milloin vanhemman kyvyt tai voimavarat eivät ole lapsen tarpeiden kannalta riittävät edes tuettuina. Näistä syistä olen tässä luvussa keskittynyt tarkastelemaan lapsen psyykkisen kehityksen kannalta keskeisiä asioita perheen vuorovaikutussuhteiden ja vanhemmuuden kykyjen näkökulmasta. Lisäksi kerron lyhyesti lapsen psyykkisen kehityksen piirteistä eri ikävaiheissa.

Lapsen psyykkisen kehityksen kasvuprosessia on tutkittu ja selitetty erilaisista näkökulmista, perinteisesti sairauskeskeisen psykoanalyttiseen teoriaan pohjautuvan psykodynaamisen ajattelun, sekä kehityspsykologisen tutkimuksen kautta. Pieniin lapsiin kohdistuvan tutkimuksen ja teoreettisen ajattelun kehittymisen myötä nämä tieteenalat ovat lähentyneet toisiaan. Kehityspsykologi ja psykoanalyttikko Daniel Stern on teoriassaan lapsen psyyken varhaiskehityksestä yhdistänyt psykoanalyttisen ajattelun ja kehityspsykologisen tutkimustiedon yhtenäiseksi teoreettiseksi näkemykseksi. Tämä teoria on ensimmäinen, jossa kehitystä tarkastellaan lapsen muuttuvan sisäisen kokemusmaailman näkökulmasta pyrkien terveen, normaalin lapsen kehityksen ymmärtämiseen runsaan vauvatutkimuksen kautta. (Tamminen 2004, 37-38.)

Varhainen vuorovaikutus ja hoiva

Nykytutkimusten mukaan ihmisen psyykinen kokemus alkaa jo kohdussa loppuraskauden aikana, ja vauvalla on syntymästään lähtien biologisia, kognitiivisia, kommunikatiivisia, emotionaalisia ja sosiaalisia taitoja, joiden avulla hän aktiivisesti etsii vuorovaikutusta ja säätelee omaa käyttäytymistään vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Varhainen vuorovaikutus pienen lapsen ja häntä hoitavien aikuisten välillä lapsen ensimmäisen kolmen elinvuoden aikana on merkittävin lapsen psyyken varhaiskehitystä

muovaava tekijä, ja varhaiset vuorovaikutussuhteet ohjaavat myös yksilön myöhempää psykososiaalista kehitystä. (Tamminen 2004, 38; Kronqvist & Pulkkinen 2007, 95.) Varhaisessa vuorovaikutuksessa lapsi ja tämän hoivaaja ovat molemmat aktiivisia, ja heidän temperamenttinsa vaikuttavat vuorovaikutuksen sujuvuuteen. Keskeistä on vanhemman sensitiivisyys ja kyky vastata lapsen tarpeisiin. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 95, 97.)

Vanhempien vauvalle ja lapselle tarjoamat kodin olosuhteet vaikuttavat lapsen kokemuksiin ja kehitykseen perustavanlaatuisesti. Vauvaa hoitavat ihmiset, jotka tyypillisesti ovat hänen vanhempansa, säätelevät kaikkea, mitä vauvalle tapahtuu, ja tätä kautta vaikuttavat kaikkeen, mitä vauva kokee. Vauva on aktiivinen osapuoli vuorovaikutuksessa, ja vanhempien tulkinnat vauvan käyttäytymisestä ohjaavat vanhempien toimintaa. Tarjoamansa hoivan ja lapsen tarpeisiin vastaamisen kautta vanhemmat säätelevät vauvan kehitystä – voimistavat tai vaimentavat kehityksen suuntaa, nopeutta ja osa-alueita. (Tamminen 2004, 39.)

Ensimmäisen ikävuoden aikana merkittävä kehitystehtävä on kiintymyssuhteen kehittyminen. (Mäntymaa ym. 2016, 32). Vanhempien riittävä sensitiivisyys vauvan tarpeille eli kyky vastata niihin asianmukaisesti ja oikea-aikaisesti mahdollistaa kiintymyssuhteen kehittymisen turvalliseksi, vaikka nykytiedon mukaan vaikutus ei ole näin suoraviivaista (Sinkkonen & Kalland 2016, 77).

Lapsen ollessa stressaantunut, pyrkii sensitiivinen hoivaaja yleensä rauhoittamaan lapsen kiihtynyttä tunnetilaa omalla käytöksellään. Vanhemman (tai muun lapsen ensisijaisen hoivaajan) ja lapsen välisen suhteen laatu sekä vanhemman taito ja sensitiivisyys heidän säädellessä lapsensa kiihtymystä psyykkisellä tai aistien tasolla, tai hoivaajan vastatessa lapsen ilontunteisiin vaikuttaa vahvasti lapsen neurologiseen, fysiologiseen ja psykososiaaliseen kehitykseen. Sensitiivinen lapsen signaaleihin vastaaminen tuottaa lapselle tunteen, että hän on huomion arvoinen ja pystyy toiminnallaan vaikuttamaan asioihin. Varhaiset läheiset ihmissuhteet muokkaavat aivoja ja vaikuttavat psykologisen minäkuvan rakentumiseen. Kun lapsi saa vanhemmiltaan tukea tunteidensa säätelyyn turvallisessa hoivasuhteessa, oppii hän vähitellen hallitsemaan tunteitaan niin fysiologisella, emotionaalisisella kuin kognitiivisellakin tasolla. (Howe 2014, 77-78.)

Tunnesäätelyn kehittyminen

Vauvan ja vanhemman vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa tunteet ovat alusta alkaen keskeinen tekijä. Vauva tarvitsee vanhemman apua tunnekokemustensa säätelyyn, mikä edellyttää vanhemmalta kykyä säädellä riittävällä tavalla myös omia tunteitaan. Tunteiden säätely tarkoittaa yhtäläisesti negatiivisten tunteiden vähentämistä kuin positiivisten tunteiden lisäämistä. Tunnetilojen jakaminen ja niiden yhteen soinnuttaminen lapsen ja vanhemman välillä vanhemman toimesta on vauvalle palkitseva, kokemusmaailmaa jäsentyneemmäksi muokkaava ja tervettä psyykkistä kehitystä tukeva kokemus, jolla myös tunnetilojen taustalla olevat ääreis- ja keskushermoston virittyminen tulee säädellyksi. (Mäntymaa ym. 2016, 26-27.)

Mikäli lapsi saa vanhemmalta tukea tunteiden säätelyyn, oppii hän kasvun ja kehityksen edetessä itsenäisempään tunteiden säätelyyn tämän mallin mukaisesti. (Mäntymaa ym. 2016, 27) Tunteiden säätelyä opetellaan eri kehitysvaiheissa ja oman tahdon kehittymisen myötä esimerkiksi pettymyksen ja kiukun kokemusten yhteydessä, jolloin vanhemman empaattinen mutta johdonmukainen ohjaus auttaa lasta selviytymään hankalien tunteidensa kanssa, vähentää häpeän ja epäonnistumisen kokemuksia ja auttaa näin lasta myös myönteisen itsetunnon kehityksessä. Hyvin säädellyt tunnekokemukset tukevat lapsen kehitystä myös vahvistamalla lapsen turvallisuudentunnetta ja tämän myötä hänen rohkeuttaan suuntautua ympäristöönsä ja uusiin asioihin. Vuorovaikutuksessa toisen ihmisen – tyypillisesti vanhempansa – kanssa, rakentuu vauvan kokemus itsestään suhteessa toiseen ihmiseen. (Mäntymaa ym. 2016, 28, 31, 33.) Vuorovaikutustilanteissa ja tunteiden yhteensoinnuttamisen kokemusten kautta kehittyy myös lapsen kyky mentalisaatioon ja empatiaan, joita voidaan pitää onnistuneen sosiaalisen vuorovaikutuksen ja toisten yhteyteen asettumisen edellytyksenä. Vakavat puutteet varhaisessa vuorovaikutuksessa ja fyysisen tai psyykkisen kaltoinkohtelun kokemukset ensimmäisen elinvuoden aikana voivat vakavasti haitata tai jopa kokonaan estää mentalisaatio- ja empatiakyvyn kehittymisen, ja altistaa lapsen monille mielenterveyden ongelmille ja häiriöille. (Mäntymaa ym. 2016, 29-31; Pajulo ym. 2016, 81, 85 ; Sinkkonen & Kalland 2016, 71.)

Mentalisaatiokyvyn kehittyminen

Lapsen mentalisaatiokyvyn kehittyminen on riippuvainen vanhemman kyvystä mentalisoida suhteessa häneen. Vanhemman mentalisaatiokyky tarkoittaa kykyä ja halua pohtia lapsen tunnetiloja ja kokemuksia erilaisissa arkipäivän tilanteissa, nähdä lapsen käyttäytymisen taakse ja pohtia erilaisia vaihtoehtoisia selityksiä lapsen käyttäytymiselle. (Pajulo ym. 2016, 83.) Lapsen mentalisaatiokyvyn kehittyminen vaatii aikuiselta kykyä pitää lapsi mielessään ja kiinnostusta lapsen mielen sisältöihin. Aikuisen tulee ymmärtää, että lapsella on oma, erillinen mielensä, jonka kanssa aikuinen voi olla vuorovaikutuksessa ja oppia tämän tuntemaan. Mentalisointia ei tapahdu, jos aikuinen uskoo ennalta tietävänsä lapsen mielen liikkeitä. Emotionaalisesti läsnä oleva ja lapsestaan kiinnostunut vanhempi tukee luonnostaan lapsensa mentalisaation kehittymistä. Tällainen vanhemmuus auttaa lasta oppimaan omien ja toisten tunteiden ja tarpeiden tunnistamista ja eron tekemistä oman ja toisen mielen sisäisten kokemusten välillä. Näin lapsi oppii vähitellen pitämään mielessään kahta erillistä ja erilaista mieltä. (Sinkkonen & Kalland 2016, 77-78.)

Yksilön kyky mentalisaatioon kehittyy vauvaiästä aikuisikään asti (Pajulo ym. 2016, 83). Kun lapsi hahmottaa, että kunkin ihmisen käyttäytymiseen vaikuttavat hänen omat ja erilliset kokemuksensa ja tunteensa, auttaa tämä lapsen toimintaa sosiaalisissa tilanteissa. Lapsi alkaa ymmärtää kahden mielen erilaista tapaa hahmottaa samaa tilannetta noin neljän vuoden iässä, ja kouluiässä lapsen on mentalisaatiokyvyn avulla mahdollista ymmärtää jo laajempia sosiaalisia verkostoja. Mentalisaatiokyky tukee myös lapsen tunnesäätelyä lapsen ymmärtäessä, miten toisen ilmaisemat tunteet vaikuttavat itseän ja päinvastoin. (Pajulo ym. 2016, 84.)

Murrosiässä erityisesti pelon ja aggression tunteiden kokeminen muuttuu neurobiologiseen kehitykseen liittyen. Tunteiden hallinta vaikeutuu, kun pienetkin ärsykkeet voivat saada murrosikäisessä aikaan voimakkaan tunnereaktion. Myös muiden kokemuksiin eläytyminen on murrosikäiselle tästä syystä vaikeaa, ja nuori tarvitsee tunteidensa säätelyn avuksi aikuisen kehittyneemmän mielen. (Pajulo ym. 2016, 84-85.)

Psyykinen kehitys eri ikävaiheissa

Kolmen ensimmäisen ikävuoden aikana psyykinen kehitys on nopeaa ja yhdistyy lapsen liikkumisen sekä puheen kehitykseen. Seuraavissa kehitysvaiheissa nämä jo saavutetut

taidot ja kyvyt hioutuvat ja paranevat. Lapsen minuus kehittyy psykoseksuaalisesti, moraalisesti ja sosiaalisesti, ja hänen vuorovaikutussuhteensa syvenevät ja laajenevat. Kehitysvaiheesta toiseen siirtymisen tuomat muutokset ja kasvun mukanaan tuomat ristiriitaisetkin paineet voivat näkyä lapsen käytöksessä ja tunnetiloissa voimakkaastikin. Lapsi tarvitsee tällöin paljon aikuisen ymmärrystä ja hoivaa. (Tamminen 2004, 41-42.)

Leikki-ikä ja varhainen kouluikä (3-12-vuotta) on aikaa, jolloin lapsen kehitykseen edelleen voimakkaimmin vaikuttavat hänen synnynnäiset biologiset ja psyykkiset ominaisuutensa sekä vanhemmat ja muut lapsen jokapäiväisestä hoidosta vastaavat aikuiset. Näissä ikävaiheissa lapsi kehittyy motorisesti, kielellisesti, kognitiivisten kykyjen, sosiaalisten taitojen ja taipumusten sekä oman toiminnan ohjauksen alueilla kehittämällä taitoja myöhempää itsenäistyvän nuoren ja aikuisen elämää varten. (Almqvist 2004, 42-45.) Leikillä on tärkeä merkitys lapsen kehityksessä murrosikään saakka, ja leikeissä lapsi käsittelee hänelle psyykkisen kehityksen kannalta ajankohtaisia asioita. Leikin avulla voidaankin saada käsitys lapsen sisäisestä maailmasta näissä ikävaiheissa, jolloin lapsen on vielä sanallisesti vaikea kertoa tunteistaan ja käsityksistään. Lapsen kasvaessa kaverisuhteet tulevat tärkeämmiksi ja leikeissä harjaannutetaan myös sosiaalisia taitoja. Kouluikässä tapahtuu paljon kehitystä kognitiivisella ja sosiaalisella alueella, psykoseksuaalisen kehityksen ollessa rauhallista. Tähän liittyy tämän kehitysvaiheen kutsuminen latenssi-ikäksi. Oppiminen, tiedot sekä taidot korostuvat, ja kyky toimia ryhmässä on oleellista, kun lapsi suuntautuu enemmän pois kodista, kohti kaverisuhteita ja harrastuksia. (Mäntymaa ym. 2016, 33-34.)

Nuoruusikä sijoittuu ikävuosiin 12-24, ja jakautuu kehityksellisesti varhaisnuoruuteen (11-14 vuotta), keskinuoruuteen (15-18 vuotta), sekä myöhäisnuoruuteen tai nuoruuden jälkivaiheeseen (19-24) (Aalberg 2016, 35; Rantanen 2004, 47). Nuoruus on oma kehitysvaiheensa, jonka aikana fyysinen ja psyykinen kypsyminen tapahtuvat toisiinsa kytkeytyneinä. Puberteetilla viitataan nuoren fyysiseen kypsymiseen, ja nuoruusikä tarkoittaa ikäkauteen ajoittuvaa psyykkistä kehitystä (Aalberg 2016, 35). Nuoruuden psyykinen kehitys on prosessi, joka näkyy ulospäin eri tavoin yksilöstä riippuen. Nuori voi ilmentää sisäistä kuohuntaansa käytöshäiriöin, epäsosiaalisuutena tai päihteidenkäyttönä, joihin tulisi puuttua varhaisessa vaiheessa. Nuori voi olla itsetuhoinen, tai toisaalta myös pyrkiä tiedostamattaan välttämään kehityshaasteita. Nuoren häiriökäyttäytymisen tai itsetuhoisuuden taustalla voi olla avuntarve, jonka

tunnistaminen on aikuisille haaste. Nuoren henkilön kohdalla kehityksen kokonaisprosessin huomioiminen on arvioinnissa tärkeää, koska nuoruusiässä psyykkisiin häiriöihin liittyy väistämättä myös kehitysprosessin eriasteisia häiriöitä. (Rantanen 2004, 47-48.) Lapsuudessa muodostuneet psyykkiset rakenteet työstetään nuoruusiässä uudelleen, ja ikävaiheen loppupuolella vakiintuu aikuisen suhteellisen muuttumaton persoonallisuus. Nuoruusiän kehityksen tavoitteena on oman identiteetin muodostuminen ja autonomia, joka vaatii irtautumisen lapsuudesta ja lapsenomaisista siteistä vanhempiin. (Aalberg 2016, 35.) Kiintymyssuhde vanhempiin muuttuu, kun nuoren kiintymistarpeet suuntautuvat muualle ja täyttyvät ystävyys- ja seurustelusuhteissa (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 175).

Kasvun, kehityksen ja itsenäistymisen tulisi voida tapahtua asteittain väistämättömien törmäyksien, pettymysten, sekä oikeiden ja väärin valintojen kautta. Nuoruusiän kehitykseen ja ratkaisuihin vaikuttavat yksilön aikaisemmat kehitysvaiheet, synnynnäinen potentiaali ja sosiaalinen ympäristö. (Aalberg 2016, 35.)

3.3 Lapsen kehitys vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa Urie Bronfenbrennerin bioekologisen kehitysteorian mukaan

Katsaus kehityspsykologiseen tietoon ja sen käyttöä sosiaalityössä koskeviin pohdintoihin on johdattanut minut Urie Bronfenbrennerin elämäntyönään kehittämän bioekologisen kehitysteorian valitsemiseen tutkimuksen teoreettiseksi viitekehykseksi.

Urie Bronfenbrennerin bioekologinen kehitysteoria herätti kiinnostukseni, koska Bronfenbrennerin tapa lähestyä teoriankehitystään on hyvin kokonaisvaltainen, monitieteinen ja käytännönläheinen, mikä tekee teoriasta mielestäni hyvin sosiaalityön käytäntöön sovellettavan. Myös hänen tavoitteensa – edesauttaa yhteiskuntaa tukemaan lasten sosialisatiota ja kehitystä sekä tätä kautta koko yhteiskunnan hyvinvointia lapsen läheissuhteita tukemalla ja ympäristön olosuhteisiin vaikuttamalla on mielestäni hyvin samankaltainen sosiaalityön tavoitteiden kanssa. Tutkielmani viitekehykseksi teoria valikoitui, koska se tarjoaa laaja-alaisen näkemyksen lapsen kehitykseen vaikuttavien tekijöiden tunnistamiseen ja luokitteluun. Bronfenbrenner itse on kuvannut teoriaansa viitekehykseksi, jonka kautta kehitystä voi tarkastella.

Carolyn Taylor (2004, 28) suhtautuu kriittisesti kehityspsykologian käyttöön sosiaalityön ratkaisuja ohjaavana teoriana. Hän toteaa, että lapsen kehityksen teoriaa on tarkasteltu ja kritisoitu usean eri tieteenalan taholta syystä, että kehityspsykologia harvoin suhteuttaa ymmärryksensä tai määritelmänsä lapsen kehityksestä tiettyyn kontekstiin, tai huomioi ajan ja paikan vaikutusta kehitykseen. Kuin vastauksena tähän kritiikkiin bioekologinen kehitysteoria huomioi, että lapsi ei kasva tyhjiössä. Ympäristötekijät vaikuttavat aina yksilöiden käyttäytymiseen, ja sen kautta kehitykseen. (Bronfenbrenner 1996, 27.)

Teoria edustaa systeemistä ajattelua, jonka mukaan yksilö ja ympäristö toimivat yhdessä yhtenä järjestelmänä kahden erillisen järjestelmän sijaan. Tällaisen ajattelun mukaan kehitystä ei voida pitää irrallisena kehittyvän lapsen sosiaalisesta ja kulttuurihistoriallisesta ympäristöstä. (Kronqvist ja Pulkkinen 2007, 20.) Bioekologisessa mallissa keskeistä on ajatus kehityksestä vuorovaikutusprosessina yksilön ja hänen ympäristönsä ominaisuuksien ja elämäntapahtumien välillä (Bronfenbrenner 1986, 293, 303). Elämäntilanne ja ympäristö eivät ole jotakin erillistä, joka yksipuolisesti vaikuttaa ihmiseen, vaan kehitys on alati muuttuva dynaaminen prosessi, jossa yksilö vaikuttaa ympäristöönsä ja päinvastoin (Kronqvist ja Pulkkinen 2007, 47).

Bronfenbrennerin teoriankehityksen taustamotiivina toimi hänen yhteiskunnallinen pyrkimyksensä. Hän näki yhteiskunnan tulevaisuuden olevan riippuvainen siitä, miten se kohtelee lapsiaan. Bronfenbrennerin ajatuksena oli, että muuttamalla kanssakäymistä lasten kanssa voidaan edistää yhteiskunnallisia muutoksia. (Luscher 1981, 15, 31, 26.) Näin hänen lähtökohtanaan oli ymmärtää sosiaalisiaatio yhteiskunnallisena tehtävänä ja selvittää, mitä tulisi tehdä luodaksemme seuraaville sukupolville paremmat edellytykset persoonalliseen ja sosiaaliseen menestykseen (Luscher 1981, 7). Tässä tehtävässä Bronfenbrenner (Luscher 1981, 191-192) ajatteli tieteen tarvitsevan käytännön sosiaalipolitiikkaa yhtäläisesti kuin sosiaalipolitiikka voi hyötyä tieteestä. Hän näki tutkijoiden perehtymisen perheiden ja lasten käytännön elämää koskettaviin sosiaalipoliittisiin kysymyksiin elintärkeänä alansa teorian ja käytännön kehittymiselle. Bronfenbrennerillä onkin nähty olleen huomattava merkitys sillan rakentajana tieteen ja sosiaalipolitiikan välille lasten hyväksi (Luscher 1981, 31).

Stan Houston (2015, 58), näkee Bronfenbrennerin ajatusten olevan hyväksi avuksi sosiaalityöntekijöille, koska ne muistuttavat meitä siitä, että ihmisen kehitys on pääasiassa sosiaalinen tapahtuma. Houstonin (2015, 62) mukaan Bronfenbrennerin malli

havainnollistaa sosiaalisen ympäristön eri osa-alueiden, kuin myös kulttuurin ja politiikan vaikutukset kehitykseen epätasa-arvoisten mahdollisuuksien muodossa.

Teorian mukaisesti toteutetuissa tutkimuksissa on ilmennyt, että perheellä on keskeinen merkitys yksilön elämänmittaiselle kehitykselle, ja sillä onkin katsottu voitavan tuottaa tietoa perheiden tukemiseksi (Bronfenbrenner 1986, 294; myös Hurme 2014, 60). Teoriaa soveltavat tutkimukset ovat tuottaneet tietoa perheen suhteesta vanhempien tukiverkostoihin, yhteisöön, kouluun, lapsen kavereihin, vanhempien työelämään sekä elämän varrella tapahtuviin ympäristön muutoksiin. (Bronfenbrenner 1986, 294; myös Hurme 2014, 60.)

Urie Bronfenbrenner (1917-2006) oli kehityspsykologi. Hän syntyi Moskovassa juutalaiseen perheeseen, mutta perhe muutti Yhdysvaltoihin hänen ollessaan kuusivuotias. Bronfenbrennerin isä työskenteli lääkärinä mielenterveyspotilaiden parissa, ja hänen on kerrottu auttaneen nuorena potilaiden hoidossa. Jotkut potilaista toimivat avustajina lääkärin ja hoitajien kodeissa, ja nuori Bronfenbrenner näki käytännössä osasto-olosuhteista poikkeavan ympäristön ja vuorovaikutuksen merkityksen näiden ihmisten kuntoutumiselle. Tämä kokemus muodostui myöhemmin hänen työnsä motiiviksi. (Luscher, 1981, 19.) Neuvostoliitossa syntyneenä ja sittemmin amerikkalaistuneena juutalaisena Bronfenbrennerillä oli omakohtaista tuntemusta useasta hyvin erilaisesta kulttuurista ja näiden yhteensovittamisesta, minkä on myös ajateltu vaikuttaneen hänen ajattelussaan ja teoriankehityksessään. Yhdysvalloissa Bronfenbrenner opiskeli ja työskenteli puolalaissyntyisen psykologi Kurt Lewinin ohjauksessa. Lewin halusi tutkia, mikä on todella merkityksellistä ihmisen käyttäytymisen kannalta. Hän hyödynsi fysiikan kenttäteoriaa ihmisen käyttäytymisen tutkimiseen. Lewin kehitti yhtälön $B=f(PE)$, jossa B=behavior eli käyttäytyminen, P=person eli henkilö ja E=environment eli ympäristö; yhtälö kertoo siis käyttäytymisen olevan henkilön ja ympäristön funktio. Tämä yhtälö ilmentää symbolisesti sittemmin käyttäytymistieteessä yleisesti hyväksyttyä ajatusta, että ihmisen kehitys on ihmisorganismien ja sen ympäristön välisen vuorovaikutuksen tulos. Bronfenbrenner kehitti teoriaansa tämän ajatuksen pohjalle, kiinnittäen huomiota siihen, miten yksipuolisesti sitä oli tapana soveltaa empiirisessä tutkimuksessa ja tieteellisessä teorian kehittämisessä. Bronfenbrenner näki käyttäytymisen tutkimuksen ja teoriankehityksen

keskittyvän suhteettoman paljon henkilön ominaisuuksiin, ja vain pintapuolisesti yksilön ympäristön kuvailuun. Psykologian tutkimusta myös toteutettiin paljon laboratorioolosuhteissa, kaukana yksilöiden luonnollisesta ympäristöstä. Erityisen vähän tutkimuksissa kiinnitettiin huomiota yksilön välitöntä ympäristöä laajempiin ympäristötekijöihin ja siihen vaikutukseen, mikä yksilön lähiympäristöä kaukaisemman ympäristön olosuhteilla ja tapahtumilla voi olla yksilön kehitykseen ja käyttäytymiseen välittömässä ympäristössään. (Hurme 2014, 60-62.)

Bronfenbrenner näki tästä seuraavan harhaanjohtavia tulkintoja, jotka kavensivat ja vääristivät tieteellistä ymmärrystä ihmisen kehitykseen vaikuttavista tekijöistä sekä kehityksen prosesseista ja mahdollisuuksista, ja samanaikaisesti heikensivät tutkimustiedon sovellettavuutta. (Bronfenbrenner (1979), 16-19; Hurme, 2014, 61-62.) Bronfenbrenner (1979, 18-19) kirjoittikin kehityspsykologian olevan ”tiedettä lasten oudosta käyttäytymisestä oudoissa tilanteissa outojen aikuisten seurassa mahdollisimman lyhyen ajan kuluessa”. Hän näki tarpeelliseksi tutkia ihmisiä heidän todellisissa ympäristöissään kehitykseen liittyvien mekanismien syvemmin ymmärtämiseksi, ja viittasi tähän teoriankehityksen näkökulmaansa nimellä ”ihmisen kehityksen ekologia” (Bronfenbrenner 1979, 21).

Bronfenbrennerin ekologinen kehitysteoria on kehitetty systemaattiseksi kuvaukseksi ihmisen ympäristöstä ja sen rakenteista, sekä näiden rakenteiden välisestä vuorovaikutuksesta ja siitä, miten tämä kokonaisuus ja sen osat sekä suorasti että epäsuorasti vaikuttavat yksilön psyykkiseen kehitykseen. Teoria määrittelee kehitykseksi sen, kuinka ihmisen havainnot ympäristöstään ja toiminta osana sitä alati muuttuu. Kehitystä on yksilön etenevä ymmärrys ekologisesta ympäristöstään ja hänen suhteensa siihen, sekä kykynsä vaikuttaa ympäristön ominaisuuksiin ja ylläpitää niitä (Bronfenbrenner 1979, 9).

Bronfenbrennerin (1979, 3) teorian alkuperäisessä mallissa yksilön kehityksen ekologinen ympäristö esitetään toistensa sisään asettuvien kehien rakenteena, jossa sisimpänä on *mikrosysteemi*, eli kehittyvän yksilön välitön ympäristö, jossa hän on itse aktiivisesti osallisena. Perhe, perheenjäsenet, koti, kodin tapahtumat ja koululuokka ovat kehittyvän lapsen välittömiä vuorovaikutusympäristöjä, joiden sisällä toteutuva toiminta, roolit ja henkilöidenväliset suhteet ovat mikrosysteemin elementtejä. Ympäristön ja sen

osien objektiivisten ominaisuuksien lisäksi tärkeää on se, miten yksilö nämä ominaisuudet kokee. (Bronfenbrenner 1979, 3, 22.) *Mesosysteemin* käsitteellä kuvataan kahden tai useamman mikrosysteemin, kuten lapsen vanhempien (mikrosysteemi) ja sisarusten (mikrosysteemi) välistä vuorovaikutusta.

Yksilön välittömän ympäristön ulkopuolella on *eksosysteemi*, käsittäen yksilön paikallisyhteisön kuten naapuruston jäsenineen tai asuinalueen, jossa yksilö asuu. Eksosysteemi on ympäristö, jossa yksilö ei ole itse aktiivisena läsnä, mutta johon kuuluvat tekijät vaikuttavat epäsuorasti mikrosysteemiin, ja sen kautta yksilön kehitykseen. (Bronfenbrenner 1979, 7-8, 25.) Eksosysteemin ulkopuolella on *makrosysteemi*, johon kuuluvat laajemmat yhteiskunnalliset, sosiaaliset ja kulttuuritekijät, kuten yleiset taloudelliset olosuhteet ja yhteiskunnalliset sekä kulttuurilliset arvot, tavat ja ideologiat (Bronfenbrenner 1979, 4, 26). Esimerkiksi julkishallinto on makrosysteemin osana määrittelemässä ekso-, meso- ja mikrosysteemien ominaisuuksia, jotka näin osaltaan vaikuttavat arjen tasolla ja sen kautta yksilöiden käyttäytymiseen ja kehitykseen (Bronfenbrenner 1979, 9).

Bronfenbrenner kehitti vuonna 1979 julkaistua ekologista teoriaansa ihmisen kehityksestä koko uransa ajan usealla vuosikymmenellä. Alkuperäisen teorian julkaisun jälkeen hän havaitsi teorian mukaisen ihmisen kehitykseen liittyvän tutkimuksen tuottavan enemmän tietoa kehityksen kannalta olennaisista ympäristöistä kuin kehittyvistä yksilöistä, ja viittasi samalla kritiikillä omaan alkuperäiseen teoriaansa (Bronfenbrenner 1992/2005, 107-108). Ekologisen teorian kypsäksi muodoksi kutsuttu *bioekologinen* teoria muodostui, kun Bronfenbrenner täydensi ekologista teoriaansa yksilön ominaisuuksiin ja toimintaan liittyvillä biologisilla-, psykologisilla- ja käyttäytymistekijöillä, ja lisäsi teoriaan aikaulottuvuutta kuvaavan kronosysteemisen tason.¹ *Kronosysteemi* liittyy kaikkiin muihin teorian systeemiin tasoihin kuvastaen elämäntapahtumien sekä ympäristössä ajan saatossa tapahtuvien muutosten vaikutuksia yksilön kehitykseen (Bronfenbrenner 2005, 83; Bronfenbrenner & Morris, 2007, 822). Muutokset voivat tapahtua yksilön ulkopuolella (esim. sisaruksen syntymä) tai hänessä

---

¹ Bioekologiseen teoriaan viitataan tutkimusyhteyksissä myös nimellä PPCT-malli. Kirjaimet viittaavat mallin neljään päätekijään, jotka ovat prosessi (Process), yksilö (Person), ympäristö (Context) ja aika (Time) (Bronfenbrenner ja Morris 2007, 794).

itsessään (esim. kuukautisten alkaminen), ja vaikuttaa laadustaan ja esiintymisajankohdastaan riippuen kehitykseen sen suotuisaa suuntaa häiriten tai sitä edistäen (Bronfenbrenner, 2005, 83; Bronfenbrenner & Morris, 2007, 822). Teorian kehittämisen myötä myös sen fokus siirtyi ympäristön vaikutuksista enemmän henkilöön liittyviin tekijöihin, sekä ennen kaikkea proksimaalisten prosessien vaikutukseen yksilön kehityksessä (Rosa & Tudge, 2013, 244). *Henkilöön liittyvillä tekijöillä* teoriassa tarkoitetaan yksilön ominaisuuksia tai piirteitä, käyttäytymistäipumuksia, kokemuksia, taitoja ja kykyjä, jotka vaikuttavat yksilön vuorovaikutuksessa ympäristönsä ja muiden ihmisten kanssa. *Proksimaaliset prosessit* ovat yksilön ja ympäristön välistä, arkisissa toiminnoissa esiintyvää aktiivista, riittävän säännöllisesti toistuvaa, pitkäkestoista ja monimutkaistuvaa vuorovaikutuksellista toimintaa, kuten lapsen syöttäminen ja lohduttaminen, leikkiminen yksin tai ryhmässä, liikunnalliset aktiviteetit, lukeminen, ongelmanratkaisu ja uusien tietojen ja taitojen oppiminen ja omaksuminen. Proksimaaliset prosessit nähdään bioekologisessa teoriassa pääasiallisena kehityksen vaikuttajana, ja avainroolissa niiden tarjoajana on kehittyvän lapsen perhe sekä perheenjäsenten vuorovaikutus niin mikroympäristössä kuin suhteessa muihin ympäristöihin. (Rosa & Tudge, 2013, 243, 255; Bronfenbrenner & Morris, 2007, 795; Bronfenbrenner, 2001, 6.) Proksimaaliset prosessit voivat johtaa yksilön kohdalla myönteisiin tai kielteisiin kehitystuloksiin, joka nähdään kompetenssin kehittymisenä jollakin tiedollisella-, taito tai kykyalueella, tai dysfunktiona eli häiriönä kyvyssä kontrolloida omaa toimintaansa erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä (Bronfenbrenner & Evans, 2000, 118). Vuorovaikutuksen välityksellä yksilön henkilökohtaisilla ominaisuuksilla eli henkilötekijöillä nähdään olevan vaikutusta proksimaalisiin prosesseihin. Yksilön ominaisuudet ja käyttäytyminen vaikuttavat ympäristön suhtautumiseen ja reaktioihin suhteessa yksilöön tavoilla, jotka voivat saada proksimaalisia prosesseja käynnistymään, ja ylläpitää tai vaihtoehtoisesti häiritä niitä. Yksilön henkilökohtaiset resurssitekijät kuten kyvyt, taidot, tiedot ja kokemus vaikuttavat proksimaalisten prosessien tehokkaaseen toimintaan. (Bronfenbrenner & Morris 2007, 795-796.) On myös huomattu, että lapsen ja hänen hoivaajansa välisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvat proksimaaliset prosessit vahvistavat kiintymyssuhdetta lapsen ja hoivaajan välillä, mikä puolestaan edelleen parantaa vuorovaikutusta tässä suhteessa (Ainsworth ym. 1978; Bowlby 1969, 1973; ref.

Bronfenbrenner & Morris 2007, 815). Kiintymyssuhdeteorian (Bowlby 1969) mukaan vuorovaikutuskokemukset pääasiallisen hoivan antajan kanssa muokkaavat lapsen kokemusta itsestään ja hänen odotuksiaan vuorovaikutustilanteissa. Lapsi, joka on saanut osakseen sensitiivistä hoivaa, kokee itsensä sen arvoiseksi, ja osaa odottaa sitä myös muissa ihmissuhteissaan. Vastaavasti ajatellaan, että lapselle, joka ei ole voinut luottaa hoivaajansa saatavilla oloon, kehittyy käsitys itsestään tällaista hoivaa ansaitsemattomana. Tällöin lapsi ei odota hoivaa tai positiivista vuorovaikutusta myöskään muissa ihmissuhteissaan. Sisäistyneiden työskentelymallien kautta varhaiset kiintymyskokemukset vaikuttavat näin siihen, miten lapsi suhtautuu itseensä ja ympäristöönsä, sekä hänen odotuksiinsa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Uusien kokemusten myötä sisäiset työskentelymallit muokkautuvat edelleen. Turvallisen kiintymyssuhdemallin kehittänyt lapsi suuntautuu ympäristöönsä positiivisin odotuksin, ja saa näin ollen usein myös vastaukseksi positiivista huomiota ja hoivaa. Turvattomasti kiintynyt lapsi suhtautuu ympäristöönsä puolustautuvasti torjuntaa ennakoiden, jolloin hän usein myös saa aikaan torjuvan reaktion ympäristössään. Voidaan siis ajatella, että varhaiset proksimaaliset prosessit tuottavat proksimaalisia prosesseja läpi kehityksen. (Bronfenbrenner & Morris 2007, 815-816.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tehtävänä on tarkastella, miten lasten ja perheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä huomioidaan lapsen kehitykseen liittyvää tietoa ja kehitykseen vaikuttavia tekijöitä lastensuojelun tarvetta arvioitaessa.

Lapsen kehitystä koskevan tiedon tunnistamisessa ja luokittelussa olen käyttänyt kehityspsykologian alaan kuuluvaa bioekologista kehitysteoriaa.

Tutkimustehtävään olen hakenut vastauksia seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

-Millaista lapsen kehitystä tai kehityksen edellytyksiä koskevaa tietoa tai havaintoja palvelutarpeen arvioinnin loppuyhteenvetoissa on tunnistettavissa bioekologisen teorian linssin läpi tarkasteltuna?

-Mitä tämä tieto kertoo (bioekologisen teorian mukaisesti tunnistetuista lapsen kehitykseen vaikuttavista tekijöistä)?

-Vaikuttaako lapsen ikä hänen tilanteestaan tehtyihin huomioihin kehitykseen liittyvän tiedon alueella?

Tutkimustehtäväni liittyy laajempaan pohdintaan sosiaalityön tietopohjasta ja teorian hyödyntämisestä sosiaalityön käytännön työssä. Sosiaalityössä tarvittava ja käytettävä tietopohja on valtavan laaja, mutta lastensuojelu on tässä kokonaisuudessa oma erityinen alueensa, ja pohdittu on, tulisiko lastensuojelutyön käyttöön pyrkiä muodostamaan omaa tietokokonaisuuttaan. (Heinonen & Sinko 2013, 128-129; STM/Toimiva lastensuojelu -selvitystyöryhmän loppuraportti 2013, 41.)

4.2 Tutkimusaineiston keruu ja dokumentit tutkimusaineistona

Tutkielmani empiirisenä aineistona toimivat lastensuojelutarpeen arvioinnin sisältämät palvelutarpeen arvioinnin loppuyhteenvetoasiakirjat. Valitsin lastensuojeluprosessista tämän vaiheen dokumenttiaineistoni keruun kohdaksi koska uskon, että asiakkuuden

alkuvaiheen dokumenteissa sosiaalityöntekijän näkemykset ilmenevät puhtaimmillaan, kun muita asiantuntijoita ei ole vielä niin paljon konsultoitu, kuin usein esimerkiksi huostaanottohakemuksissa on.

Tutkimusta suunnitellessa pohdin aineistonhankintaa sosiaalityöntekijöiden haastattelun ja valmiiden dokumenttien tutkimisen välillä. Dokumenttien valikoituminen tutkimukseni aineistoksi teki mahdolliseksi haastatteluaineistoa yleisemmän tarkastelupinnan ja määrällisesti laajemman sosiaalityöntekijöiden äänen edustuksen aineistossa, vaikka toisaalta dokumenttiaineisto ei mahdollista niin syvällistä asioiden pohdintaa kuin haastatteluun olisi voitu saavuttaa. Työn dokumentointi eli tyypillisimmillään asiakasasiakirjojen kirjoittaminen on keskeinen ja hyvin merkityksellinen osa sosiaalityön käytäntöä ja sen tiedonmuodostusta, jotka molemmat ovat myös kiinnostukseni kohteina tutkimuksen taustalla. Työtä dokumentoimalla ja näitä dokumentteja tutkimalla voidaan tehdä näkyväksi sekä sosiaalityön asiakkaiden elämäntilanteita että sosiaalityön ammatillisia käytäntöjä ja asiakirja-aineistojen nähdään tarjoavan arvokasta tietoa sosiaalityön käytännön ja tutkimuksen yhteyden vahvistamiseksi (Kuusisto-Niemi ym. 2011, 258, 270). Tutkimustehtäväni on käytännönläheinen, joten lopulta käytännön työssä tuotetut autenttiset dokumentit olivat luonteva valinta tutkimuksen aineistoksi.

Sosiaalityöhön paikantuvaa asiakirjatutkimusta on jaoteltu tutkimusnäkökulman mukaan kolmeen luokkaan. Luokittelun mukaan asiakirjoja voidaan tutkia niiden tuottamisen, käytön, tai tekstien merkityksen suhteen. Tutkimukset voivat käsitellä asiakirjoja myös useammasta kuin yhdestä näkökulmasta, jolloin niiden sijoittaminen johonkin luokkaan ei ole helppoa. (Gunther 2015, 41-42.) Oma tutkimukseni asettuu mielestäni löyhästi luokittelun ensimmäiseen ja viimeiseen ryhmään.

Dokumentteja tutkimusaineistona käytettäessä on tärkeää huomioida, että asiakirjat kertovat vain sen, mitä niihin on kirjoitettu. Aineistonani toimivat palvelutarpeen arvioinnin dokumentit ovat loppuyhteenvetoja sosiaalityön työskentelystä, jossa asiakkaita on kohdattu ja heidän kanssaan keskusteltu tyypillisesti useampia kertoja. Yhteenvedossa tehdystä työstä ja työskentelyssä tehdyistä havainnoista ja johtopäätöksistä sekä niiden perusteluista näkyy vain pieni osa. Yhtäläisesti asiakirjojen teksti kertoo vain hyvin pienen osan työn taustalla vaikuttavasta tiedosta,

työskentelytavoista ja osaamisesta. Asiakirjat eivät siis kerro koko tarinaa tai kaikkea keskusteltua, havaittua ja toteutettua, mutta on perusteltua olettaa, että ne kertovat siitä, mitä sosiaalityöntekijät ovat pitäneet tärkeänä työnsä ja tehtävänsä toteuttamisen kannalta.

Asiakasasiakirjoja tutkiessa on pidettävä mielessä, että teksti on laadittu palvelun toteuttamisen näkökulmasta, ei tutkimusta varten. Myös kirjaamiskäytännöt vaihtelevat kirjaajien kesken ja tapauksesta riippuen. Huomioitava on myös asiakkaan oikeus tutustua itseään koskeviin asiakirjoihin. (Kuusisto-Niemi ym. 2011, 269.) Aino Kääriäinen (2016, 189) summaa työn dokumentoinnin tärkeänä tehtävänä olevan tiivistää ja taltioida tehty työ tiedoksi, jota voidaan käyttää toiminnan suunnitteluun, arviointiin ja päätöksentekoon. Tärkeää on tiedostaa, millaisia tietoja halutaan tallentaa, sekä mitä tarkoitusta varten ja millä tavalla ne tallennetaan, jotta ne palvelisivat tarkoitustaan ja olisivat todistusvoimaisia (Kääriäinen 2016, 189). Asiakirjakirjoittamisen rajallisuus pakottaa kirjoittajan tekemään valintoja, mitä sisällyttää tekstiin ja mitä jättää dokumentoimatta. Valintojen tekeminen sisältää vallan käytön mahdollisuuden, ja vaatii työntekijältä eettistä harkintaa siinä, mitä asioita ja millä tavalla asiakkaan tilanteesta, keskustelluista ja toisaalta puhumattomista asioista sekä omista havainnoista voi asiakkaan asiakirjoihin kirjoittaa. (Laaksonen ym. 2011, 38.) Toisaalta sosiaalityön dokumentointi on ulkopuolelta vahvasti säädeltyä, jolloin dokumentteihin kirjattavia asioita ohjaavat sosiaalityöntekijöiden ammatillisen osaamisen ja ratkaisujen lisäksi lainsäädäntö, palvelujärjestelmä, asiakastietojärjestelmät sekä työyhteisöjen sisäiset säännöt ja ohjeistukset.

Aineistonani toimivat palveluntarpeen arvioinnin dokumentit ovat valmiiksi strukturoituja, ja väliotsikot ohjaavat näin tiedonkeruuta tiettyihin asioihin. Äkkiä voisi ajatella, että dokumenttien sisällöstä ei voi tehdä johtopäätöksiä sosiaalityöntekijöiden ajattelusta tai tiedosta, vaan ainoastaan siitä, mitä palveluntarpeen arvioinnissa on dokumenttipohjan mukaisesti ennalta ajateltu pidettävän olennaisena tietona. Väliotsikot ovat kuitenkin väljiä, ja jättävät dokumentoijalle vapauden ratkaista, mitä tämä pitää asian kannalta olennaisena esimerkiksi lapsen perheen tilanteessa, mitä ovat huolenaiheet, ja etenkin, mikä on perheen tuen tarve työntekijän näkemyksen mukaan.

Työn dokumentointi on merkittävää vaikuttamistyötä, jolla on merkitystä työn tekemiselle, mutta ennen kaikkea se vaikuttaa asiakkaiden elämään (Kääriäinen 2016, 189). Tarja Vierula (2017, 24) puhuu dokumentoinnin seurauksellisuudesta, joka liittyy ensisijaisesti asiakirjojen käyttämiseen asiakkaita koskevassa juridishallinnollisessa päätöksenteossa, jolla voi olla lasten ja vanhempien henkilökohtaista elämää ratkaisevasti muuttavia seurauksia. Aina asiakkaiden kanssa ei saavuteta yhteisymmärrystä asioista ja sosiaalityöntekijä voi esimerkiksi lapsen etua turvatessaan joutua tekemään ratkaisuja tai esittämään perusteluja vastoin lapsen itsensä tai tämän vanhemman toiveita. Kääriäinen (2005, 161-162) pohtii myös, missä määrin pelko virheellisistä tulkinnoista tai työssä tehtyjen valintojen arvostelusta ohjaa sosiaalityöntekijöiden asiakastyön dokumentointia.

Tutkimusaineiston keruu ja kuvaus

Aineisto on kerätty eräästä suurehkosta suomalaisesta kaupungista toukokuussa 2019 tulostamalla dokumentit tutkimuskaupungin sähköisestä asiakastietojärjestelmästä. En saanut itse osallistua aineiston tulostamiseen, vaan sen hoiti tutkimuskaupungin yhteyshenkilönäni toiminut sosiaalityöntekijä. Aineiston kooksi olin yhdessä graduohjaajani kanssa määritellyt 50 dokumenttia kerättynä noin puolen vuoden ajanjaksolta. Sain dokumentit valmiiksi numeroituina yhdestä viiteenkymmeneen. Dokumenttien päiväykset ajoittuvat lähes kokonaisuudessaan vuoden sisälle, keväästä keväeseen. En lähtökohtaisesti rajannut aineistoa mihinkään tiettyyn ikäryhmään, koska oli mielenkiintoista nähdä, onko ja millainen vaikutus lapsen iällä on hänen kehityksellisten tarpeidensa huomioimiseen arvioinnissa.

Dokumentteja, eli sosiaalihuollon lastensuojelun tarpeen arvioinnin sisältäviä palvelutarpeen arvioinnin loppuyhteenvetoja sain yhteensä 50 kappaletta, joista yksi dokumentti oli tullut mukaan kolmena kappaleena (dokumentit 1, 3 ja 4). Näin aineiston dokumenttien määräksi muodostui siis 48 dokumenttia. Huomasin kuitenkin vielä, että dokumenteista viidessä kappaleessa ei ollut kirjattuna päiväystä eikä työntekijöiden näkemystä tuen tarpeesta, ja näistä neljässä ei myöskään ole kirjattu jatkosuunnitelmaa eikä työntekijöiden allekirjoitusta. Jätin nämä ilmeisen keskeneräiset dokumentit tarkastelun ulkopuolelle, joten lopullinen dokumenttien määrä aineistossani on 43 dokumenttia.

Aineiston sivumäärä on kokonaisuudessaan 103 sivua. Palvelutarpeen arvioinnin loppuyhteenvedot ovat pituudeltaan 2-4 sivua, ja sisällöltään melko niukkoja. Dokumentteihin kirjattuja tapaamisia ja yhteydenottoja on yhteensä 190 kpl, joista puheluita on 95, tapaamisia tai neuvotteluja muualla kuin perheen kotona 72, kotikäyntejä 20 ja sähköpostiviestejä 3.

Kaikkien dokumenttien rakenne on seuraavanlainen:

YHTEENVETO LAPSEN JA PERHEEN TILANTEESTA

Palvelutarpeen arvioinnin aloittamisen syy

Tapaamiset ja yhteydenotot

Kuvaus lapsen ja perheen tilanteesta

Läheisverkosto

Perheen vahvuudet ja voimavarat

Huolenaiheet

LAPSEN, VANHEMPIEN JA MUIDEN HENKILÖIDEN NÄKEMYS TUEN TARPEESTA

Lapsen mielipide ja näkemys tuen tarpeesta

Vanhemman mielipide ja näkemys tuen tarpeesta

TYÖNTEKIJÖIDEN NÄKEMYS SOSIAALIHUOLLON ASIAKKUUDESTA JA ERITYISEN TUEN TARPEESTA

Jatkosuunnitelma

Omatyöntekijä (tämä väliotsikko on vain osassa dokumenteista)

Päiväys ja allekirjoitus

Dokumenteista muutamassa puhuttiin useammasta lapsesta, mutta jatkosuunnitelma oli kirjattu kuitenkin vain yhdelle näistä lapsista. Mukana on myös yksi loppuyhteenvedo, jossa puhutaan kahdesta lapsesta (veljekset), ja jossa myös jatkosuunnitelma on kirjattu heille molemmille täysin samansisältöisenä. Olen laskenut tämän yhteenvedon molemmat lapset mukaan aineistoon, jossa lasten kokonaismäärä on näin ollen 44 lasta. Lapsista 24 on poikia ja 20 tyttöjä.

Alkuperäinen suunnitelma aineiston keruuseen oli sellainen, että olisin itse ollut mukana aineistoa tulostamassa ja anonymisoimassa. Minusta riippumattomista syistä suunnitelma muuttuikin viime hetkellä niin, että en itse ollut mukana tulostamassa aineistoa, vaan sain sen itselleni valmiiksi tulostettuna ja anonymisoituna. Olin suunnitellut merkitseväni

kuhunkin dokumenttiin kyseessä olevan lapsen iän ennen henkilötietojen poistamista dokumentista, mutta suunnitelman muuttuessa tämä jäi tekemättä. Suurimmassa osassa aineiston dokumentteja lapsen ikä kuitenkin ilmenee tekstistä tarkalleen, ja joissakin se on pääteltävissä muutaman vuoden tarkkuudella. Kolmessa dokumentissa lapsen ikä on arvioitavissa vain ”kouluikäiseksi”. Kolmessa dokumentissa lapsen ikä on arvioitavissa vain ”päiväkoti-ikäiseksi”, seitsemässä ”yläkoululaiseksi”, yhdessä 5-luokkalaiseksi ja yhdessä 1-luokkalaiseksi. Olen tehnyt tutkielmani teorialuvussa esitetyn ikäjaottelun mukaisesti ja aineistoni lasten ikätietoon liittyvät epätarkkuudet huomioiden seuraavanlaisen ikäjaottelun aineistoni lapsista:

Vauva- ja pikkulapsi-ikä (0-2 vuotta); 5 tyttöä, leikki-ikä 3-5 vuotta; 1 tyttö ja 2 poikaa, alakouluikä (6-11 vuotta); 10 poikaa ja 4 tyttöä, varhaisnuoruus (12-14 v.); 5 poikaa ja 5 tyttöä, myöhäisnuoruus (15-18 vuotta); 4 poikaa ja 5 tyttöä. Kolmessa tapauksessa lapsen ikä on arvioitavissa vain kouluikäiseksi, nämä ovat kaikki poikia. Näin luokitellen lapsista 8 on alle kouluikäisiä, 9 myöhäisnuoria, ja suurin osa eli 27 lasta ovat karkeasti ala- ja yläkouluikäisiä. Määrällisesti aineiston lapset jakautuivat melko tasaisesti alle nuoruusikäisiin (alle 12 vuotta, 22 dokumenttia) ja nuoruusikäisiin (12-18 vuotta, 19 dokumenttia).

Palvelutarpeen arvioinneista 25 kappaletta (58 %) on aloitettu lastensuojeluilmoituksen johdosta, joista yksi on ennakkollinen. Näistä ilmoituksista 21 (49 %) on tehty viranomaisen, kuten sosiaalipäivystyksen, poliisin, opettajan, lääkärin, sairaanhoitajan tai koulukuraattorin toimesta. Kolme ilmoituksista on tehty nimettömänä naapurien toimesta, ja yhden on tehnyt äiti lapsestaan. Yksi palvelutarpeen arvioinneista on aloitettu lastensuojeluhakemuksesta, kymmenen viranomaisen, neljä vanhemman, ja yksi nuoren oman yhteydenoton seurauksena. Yhdessä dokumentissa ei ole kerrottu ilmoittajaa tai yhteydenottajaa.

Tapauksista yhdeksässätoista huolenaiheet palvelutarpeen arvioinnin aloittamisen taustalla liittyvät lapsen käytökseen, toimintaan tai mielialaan, ja näistä viidessä tapauksessa huolena on lapsen päihteiden hallussapito ja/tai käyttö. Seitsemässätoista tapauksessa huoli on herännyt lapsen vanhempien tai toisen vanhemman käyttäytymiseen, jaksamiseen, tai muihin voimavaroihin, terveydentilaan tai vanhempien välisiin ristiriitoihin ja sosiaalisiin suhteisiin liittyen. Näistä kahdeksassa tapauksessa

syynä on vanhemman psyykkinen vointi ja kuudessa tapauksessa huolena on vanhemman päihteiden käytön vaikutukset lapseen. Muita dokumenteissa kerrottuja syitä palvelutarpeen arvioinnin taustalla ovat taloudelliseen tilanteeseen liittyvät huolet, vanhemman toive tukiperheestä ja siivousavusta, vanhemman huoli yhteydenpidossa lapsiin, lapsen vanhemman joutuminen pahoinpidellyksi, lapsen tuominen sairaana hoitopaikkaan, sekä lapsen päivähoitohenkilökunnan vaikeus tavoittaa vanhempia. Kahdessa dokumentissa ei ole mainittu arvioinnin aloittamisen syytä. Lapsen ikä näkyi palvelutarpeen arvioinnin aloittamisen syyn taustalla siten, että yli 12-vuotiaiden lasten kohdalla syyt liittyivät suurimmaksi osaksi nuoren käyttöön tai mielialaan, ja alle 12-vuotiaiden kohdalla syyt liittyivät useimmiten vanhemmuuteen.

Kahdessakymmenessäkahdeksassa (65 %) palvelutarpeen arvioinnissa päädyttiin siihen, että tarvetta erityiselle tuelle tai asiakkuudelle ei perheessä ole. Yhdessä dokumentissa palvelutarpeen arvioinnin tehneet työntekijät ovat arvioineet, että lapsi hyötyisi sosiaalihoitolain mukaisesta asiakkuudesta, mutta sitä ei aloiteta todeten, että palvelut perustuvat vapaaehtoisuuteen. Yhdessä dokumentissa nuorisopsykiatrian kriisityöryhmän työntekijä toivoo perheelle sosiaalihoitolain mukaista asiakkuutta ja perhetyötä kriisityöryhmän työn jatkoksi, mutta asiakkuutta sosiaalihoitolain mukaisissa palveluissa ei aloiteta. Kolmessa loppuyhteenvedossa perhettä on ohjattu perheneuvolaan, kahdessa tapauksessa lapsi on ohjattu nuorisopsykiatrian palveluihin, ja yhdessä vanhempia ohjataan olemaan yhteydessä kouluterveydenhuoltoon lapsen asiassa. Muita perheille tarjottuja tuen muotoja ovat kotipalvelu, vammaishuollon-, aikuissosiaalityön- ja terveydenhuollon palvelut, ennaltaehkäisevä perhetyö sekä järjestötahon tarjoamat kriisi- ja väkivaltatyön- sekä lasten harrastamisen tukemiseksi järjestetyt palvelut. Parisuhdeasioissa vanhempia ohjataan hakemaan tukea perheneuvolan lisäksi seurakuntien perheasiainneuvottelukeskuksesta, perheoikeudellisten palveluiden perheasiainsovittelusta, sekä kolmannen sektorin kriisipalveluista.

Kymmenessä (23 %) loppuyhteenvedossa päätetään aloittaa sosiaalihoitolain mukainen asiakkuus tai jatkaa sitä. Näihin tapauksiin lukeutuu lapsia kaikista ikäluokista lukuun ottamatta myöhäisnuoruutta (15-18 v.), nuorimman asiakkaan ollessa vauvaikäinen ja vanhimpien yläkouluikäisiä. Ainoastaan yhdessä tapauksessa aloitetaan lapselle asiakkuus lastensuojelussa. Kyseessä on pieni vauva, jonka äiti on itse hakenut apua, ja

vauva on yhteistyössä äidin kanssa päätetty sijoittaa kiireellisesti sijaisperheeseen avohuollon tukitoimenpiteenä. Loppuyhteenvedoissa, joissa kerrotaan sosiaalihuollon asiakkuuden jatkuvan, on perheille haettu perhetyötä kolmessa tapauksessa, tukiperhettä tai tukihenkilöä kahdessa tapauksessa, sekä tarjottu maksutonta iltapäivähoitoa lapselle ja taloudellista sekä kotipalvelun tukea.

4.3 Sisällön analyysi tutkimusmenetelmänä ja analyysin kulku

Tutkimukseni on laadullinen eli kvalitatiivinen ja analyysimenetelmänä käytän sisällönanalyysiä. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston käsittely perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan, jossa aineisto ensin hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan uudestaan uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysiä tehdään tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa. Sisällönanalyysillä pyritään koostamaan tiivistetty ja yleistetty, sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysillä aineistoa voidaan myös järjestellä eri tavoin johtopäätösten tekemistä varten. Aineisto pyritään tällöin järjestämään tiiviiseen muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 105, 110.)

Laadullisen aineiston sisällönanalyysi voidaan tehdä joko aineistolähtöisesti eli induktiivisesti, tai teoriaohjaavasti ja teorialähtöisesti eli deduktiivisesti (Tuomi & Sarajärvi 2003, 110). Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä aineiston analyysin luokittelu perustuu aikaisempaan viitekehykseen, joka voi olla teoria tai käsitejärjestelmä. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä, toisin kuin aineistolähtöisessä, teoreettisia käsitteitä ei siis luoda aineistosta, vaan ne tuodaan esiin valmiina, ilmiöstä ”jo tiedettynä”. (Tuomi & Sarajärvi, 2003, 115- 116.) Teorialähtöistä sisällönanalyysiä voidaan kutsua myös teoriaohjaavaksi, jonka mukaisesti teoria myös ohjaa aineiston analyysiä. Teorialähtöistä sisällönanalyysiä varten muodostetaan analyysirunko, ja rungon sisälle induktiivisen sisällönanalyysin periaattein aineistosta muodostettuja luokituksia ja kategorioita. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 116-117.) Sisällönanalyysin apuna voidaan käyttää aineiston kvantifioimista (Tuomi & Sarajärvi 2018, 119). Aineistosta voidaan esimerkiksi laskea, montako kertaa joku asia esiintyy esimerkiksi haastattelijoiden kuvauksissa tai tutkittavien ilmauksissa (Tuomi ja Sarajärvi 2003, 116-117).

Tässä tutkimuksessa lähestymistapa on teorialähtöinen ja -ohjaava, ja analyysin viitekehyksenä toimii bioekologisen kehityksen teoria. Hyödynnän bioekologisen teorian systeemisiä tasoja lapsen kehitystä koskevan tiedon tunnistamiseen palvelutarpeen arvioinnin dokumenteissa. Systeemiset tasot muodostavat myös rungon aineistosta poimimani tiedon analysoinnille ja tutkimukseni analyysiluku on jaettu alalukuihin systeemisten tasojen mukaan. Teoriaa on käytetty samankaltaisesti viitekehyksenä ja analyysin runkona Taru Kekonin, Janissa Miettisen, Niina Häkälän ja Anssi Savolaisen (2019) perhehoidon kontekstiin sijoittuvassa tutkimuksessa lapsen kehitykseen vaikuttavista tekijöistä. Tiedon tunnistamisen ja luokittelun lisäksi käytän teoriaa tässä tutkimuksessa myös havaintojen analysointiin siitä näkökulmasta, mikä tunnistetun tiedon perusteella näyttäisi olevan olennaisena pidettyä tietoa palvelutarpeen arvioinnissa.

Saatuani aineiston, tutustuin siihen aluksi lukemalla kaikki dokumentit läpi joitakin kertoja kokonaiskuvan hahmottamiseksi aineistosta. Pyrin myös tunnistamaan tekstistä viittauksia lapsen kehitykseen. En tässä vaiheessa vielä ollut päättänyt, miten lähtisin aineistoa analysoimaan ja minkä viitekehyksen valitsisin analyysiä ohjaamaan.

Näillä muutamilla ensimmäisillä lukukerroilla, ilman bioekologisen teorian suomia ”silmälaseja” löysin arvioinneista vain joitakin suoria tai suorahkoja viittauksia lapsen kehitykseen. Lapsen kehitykseen liittyviä tekijöitä oli eriteltävissä tutkimustekstissä, mutta ne ilmenivät teksteissä enemmänkin epäsuorasti, kehitykseen vaikuttavien asioiden huomioimisen kautta. Tällaisen epäsuorasti lapsen kehityksestä kertovan tiedon tunnistamiseen bioekologinen teoria vaikutti tarjoavan erinomaisen linssin, josta syystä valitsin tämä teorian viitekehykseksi aineistoni analyysille.

Analyysin toteuttamisesta muodostui kerroksellinen prosessi, jossa teoriaan ja aineistoon tutustuminen seurasivat ja syvensivät vuoroin toisiaan.

Aineiston analyysissä etenin alleviivaten ensiksi loppuyhteenvedoista kaikki kohdat, jotka jollain lailla liittyvät lapsen kehitykseen bioekologisen teorian mukaisesti. Tällä tavoin alleviivatuksi tuli suurin osa dokumenttien sisältämästä tekstistä. Alkuperäinen kokemukseni, että teksteistä ei löydy juuri lainkaan viittauksia lapsen kehitykseen, muuttui siis täysin. Seuraavaksi kävin kaikki dokumentit uudestaan läpi alleviivaten niistä bioekologisen teorian kullekin systeemiselle tasolle sijoittuvat tekijät eri väreillä. Tutkin

alleviivattua tekstiä systeeminen taso kerrallaan tunnistaen tekstistä samankaltaisia tekijöitä ja hahmotellen niistä näin kategorioita systeemisten tasojen sisälle. Tämän jälkeen koodasin kunkin systeemisen tason sisällä samankaltaiset tekijät kirjaimin ja numeroin muodostamiini kategorioihin. Koodaamisen jälkeen ja osin sen yhteydessä merkitsin tekijät eri värisille tarralapuille systeeminen taso ja kategoria kerrallaan, ja tiivistin sitten aineistoa kokoamalla samankaltaisia alakategorioita yhteen muodostaen niistä pääkategorioita. Koodaamisen jälkeen kvantifioin aineistoni laskemalla yhteen kuhunkin pääkategoriaan lukeutuvat yksittäiset tekijät.

Tuomi ja Sarajärvi (2018, 112-113) toteavat pulmalliseksi määritellä, onko teoriaohjaavaan sisällönanalyysiin perustuvan päättelyn logiikka luonteeltaan deduktiivista vai induktiivista. Deduktiivista se voi olla, koska siinä korostuu teorian merkitys lopputuloksen kannalta. Toisaalta teoriaohjaava analyysi on induktiivista, koska analyysiyksiköt muodostetaan aineistosta, ja teoria otetaan mukaan vasta ohjaamaan päättelyä. Mikäli tutkija ottaa teorian mukaan päättelyä ohjaamaan analyysin varhaisessa vaiheessa, ollaan lähempänä deduktiivista päättelyä, ja vastaavasti mitä myöhemmin teoria otetaan päättelyyn mukaan, sitä todennäköisemmin se on induktiivista.

Tässä tutkimuksessa teoria on ollut vahvasti mukana niin analyysiyksiköiden muodostamisessa kuin päättelyä ohjaamassa. Kategorisoiminen ei ollut aina yksinkertaista, koska jotkin tekijöistä olisivat sopineet useampaan kuin yhteen kategoriaan. Tällaisissa tapauksissa olen analyysiluvussa maininnut asiasta kyseisen tekijän kohdalla. Kategorisointiprosessissa käytin vertailuapuna bioekologisen teorian uudempia jäsenyyksiä (Rosa & Tudge 2013; Bronfenbrenner & Morris 2007) sekä muita bioekologista teoriaa hyödyntäneitä tutkimuksia, erityisesti Taru Kekonin ym. (2019) tutkimusta, jossa teorian systeemisiä tasoja on käytetty tutkimukseni kanssa samaan tapaan lapsen kehitykseen liittyvien tekijöiden aineistosta tunnistamiseen sekä luokitteluun.

4.4 Tutkimuksen eettisyys

Sosiaalityön tutkimuksessa aiheet ovat usein työn luonteen mukaisesti eri tavoin sensitiivisiä koskettaen haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten elämäntilanteita.

Tutkimusaiheet voivat olla haastavia myös poliittisesti ja moraalisesti. Sosiaalityön tutkimuksen tekemisessä on tutkimusaiheiden sekä -aineistojen sensitiivisen luonteen vuoksi eettisesti tärkeää pohtia tutkimuksen oikeutusta myös sen merkityksen, hyödyn ja vaikutusten ennakoimisen kautta. On huomioitava, että sensitiivisiä aiheita käsittelevissä tutkimuksissa tuotetulla tiedolla voi olla myös leimaavia tai loukkaavia vaikutuksia tutkittaviin. (Rauhala & Virokannas 2011, 236, 239; Kuusisto-Niemi ym. 2011, 258.) Tutkittavien tunnistettavuuden estäminen ja yksityisyyden suojaaminen on yksi ihmistieteiden tutkimuseettisiä normeja, joka on itsestään selvästi otettava huomioon tutkimusjulkaisuissa. Tutkijan tulee tämän toteutumiseksi tehdä tutkimuksessaan metodologisia ja käsitteellisiä valintoja eettisesti korkeatasoisen harkinnan kautta. (Kuula 2011, 64, 201; Rauhala & Virokannas 2011, 251.) Tämän tutkielman tavoitteena on tuottaa tietoa lapsen kehitystä koskevan tiedon huomioimisesta lastensuojelun tarpeen arvioinnissa lasten ja perheiden kanssa tehtävän sosiaalityön kehittämisen tueksi.

Tutkielmani koskee sosiaalityön tekemisen käytäntöjä, mutta tutkimusaineistona toimivat sosiaalityön salassa pidettävät viranomaisdokumentit, jotka sisältävät ihmisten yksityisiä, arkaluontoisiakin tietoja. Käytännön työssä syntyneet asiakirjat tarjoavat tutkimukselle autenttisesti työskentelystä ja asiakkaista kertovan ja arvokkaan aineiston (Johnson & Bullock 2009, ref. Rauhala & Virokannas 2011, 258), mutta eettisesti tällaisen aineiston hyödyntäminen asettaa kysymyksiä etenkin, koska tutkimuskaupungin ohjeiden mukaan sosiaalityön viranomaisdokumenteja tutkimusaineistona käytettäessä dokumenteissa esiintyviltä asiakkailta tai niistä vastaavilta työntekijöiltä ei kysytä lupaa tutkimukseen, vaan luvan myöntää kaupunki. Tutkimusluvan saaneena olen sitoutunut luvan antajan aineiston käsittelylle ja käytölle asettamiin ehtoihin. Tutkijana minun on tullut noudattaa tietosuojalainsäädäntöä ja henkilöiden sekä paikkojen anonymisoinnin kautta olen huolehtinut, ettei tutkittavien yksityisyyden suojaa loukata. Aineiston sensitiivisen luonteen vuoksi en ole tutkimuksessani maininnut aineistoni lähdekaupungin nimeä. Tutkimukselleni ei ole ollut oleellista tietää tutkittavien henkilötietoja, joten aineisto on anonymisoitu jo keräämisen yhteydessä poistamalla dokumenteista tunnistetiedot kuten asiakkaan koko nimi, henkilötunnus, osoite ja puhelinnumero. Esittäessäni tutkielmassa aineisto-otteita, olen ottanut näissä huomioon myös toissijaiset tunnistetiedot, jotka voisivat johtaa aineistossa esiintyvien osittaiseen tunnistamiseen. Toissijaisia tunnistetietoja ovat esimerkiksi aineistossa esiintyvien henkilöiden sukupuoli, ikä,

ammatti, työpaikka, koulu ja asuinpaikka, joiden esittämistä olen tutkimustekstissä välttänyt tai tarvittaessa häivyttänyt. Taustatietona lasten ikä on tarpeellinen tutkimukseni analyysille, joten ikätietojen kokonaan häivyttämisen sijaan olen vähentänyt tunnistamisen mahdollisuuksia kategorisoimalla aineistoa lasten iän osalta. (Kuula 2011, 112.) Aineisto-otteissa olen korvannut lapsen nimen ja sukupuolen alle 12-vuotiaiden kohdalla sanalla *lapsi* ja yli 12-vuotiaiden tapauksissa sanalla *nuori*. Asiakkaiden siskoista tai veljistä puhuttaessa olen käyttänyt sanaa *sisarus*. Aineisto-otteet olen pitänyt lyhyinä ja olen niillä pyrkinyt havainnollistamaan aineistoni tyypillisiä piirteitä.

Olen säilyttänyt aineistoa kotonani lukitussa laatikossa, johon ei ole pääsyä muilla kuin minulla, ja tutkielman valmistuttua hävitän aineistosta ottamani kopiot asianmukaisesti, sekä palautan alkuperäisen aineiston kaupungin yhteyshenkilölle.

5 ANALYYSIN TULOKSET – LAPSEN KEHITYKSEEN LIITTYVÄT TEKIJÄT PALVELUTARPEEN ARVIOINNIN LOPPUYHTEENVEDOISSA BIOEKOLOGISEN TEORIAN VALOSSA

5.1 Henkilöön liittyvät tekijät

Ihmisen kehitykseen liittyvässä tutkimuksessa on tyypillistä suhtautua yksilön kognitiivisiin ja sosioemotionaalisiin ominaisuuksiin kehityksen tuloksena. Bioekologisessa teoriassa näitä ominaisuuksia tarkastellaan tämän lisäksi tulevaa kehitystä ennustavina ja siihen vaikuttavina tekijöinä. (Bronfenbrenner & Morris 2006, 810; Bronfenbrenner 2001/2005, 187-188.) Bioekologisen teorian mukaisessa tarkastelussa henkilöön liittyvien tekijöiden merkityksellisyys juontuu niiden vaikutuksesta proksimaalisiin prosesseihin, jotka nähdään kehityksen ensisijaisina generoijina. Henkilöön liittyvien tekijöiden vaikutukset nähdään kehitystä edistävinä tai vastaavasti kehitystä haittaavina. Henkilöön liittyvät tekijät voivat siis kutsua, houkutella ja saada aikaan proksimaalisia prosesseja, mahdollistaa ja edistää yksilön osallistumista niihin sekä ylläpitää niitä, tai päinvastaisesti haitata, hidastaa tai kokonaan estää näitä prosesseja tai yksilön osallistumista niihin. (Bronfenbrenner & Morris 2007, 795-796, 810.) Henkilöön liittyvät tekijät on bioekologisessa teoriassa jaettu seuraavasti kolmeen luokkaan: voimatekijät (force characteristics), resurssitekijät (resources) ja laukaisevat tekijät (demand characteristics) (Bronfenbrenner & Morris 2007, 810; Hurme 2014, 67).

Ikä, sukupuoli ja etnisyys ovat henkilöön liittyviä tekijöitä, jotka vaikuttavat yksilön asemaan ja rooliin yhteiskunnassa ja yhteisöissä. Nämä kolme tekijää on myös tärkeä ottaa huomioon yksilön kehitykseen vaikuttavina tekijöinä. (Bronfenbrenner & Morris 2007, 814.)

Henkilöön liittyviä tekijöitä dokumenttiteksteissä ovat lapsen ikä, sukupuoli ja etnisyys, lapsen luonteen kuvaukset, diagnoosit ja lapsen psyykkisen voinnin kuvaukset, lapsen käyttäytymisen kuvaukset, lapsen taidot, kyvyt sekä koulun sujumiseen liittyvät huomiot.

Henkilöön liittyvät tekijät näyttäytyivät dokumenteissa keskeisenä, koska lapsen henkilötekijöihin liittyviä huomioita oli jokaisessa dokumentissa.

Lapsen ikä ja sukupuoli ilmenevät sähköiseen asiakastietojärjestelmään aina kirjattavista lapsen henkilötiedoista, jotka ovat hänen nimensä ja syntymäaikansa. Lapsen ikä on kuitenkin myös erikseen mainittu 24:ssä (56 %) dokumentissa, sukupuoli yhdeksässä (20 %). Ainoastaan yhdessä dokumentissa oli mainittu lapsen etninen tausta. Tässä dokumentissa lapsen vanhempi oli tuonut esiin, että muut luokkatoverit ovat nimitelleet lasta tämän etnisen taustan vuoksi.

Olen seuraavassa luokitellut dokumenteista henkilötekijöiksi tunnistamani asiat voimatekijöihin, laukaiseviin tekijöihin ja resurssitekijöihin.

Voimatekijät ja laukaisevat tekijät

Voimatekijöillä tarkoitetaan sellaisia henkilön käyttäytymispiirteitä ja taipumuksia, jotka voivat saada alulle proksimaalisia prosesseja, ylläpitää niiden toimintaa tai toisaalta häiritä tai estää niitä. Proksimaalisia prosesseja ja niiden kautta kehitystä edesauttavia käyttäytymispiirteitä voivat olla esimerkiksi uteliaisuus ja ulospäinsuuntautuneisuus, jotka ohjaavat yksilöä toimintaan ja muodostamaan kontakteja muiden kanssa, sekä kyky vastustaa välitöntä tyydytystä pitkäjänteisen, tavoitteellisen toiminnan mahdollistumiseksi. Proksimaalisia prosesseja ja siis kehityksen tapahtumista haittaavia henkilön käyttäytymispiirteitä tai ominaisuuksia voivat olla apaattisuus ja vetäytyvyys, sekä tunteiden ja käyttäytymisen hallinnan vaikeudet. (Bronfenbrenner & Morris 2007, 810.)

Laukaisevat tekijät ovat henkilön ominaisuuksia, jotka herättävät ympäristössä mielenkiintoa ja reaktioita tai torjuntaa, mikä vaikuttaa proksimaalisiin prosesseihin niitä käynnistäen, edistäen, ylläpitäen tai haitaten. Laukaisevia tekijöitä voivat olla ulkoisesti havaittavissa olevat yksilön ominaisuudet tai voimakkaana ilmenevät käyttäytymispiirteet kuten yliaktiivisuus ja passiivisuus. (Bronfenbrenner & Morris, 2007, 796, 812; Hurme, 2014, 67.)

Olen luokitellut henkilöön liittyviin voimatekijöihin kuuluvaksi erilaiset lapsen luonteen tai luonteenpiirteiden sekä käyttäytymisen tai toiminnan kuvaukset. Luonteella ja luonteenpiirteillä tavallisesti kuvataan yksilölle tyypillisiä käyttäytymistaipumuksia, ja käyttäytyminen tarkoittaa toimintaa ja reagointia asioihin. Tyypillisimmin lapsen luonteen tai käyttäytymisen kuvailijana dokumenttien teksteissä ilmeni äiti, isä tai muu huoltaja, mutta myös koulun tai päivähoidon aikuisten sekä palvelutarpeen arviointia

tekevän työntekijän havaintoihin perustuvia kuvauksia oli muutamassa dokumentissa, eikä aina ollut selvää, kenen havaintoihin määritelmät perustuivat. Lapsen tai nuoren käyttäytymisen kuvauksia oli 24:ssä (55 %) ja luonteen kuvauksia 15:ssä (35 %) dokumentissa. Yhdessätoista näistä dokumenteista oli kuvailtu sekä lapsen luonnetta että käyttäytymistä, ja monesti nämä kuvaukset esiintyivät samassa lauseessa tai ilmauksessa, kuten seuraavista tekstilainauksista ilmenee:

”Lapsi on luonteeltaan hyvin sosiaalinen ja hän omaa kohteliaat käytöstavat.” 13

”Tapaamisessa tullut esille, että nuori on herkkä ja pohdiskeleva, ja hän huolehtii helposti muista itsensä kustannuksella.” 36

”Lapsi on todella iloinen ja toimelias taapero, joka ottaa hyvin kontaktia niin vanhempinsa kuin sosiaalitoimen työntekijöihin.” 26

Käyttäytymisen kuvaukset painoutuivat teksteissä suhteessa lapsen luonteen kuvailuun, mistä muodostui vaikutelma, että lapsesta kerrottiin enemmän hänen toimintansa ja käyttäytymisensä kautta kuin sen, millainen hän on ominaisuuksiltaan tai mikä on hänen käsityksensä itsestään. Seuraava lapsen oma kuvaus itsestään oli ainoa laatuaan dokumenteissa:

”Lapsi sanoi olevansa levoton ja hauska kaveri, joka tykkää leikkiä ja urheilla.” 13

Lapsen käyttäytymisestä dokumentteihin oli kirjattu sekä positiivisen että negatiivisen sävyisiä huomioita. Positiivisissa huomioissa lapsen kerrottiin käyttäytyvän kohteliaasti ja fiksusti, olevan ajattelevainen tai noudattavan sääntöjä ja sopimuksia kuten kotiintuloaikoja. Määrällisesti ja sisällöllisesti käyttäytymisen kuvauksissa painottuivat koti-, sekä erityisesti kouluympäristössä esiintyvä lapsen käyttäytymisen eri asteinen hankaluus, uhmakkuus, tottelemattomuus, impulsiivisuus, vihaisuus, aggressiivisuus ja väkivaltaisuus. Neljässä (9%) dokumentissa lapsilla kuvattiin olevan käyttäytymisen ja tunteiden säätelyn, sekä oman toiminnan ohjauksen haasteita, jotka ilmenivät raivokohtauksina, kiroiluna, koulupoissaoloina, karkailuna koulusta ja vaikeuksina opettajien kanssa.

Lapsen korkeampi ikä näkyi merkittävänä tekijänä ongelmakäyttäytymisen kuten päihteiden käytön ja rikollisen toiminnan kohdalla. Lapsen päihteiden käytön kuvausta oli seitsemässä ja rikollisen toiminnan epäily kahdessa dokumentissa (yhteensä 21 %

kaikista dokumenteista). Näissä kaikissa tapauksissa kyseessä oli nuoruusikäinen, yli 12-vuotias lapsi. Kolmessa tapauksessa huoli liittyi nuoren huumeidenkäyttöön, kolmessa alkoholinkäyttöön ja yhdessä molempiin.

Lapsen käyttäytymisen hankaluus ja haasteet, sekä ongelmakäyttäytyminen voivat toimia myös bioekologisen teorian mukaisina laukaisevina tekijöinä, herättäen ympäristössä negatiivista huomiota ja reaktioita sekä torjuntaa suhteessa lapseen tai nuoreen. Käyttäytymisen ja tunteiden säätelyn ongelmat altistavat lapsen erilaisille hankaluuksille ja negatiivisille kokemuksille sosiaalisissa tilanteissa ja suhteissa. Jatkuvat käyttäytymisen ja tunteiden hallinnan vaikeudet voivat johtaa tilanteeseen, jossa lapsi toistuvasti joutuu vastaanottamaan negatiivista palautetta ympäristöltään ja kokemaan epäonnistumista yrityksissään muuttaa käytöstään. Tällaisilla kokemuksilla on haavoittava vaikutus lapsen itsetuntoon ja käsitykseen itsestään. Yhdessä kaikki nämä seikat voivat vaikeuttaa tai muodostua esteeksi lapsen osallistumiselle proksimaalisiin prosesseihin niin koulu- kuin kotiympäristössään.

”Lapsi menee tilanteisiin tunne edellä ja ahdistuu kielloista. – saattaa myös lyödä itseään kun on harmissaan jostain. –isä sanoo, että lapsi suuttuu aina, kun kielletään. 9

”Isä kertoo, että päivittäin tulee jotakin kommenttia opettajilta huonosta käytöksestä opettajia kohtaan ja siitä ettei noudata ohjeita.”³⁴

Resurssitekijät

Resurssitekijät ovat biopsykologisia alttiuksia ja vahvuuksia, jotka vaikuttavat yksilön kykyyn liittyä ja osallistua proksimaalisiin prosesseihin. Sairaudet ja vammat voivat olla liittymistä vaikeuttavia, kun taas lapsen älykkyys, kyvykkyys ja taidot edistävät ja laajentavat lapsen mahdollisuuksia osallistua proksimaalisiin prosesseihin elämän eri alueilla. Myös yksilön olosuhteet ja kokemukset voivat vaikuttaa hänen osallistumisen mahdollisuuksiinsa ja olla tällä tavoin resurssitekijä. (Bronfenbrenner & Morris 2007, 796, 812.)

Lapsen taitoja, kykyjä, ja kiinnostuksen kohteita oli kuvattu 9:ssä (21 %) dokumentissa. Teksteissä kerrottiin muun muassa lapsen olevan akateemisesti tai taiteellisesti lahjakas, sosiaalisesti taitava, harrastanut tanssia usean vuoden ajan, tai unelmoivan taksikuskin

ammattista. Kuvaukset olivat toteavia eikä niistä aina ilmennyt, kenen havaintoihin ne perustuivat.

”Akateemisesti lapsi on lahjakas ja hän voi uppoutua kirjoihin pitkäksi aikaa kerrallaan.”—Lapsi on hyvä lukemaan ja läksyt ovat hänelle tärkeitä. Lapsi on myös taiteellisesti lahjakas.”⁹

”Lapsi on todella kiinnostunut eri eläinlajeista ja uppoutuu nopeasti yhteen eläinaiheiseen kirjaan niin, että tuskin huomaa enää työntekijöiden läsnäoloa.”⁹

”Lapsi on vanhempien kertoman mukaan koulussa pidetty luokkatoveri, jolla on hyvät sosiaaliset taidot.”¹³

Erilaisia henkilöön liittyviä resurssitekijöitä on tunnistettavissa myös lapsen koulunkäynnin vaikeuksien tai sujumisen kuvauksien taustalla. Koulunkäynnin vaikeudet voivat liittyä lapsen luonnetekijöihin, lapsen kykyihin ja taitoihin sekä vaikeuksiin oppijana, hänen kykyihinsä ja vaikeuksiinsa tunteiden hallinnan alueella tai sosiaalisissa taidoissa, tai toisaalta ympäristön tekijöihin, kuten sosiaalisiin suhteisiin koulussa tai kodin olosuhteisiin ja ilmapiiriin. Kouluympäristöön liittyviä sosiaalisia suhteita olen käsitellyt mikrosysteemisenä tekijänä alaluvussa 5.2..

Koulunkäynnin tai päivähoidon sujumista tai haasteita kuvaavia huomioita oli 27:ssä (62 %) dokumentissa. Aineiston lapsista 28 on kouluikäisiä, joten koulunkäyntiin liittyvät asiat oli huomioitu yhtä lukuun ottamatta jokaisessa kouluikäisen lapsen dokumentissa. Koulunkäynti on merkittävä osa kouluikäisten lasten elämää, ja lapsen käyttäytyminen kouluympäristössä voi olla olennainen mittari lapsen hyvinvoinnille. Kouluympäristö tarjoaa lapselle opetuksen lisäksi myös muita kehityksellisesti merkittäviä vaikuttimia, kuten sosiaalisia suhteita, onnistumisen ja epäonnistumisen kokemuksia sekä rutiinia. Erilaiset koulunkäyntiin ja kouluympäristöön liittyvät tekijät voivat vaikuttaa lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin pitkälle tulevaisuuteen, ja koulunkäynti sekä oppimisen turvaaminen voidaan nähdä olennaisena asiana lapsen turvallisen kehityksen kannalta.

Lapsen koulunkäyntiin liittyen dokumenteissa näkyi sekä positiivisen sävyisiä koulun sujumisen toteamuksia, että erilaisista vaikeuksista kertovia haasteiden kuvauksia. Positiivisiksi huomioiksi koulunkäyntiin liittyen olen lukenut ilmaukset, jotka kertoivat

lapsen viihtyvän tai pärjäävän koulussa, hoitavan koulun hyvin tai että lapsen kouluoppimisesta ei ole huolta.

”Lapsi pärjää koulussa hyvin.”⁸

Koulunkäynnin vaikeudet kuvautuivat teksteissä lapsen tai nuoren motivoitumisen ongelmina, tai oppimiseen liittyvinä haasteina. Nämä ilmenivät kouluhaluttomuutena tai kiinnostumattomuutena läksyjen tekoon, sekä heikkoina tai heikentyneinä arvosanoina ja tuki- sekä erityisopetuksen tarpeena.

”Vanhempien mielestä nuori ei ole motivoitunut koulunkäyntiin. Arvosanat ovat heikkoja ja läksyjen teko ei kiinnosta.”³⁴

”Ruotsi, englanti ja matikka ovat nuorelle vaikeita ja näissä aineissa nuori on pienryhmässä.”³⁴

Dokumenteissa oli myös mainintoja lapsen tai nuoren mieluisaksi tai epämieluisaksi kokemista oppiaineista. Myös tällaiset huomiot voivat kertoa lapsen kyvyistä, taipumuksista tai kiinnostuksen kohteista, ja ilmentävät tällöin lapsen resursseja eli kuuluvat voimavaratekijöihin.

”Lapsi pitää koulussa äidinkielestä ja liikunnasta, ei niinkään englannista.”⁷

Lapsen diagnoosi oli mainittu kuudessa (14 %) dokumentissa. Diagnoosit olivat masennus, kehitysvamma, näkövamma, autismi, monimuotoinen kehityshäiriö, lukihäiriö, ADHD, ADD ja uhmakuushäiriö. Lapsella ilmenevien neuropsykiatrisen kirjon häiriön piirteiden selvittelystä mainittiin näiden lisäksi joissakin dokumenteissa.

Lapsen psyykkiseen vointiin liitettiin huolta kahdeksassa (19 %) dokumentissa. Lapsilla ilmeni mielialaoireita, masennusta, ahdistuneisuutta, stressaantuneisuutta, itkuisuutta, itsetuhoisia ajatuksia, kuolemapuheita ja -toiveita, viiltelyä, harhakokemuksia, pakko-oireita ja ruokahaluttomuutta. Diagnoosit ja lapsen vakavat mielialaoireet kertovat lapsen tai nuoren erityisistä haasteista ja vaikeuksista, jotka voivat merkittäväällä tavalla vaikeuttaa tai estää hänen osallistumistaan proksimaalisiin prosesseihin. Seuraavasta dokumenttitekstistä ilmenee esimerkiksi, että nuori ei ole masennuksen vuoksi pystynyt menemään kouluun joka päivä.

”Nuori ei masennuksen ja ahdistuneisuuden vuoksi pysty menemään kouluun joka päivä. Hänellä on runsaasti poissaoloja.”³²

5.2 Mikrosysteemiset tekijät

Mikrosysteemi on yksilön välittömässä ympäristössä vallitseva toimintojen, sosiaalisten roolien ja ihmisten välisten suhteiden muodostelma sellaisena, kuin yksilö sen kokee (Bronfenbrenner, 1979, 22). Tähän ympäristöön kuuluu erilaisia fyysisiä, sosiaalisia ja symbolisia tekijöitä, jotka kutsuvat ja mahdollistavat tai estävät ja haittaavat yksilön osallistumista kehityksen kannalta olennaisiin proksimaalisiin prosesseihin välittömän ympäristönsä kanssa (Bronfenbrenner 1994, 1645; ref. Bronfenbrenner & Morris 2007, 814).

Mikrosysteemin muodostavat siis lapsen lähiympäristöön kuuluvat tekijät, kuten lapsen läheisimmät ihmissuhteet, erityisesti suhde vanhempiin ja vanhempien lapselle tarjoama hoiva ja huolenpito, kodin olosuhteet sekä tapahtumat. Mikrosysteemiseksi olen kategorisoinut myös lapsen ja perheen läheisverkostoa sekä lapsen kaverisuhteita koskevat huomiot dokumenteissa. Koulu, esikoulu ja päiväkoti ovat tärkeitä päivittäisiä vuorovaikutusympäristöjä lapselle, joten olen luokitellut myös niitä sosiaalisten suhteiden ympäristönä koskevat havainnot tähän kategoriaan. Perheen ulkopuolisen, lapselle vuorovaikutteista tukea tai hoitoa tarjoavan tahon olen myös luokitellut mikrosysteemiin kuuluvaksi tapauksissa, joissa voidaan ajatella lapsen olevan tässä vuorovaikutuksessa aktiivinen toimija.

Tähän kategoriaan kuuluvia tekijöitä tunnistin dokumenteista runsaasti. Lapsen perhettä oli kuvattu 36:ssä (84 %) eli lähes kaikissa ja asumiseen liittyviä asioita 35:ssä (81 %) dokumentissa. Myös perheen sisäisiä vuorovaikutussuhteita ja ilmapiiriä oli kuvailtu 33:ssä (77 %) tapauksessa. Vanhempien lapselle tarjoamaa huolenpitoa ja vahvuuksia sekä haasteita vanhemmuuden alueella käsiteltiin 29:ssä (67 %) dokumentissa. Lapsen ja perheen läheisverkostoa käsiteltiin 34:ssä (79 %) dokumentissa. Lapsen koulu, päiväkoti tai esikoulu oli mainittu 22:ssä (51 %) dokumentissa. Perheen ulkopuolisesta tuesta lapselle oli kirjattu 29:ssä (67 %) dokumentissa. Lapsen kaverisuhteisiin liittyviä

huomioita oli 19:ssä (44 %) dokumentissa ja lapsen harrastamiseen viitattiin viidessä (12 %) dokumentissa.

Lapsen perhe, asuminen ja perheen vuorovaikutussuhteet

Tyypillisesti lapsen perhettä kuvailtiin kertomalla, ketä lapsen perheeseen kuuluu, minkä lisäksi joissakin dokumenteissa oli mainittu vanhempien ero, lapsen huoltajuusjärjestelyihin liittyviä asioita, tai hoitovastuun jakamisesta vanhempien kesken.

*”Perheeseen kuuluvat äiti, isä, 10-vuotias lapsi ja kahdeksanvuotias sisarus.”*28

*”Lapsi asuu äitinsä ja pikkuveljensä kanssa. ---Äiti on yksinhuoltaja ja tekee töitä ammatissa.”*14

Lapsen asumiseen liittyviä mainintoja oli 35:ssä (81 %) dokumentissa. Tyypillisesti kerrottiin kenen kanssa sekä missä kaupunginosassa lapsi asuu, jonka lisäksi yksittäisissä dokumenteissa oli kerrottu lapsen perheen asumismuodosta, kodin nukkumisjärjestelyistä sekä lapsen vuoroasumisesta eronneiden vanhempien kesken. Kodin fyysiset olosuhteet eivät näin ollen näyttäneet tärkeänä tekijänä loppuyhteenvedoissa. (Perheen muutto oli mainittu kymmenessä dokumentissa. Muutto on perheen olosuhteisiin liittyvä tekijä ja tällaisena mikrosysteeminen, mutta elämäntapahtumana muutolla voi olla laaja-alaiset ja pitkäkestoiset vaikutukset lapsen elämässä, joten tällaisena muutto on kronosysteeminen tekijä, ja analyysissä olen sen kronosysteemiseksi luokitellut.) Perheenjäseniä ja asumista koskevat tiedot tyypillisesti limittyivät dokumenttitekstissä seuraavan tekstiotteen tapaan:

”Lapsi asuu äitinsä ja sisaruksensa kanssa paikkakunnalla. Äiti on yksinhuoltaja. Äiti ja lapset ovat asuneet kolmistaan vuodesta ----. Molemmilla lapsilla on kotona oma huone, äiti nukkuu olohuoneessa. --- Lapsi pitää yhteyttä isäänsä puhelimitse.” 7

Perheen sisäisiä vuorovaikutussuhteita ja perheen ilmapiiriä oli dokumenteissa tarkasteltu eri näkökulmista, mistä seuraa vaikutelma, että vuorovaikutusta perheenjäsenten välillä pidetään keskeisenä asiana lapsen tilanteen arvioinnissa.

Bioekologisessa teoriassa perhe nähdään lapsen kehityksen kannalta tärkeimpänä ympäristönä, jossa kaikkien jäsenten henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttavat vuorovaikutukseen ja proksimaalisiin prosesseihin. Perhe on lasten ja nuorten psyykkisen

kehityksen keskeisin ympäristö ja lapset ovat riippuvaisia vanhemmistaan, joten perheen vuorovaikutussuhteiden ja tunneilmapiirin kartoittaminen on lapsen tilanteen arvioimisessa tärkeää. (Crawford & Walker 2010, 55.)

Valtaosa lapsen ja vanhempien tai koko perheen vuorovaikutussuhteiden tai perheen ilmapiirin kuvauksista oli lyhyitä, positiivissävytteisiä havainnolta kuulostavia toteamuksia tai perheenjäsenten kertomaan perustuvia kuvauksia liittyen lapsen ja toisen tai molempien vanhempien, lapsen ja sisaruksen, tai koko perheen vuorovaikutukseen.

Teksteistä ilmeni, että suurimmassa osassa tapauksista vuorovaikutuksen ja kommunikaation lapsen ja vanhempien välillä oli todettu olevan hyvää, myönteistä, välittävää tai lämmintä, tai tunnelman perheessä rauhallinen. Asia ilmeni dokumenteissa sekä lasten että vanhempien kertomana ja työntekijöiden havaintoina. Perheen vuorovaikutussuhteisiin liittyviä toteamuksia oli harvemmin perusteltu tai kerrottu, mihin havaintoihin tai tekijöihin huomiot perustuivat, mutta joissakin dokumenteissa kerrottiin vuorovaikutuksen ”näyttäneen” hyvältä, tai havainnot vuorovaikutuksesta tai perheen rauhallisesta tunnelmasta mainittiin tehdyiksi kotikäynnillä.

*”Äidin ja lasten vuorovaikutus kotikäynnillä hyvää.”*27

Joissakin dokumenteissa vanhempien todettiin myös puhuvan lapsista positiivisesti, ja kerrottiin perheen viettävän aikaa yhdessä.

Seuraavassa dokumenttitekstinäytteessä ilmenee, että toteamus lapsen ja isän suhteen turvallisuudesta perustuu heidän vuorovaikutuksensa ja käyttäytymisensä havainnointiin, jossa on huomattu lapsen ilmaisevan myös negatiivisia tunteitaan isälle avoimesti ja hakevan tältä hoivaa.

”Tapaamisen perusteella lapsen ja isän välit näyttäytyivät turvallisilta ja läheisiltä, koska lapsi uskaltaa vastustaa isän kieltoja ja samalla lapsi hakee isältä läheisyyttä.” 6

Lapsen sisarussuhteita kuvattiin kahdessa tapauksessa hyviksi ja lämpimiksi, muissa dokumenteissa kuvaukset kertoivat sisarusten sanallisesta ja fyysisestä riitelystä tai lapsen tunteiden hallinnan haasteisiin liittyvästä, sisaruksiin kohdistuvasta aggressiivisuudesta, johon tarvittiin aikuisten väliintuloa.

Ristiriitoihin lapsen ja vanhemman suhteessa viitattiin vain muutamassa dokumentissa. Ristiriidat liittyivät läksyjen tekemiseen ja lapsen päihteiden käyttöön.

Yhteensä kuudessa dokumentissa kuvattiin lapsen pettymyksiä tai pelkoa suhteessa toiseen vanhempaan. Pettymykset liittyivät lapsen tapaamisiin etäällä asuvan vanhemman kanssa, josta seuraavassa esimerkki:

”Isä ei ole ollut yhteydessä lapseen eikä ole tullut sovittuihin tapaamisiin. Lapset eivät ole nähneet isää moneen vuoteen. Lapset kertoivat kysyttäessä, että eivät halua tavata isää pettymyksistä johtuen.” 29

Lapsen pelot suhteessa vanhempaan taustoituivat tilanteisiin, joissa vanhempi oli kohdistanut väkivaltaa lapseen ja tämän äitiin sekä sisaruksiin, uhkaillut väkivallalla tai huutanut lapsille ja ollut sanallisesti aggressiivinen lasta kohtaan.

”Lapsi oli kertonut [ls-ilmoituksen tekijälle], ettei hän pidä isästä ja pelkäävänsä tätä. -- Äiti oli todennut [ls-ilmoituksen tekijälle] lapsilla ja isällä olevan huonot välit.” --- Isä on uhkaillut luunapilla, mutta äiti on tällöin puuttunut isän puheeseen.”

Vanhemmuus

Vanhemmuuteen liittyviä positiivisen sävyisiä huomioita oli valtaosassa dokumenteista. Tyypillisesti nämä huomiot oli kirjattu dokumentin kohtaan ”Perheen vahvuudet ja voimavarat”. Dokumenteista, joissa oli vanhemmuuteen liittyviä huomioita 17:ssä lapsi oli alle 12-vuotias, ja 12:ssa yli 12-vuotias. Myös dokumentit, joissa vanhemmuuteen liittyviä erityisiä huomioita ei ollut, jakautuivat hyvin tasaisesti yli ja alle 12-vuotiaiden lasten tapauksiin. Vanhemmuuteen liittyviä huomioita oli siis tehty lähes yhtäläisesti sekä lapsuus, että nuoruusikäisten tapauksissa.

Vanhemmuuteen liittyvät huomiot olivat kuitenkin sisällöltään erilaisia näissä ikäryhmissä. Alle 12-vuotiaiden lasten tapauksissa vanhemmuuteen liittyvät huomiot painottuivat lapsen hoidon, vanhempien kasvatusvastuun ja vanhemmuuden yhteistyön, arjen rakenteiden ja rutiinien turvaamisen sekä lapsen hyvinvoinnin ja edun huomioimisen teemoihin. Teksteissä oli esimerkiksi todettu vanhempien olevan vastuuntuntoisia, miettivän asioita lapsen näkökulmasta, tunnistavan lapsen tuen tarpeita, ennakoivan arkea ja ylläpitävän rajoja ja rutiineja kuten päivärytmiä, jakavan käsitykset kasvatuksessa ja huolenpidossa toisen vanhemman kanssa, sekä hakevan apua ja tukea

rohkeasti. Yli 12-vuotiaiden lasten tapauksissa huomiota oli kiinnitetty eniten vanhempien lapselle tarjoamaan tukeen, huolenpitoon ja välittämiseen. Vanhempien oli kerrottu muun muassa tukevan ja motivoivan nuorta koulunkäyntiin kokonaisvaltaisesti välittäen, ja auttavan nuorta oman talouden hoitamisessa. Vanhemmuuteen liittyvät kuvaukset olivat loppuyhteenvedoissa tyypillisesti lyhyitä toteamuksia, mutta joissakin dokumenteissa vanhemmuuden toteutumiseen liittyviä asioita oli kirjattu seikkaperäisemmin, kuten seuraavassa tekstinäytteessä:

”Vanhempien mukaan perheen tilanne on rauhoittunut ja he ovat vanhempina jaksaneet aiempaa paremmin. Vanhemmat ovat aloittaneet lasten yksilöllisen huomioimisen tauon jälkeen uudelleen ja he sylittävät lapsia iltaisin. Vanhemmat panostavat siihen, että jokaisella lapsella on mahdollisuus tulla kuulluksi ja huomioduksi vanhemmilleen. --- Tapaamisten aikana työntekijöille jäi käsitys, että molemmat vanhemmat panostavat paljon perheen ja lasten hyvinvointiin. Vanhemmat keskustelevat yhdessä lasten asioista ja toimivat yhdessä lasten edun mukaisesti.” 23

Toisen tai molempien vanhempien jaksaminen oli huolenaiheena viidessätoista dokumentissa. Jaksamista heikentävinä tekijöinä mainittiin vanhemman masennus, ahdistuneisuushäiriö tai lievemmat mielialaongelmat, työkyvyttömyys, taloudelliset huolet, vanhempien parisuhteeseen liittyvät tai eron jälkeiset ristiriidat, toisen tai kummankin vanhemman fyysinen sairastuminen tai yllätysraskaus jo alkuaan kuormittuneessa perhetilanteessa, vanhemman alkoholin käyttö, kehitysvammaisen lapsen hoito yksinvanhempana, sekä nuoren vaikea käyttäytyminen ja kouluhaasteet. Kuudessa näistä tapauksista uupunut vanhempi oli yksinhuoltaja tai ainakin ainoa lähivanhempi lapselle. Useassa perheessä lapsia oli enemmän kuin kaksi, ja lapset olivat pieniä. Kahdeksassa dokumentissa huolena olivat vanhemman psyykkiset ongelmat, tarkemmin eriasteinen masennus. Masennuksen taustalla tai sen lisäksi vanhempia kuormittavina tekijöinä mainittiin taloudelliset ongelmat, fyysinen sairastaminen ja siitä johtuva työkyvyttömyys, vähäiset tukiverkostot, parisuhteen vaikeudet ja alkoholin käyttö. Kolmessa tapauksessa vanhempi oli yrittänyt itsemurhaa. Pääasiallisena vanhemmuutta koskevana huolenaiheena vanhemman alkoholinkäyttö ilmeni yhdessä dokumentissa. Toisessa dokumentissa molempien vanhempien alkoholinkäyttö kuvautui huomattavan huolta herättävänä, ja sen vaikutuksesta vanhemmuuteen oli poliisin taholta esitetty huolta, mutta loppuyhteenvedossa vanhemmuuteen liittyen ei ollut kirjattu

huolenaiheita. Yhdessä tapauksessa huoli kohdistui lapsen äidin vointiin tämän jouduttua pahoinpidellyksi, ja yhdessä huolena oli äidin kumppanin aggressiivinen käyttäytyminen humalassa.

Vanhemman voimavaroja heikentävät psyykinen tai fyysinen sairastaminen, päihteiden ongelmakäyttö, parisuhteen vakavat ongelmat, työstressi, taloudelliset huolet tai muut kuormitustekijät aiheuttavat merkittävän riskin lapsen turvalliselle kasvulle ja kehitykselle, koska vanhemman voimavarat eivät tällöin välttämättä riitä lapsen tarpeista huolehtimiseen, tai ne suuntautuvat muualle. (esim. Crawford & Walker 2010, 56; Bronfenbrenner 2001, 262-263.) Lapsi voi tällaisessa tilanteessa myös vaimentaa tarpeidensa ilmaisua vanhemman voimavaroja säästääkseen, mikä voi aiheuttaa illuusion, että lapsi voi hyvin, vaikka tosiasiaa hänen kehityksensä ja hyvinvointinsa on vaarassa. Sosiaalityöntekijä voi tällöin tarvita tietoa lapsen ikätasoisista tarpeista pystyäkseen arvioimaan tilannetta riittävällä tavalla lapsen edun kannalta. (Daniel ym. 2010, 13-14; Crawford & Walker 2010; O'Hagan 2006, 17.)

Vanhemman päihteiden käyttö voi aiheuttaa lapselle turvattomuuden kokemuksia eri tavoin. Vanhemman käytöksen muuttuminen päihteiden vaikutuksen alaisena on lapselle hämmäntävää, ja mitä pienemmästä lapsesta on kyse myös pelottavaa, koska vanhempi voi käyttäytyä hyvin arvaamattomasti eikä lapsi ymmärrä muuttuneen käytöksen syytä. Päihteiden vaikutuksen alaisena vanhemman kyky huolehtia lapsen tarpeisiin vastaamisesta heikkenee, ja riippuvuus päihteestä voi aiheuttaa lapsen tarpeiden täydellisen ohittamisen, kun tarve päihtyä asettuu keskiöön vanhemman elämässä. Toisen vanhemman pitkäaikainen päihteidenkäyttö rasittaa myös vanhempien suhdetta ja vaikuttaa tämän kautta myös toisen vanhemman voimavaroihin ja koko perheen ilmapiiriin. (Puura 2016 s. 89.)

Vanhemman psyykkisen sairauden vaikutuksen vakavuus lapsen hyvinvointiin liittyy siihen, miten sairaus voi heikentää, vääristää ja estää vanhemman kykyä toimia vuorovaikutuksellisessa, lapsen tarpeille sensitiivisessä vanhemman tehtävässään. Lapsen psyykinen kehitys vaarantuu, jos vanhemman psyykinen sairaus vakavasti haittaa lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta, ja sen puitteissa toteutuvia lapsen kehityksen edellytyksiä. Masentuneen vanhemman voi olla vaikeampi havaita ja ymmärtää lapsensa ominaisuuksia ja tarpeita, ja hän saattaa suhtautua niin itseensä kuin

lapsensa negatiivisesti, mikä vähentää myönteistä tunneilmaisua vuorovaikutuksessa ja voi vaikuttaa myös lapsen itsestään muodostaman käsityksen rakentumiseen kielteiseksi. Masennukseen usein liittyvän väsymyksen ja aloitekyvyttömyyden vuoksi vanhemmalle voi olla vaikeaa asettaa rajoja lapsen käyttäytymiselle tai tukea lasta tunteiden säätelyssä, mikä aiheuttaa lapselle itselleen riskin sairastua tunne- tai käytöshäiriöön. Vanhemman ahdistuneisuus saattaa aiheuttaa vanhemmassa välttämiskäyttäytymistä, jonka seurauksena vanhempi laiminlyö lapsen tarpeiden huomioimista, tai ylireagointia, jonka seurauksena lapsen vaikea käyttäytyminen tai pienikin sairauden oire saa vanhemmassa aikaan kohtuutonta huolestumista tai reagoointia. Nykytutkimuksen mukaan vanhemman mielenterveyden häiriöstä johtuva reaktiivinen, lapsen näkökulmasta ennakoimaton ja pidikkeetön käytös voi johtaa vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen häiriintymiseen ja kasvattaa näin lapsen mielenterveyden häiriöön sairastumisen riskiä. (Puura 2016, 89; Tamminen 2004, 101-102.)

Dokumenttien tapauksissa lapsen vanhemman vakavaan masennukseen ja itsemurhayritykseen suhtautuminen ilmeni hämmentävän huolettomana. Kaikissa kolmessa dokumentissa, joissa lapsen vanhempi oli yrittänyt itsemurhaa, oli päädytty päättämään palvelutarpeen arviointi aloittamatta sosiaalihoitolain mukaista asiakkuutta perustellen, että ”lapsen tilanteesta ei noussut lastensuojelullista huolta”, tai että ”lapsi ei ole sosiaalihuollon asiakkuuden eikä erityisen tuen tarpeessa”. Hämmentävää tällaiseen ratkaisuun päätyminen oli erityisesti siksi, että näissä tapauksissa perheissä ilmeni myös muita kuormitustekijöitä toisen vanhemman vakavan masennuksen lisäksi, ja että lapset olivat päiväkotij- ja alakouluikäisiä. Kahden vanhemman perheessä toisen vanhemman voi olla mahdollista korvata sairaan vanhemman puuttuvaa vanhemmuutta, tai myös perheen ulkopuolinen, turvallinen aikuissuhde voi toimia lapselle vanhemman heikentyntä vuorovaikutusta korvaavana (Tamminen, 2004, 101). Kahdessa mainituista tapauksista kuitenkin kerrottiin myös toisen vanhemman voimavarojen olevan heikot, ja molempien vanhempien toivovan vahvaa tukea. Erityisen huolestuttavalta kuulosti myös tapaus, jossa kahden lapsen totaaliyksinhuoltajaäidin masennuksen oli kerrottu jatkuneen koko lasten elämän ajan, äidin olevan työkyvytön ja sairastavan myös fyysisesti. Perheellä ei tekstin mukaan myöskään ollut lainkaan tukiverkostoa, ja äiti oli kertonut, että jos lapsia ei olisi, ottaisi hän hengen itseltään. Lasten ikä jäi tapauksessa epäselväksi, mutta arviointiin oli kirjattu, että heidän tilanteestaan ei noussut huolta, josta syystä

sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden asiakkuutta ei nähty perheelle hyödyttävänä aloittaa. Kyseisissä tapauksissa palvelutarpeen arviointi oli aloitettu juuri vanhemman terveydentilaan ja voimavaroihin liittyvän huolen vuoksi, eikä lapsen käyttäytymisestä ollut esitetty huolta. Kahdessa tapauksessa lapset olivat kertoneet olevansa äidistä huolissaan, ja äidin olevan usein väsynyt ja ärtynyt. Yhdessä tapauksessa lasten kerrottiin olevan äidin kuvaamana superkilttejä. Tilanteessa, jossa pitkäaikaisesti vakavasti masentuneen ja itsetuhoisia ajatuksia ilmaisevan totaaliyksinhuoltajaäidin lapset näyttävät superkiltteinä, ei voida tuodittautua ajatukseen, että lapsilla ei ole hätää. Kaikissa tapauksissa vanhemmalla oli oma psykiatrian hoitokontakti, ja kahdessa tapauksessa vanhempia oli ohjattu hakemaan lapsille tukea perheneuvolasta. Perheneuvolan tuki kuitenkin ei järjesty välittömästi, vaan jonotilanteesta riippuen avun saamiseen voi mennä kuukausia. Näiden neljän tapauksen kohdalla jäin miettimään, oliko vanhemman vakavan masennuksen merkitystä lapsen hyvinvoinnille riittävästi palvelutarpeen arvioinnissa ymmärretty.

Lapsen perheen läheisverkosto

Useimmin lapsen perheen läheisverkostoon liittyen kerrottiin, ketä siihen luettiin kuuluvaksi. Tyypillisesti läheisverkostoksi oli kirjattu sukulaisia, harvemmin vanhempien ystäviä, mutta kuten seuraavista tekstinäytteistä ilmenee, joissakin dokumenteissa läheisverkostoksi oli kirjattu myös lähiperheen jäseniä:

”Äidin luona asuu nuoren lisäksi myös nuoren pikkusisarus. Toisella paikkakunnalla asuva isä on nuorelle tärkeä. Nuori haluaisi säilyttää hyvät välit isään.” 32

”Äiti tuntui olevan lapsille vahva tuki.” 29

”Vanhemmat ja sisarukset.” 24, 25

”Perhe.” 15

Joissakin dokumenteissa oli kerrottu vain lapsen isovanhempien tai muiden sukulaisten asuvan samalla tai toisella paikkakunnalla. Yksinään esitettynä tällainen maininta jää irralliseksi, eikä kerro oikein mitään. Toteamuksesta, että isovanhempien tai muiden läheisten asuinpaikkakunta sijaitsee kaukana voi toki päätellä, että arjen tuki ei heiltä ole mahdollista, mutta muuta käsitystä läheissuhteen laadusta, merkityksestä tai sen

tarjoamasta tuesta tällainen maininta ei tarjoa. Pelkkä sukulaisuussuhde ei tarkoita, että suhde olisi läheinen, saati tarjoaisi tukea.

”Sukulaisia asuu pääkaupunkiseudulla.” 50

Useissa dokumenteissa läheissuhdetta ja sen tarjoamaa tukea oli kuitenkin tarkemmin kuvailtu kertomalla esimerkiksi isovanhempien toimivan perheelle lastenhoitoapuna ottamalla lapsia luokseen. Viidessätoista dokumentissa läheisverkostoa oli kuvailtu myös lapsen tai perheen tukiverkostona. Viidessä dokumentissa kerrottiin, että lapsen perheellä ei ole lainkaan läheisverkostoa.

Joissakin dokumenteissa kuvailtiin perheen tai lapsen yhteydenpitoa läheisten kanssa. Yhteydenpito läheisten kanssa kertoo, että lapsella on lähiperheen jäsenten lisäksi muita aikuisia, joiden kanssa hän on vuorovaikutuksessa.

”Perheen läheisverkostoon kuuluu samalla paikkakunnalla asuva äidinäiti, johon perhe pitää yhteyttä tiiviisti. Lisäksi lapsi pitää yhteyttä isänsä vanhempiin, jotka asuvat toisella paikkakunnalla.” 30

Koulu, päiväkoti tai esikoulu

Koulu ja päiväkoti ovat merkittäviä kehitys- ja vuorovaikutusympäristöjä lapsille ja nuorille. Lapset viettävät näissä ympäristöissä valtaosan päivästänsä, ja ovat vuorovaikutuksessa useiden aikuisten ja muiden lasten kanssa. Proksimaalisia prosesseja näissä ympäristöissä tapahtuu paljon.

Valtaosassa dokumenteista oli maininta, että lapsi on päivähoidossa tai koulussa, sekä missä kaupunginosassa ja millä luokalla. Koulu ja päiväkoti voivat tarjota merkittävää tietoa lapsen kehityksestä ja hyvinvoinnista lapsen oppimisen sekä sosiaalisten suhteiden kautta ja koulun aikuiset – opettajat sekä oppilashuollon henkilöstö – muodostavat tärkeän yhteistyötahon sosiaalityölle silloin, jos lapsen kasvusta ja kehityksestä on huolta, joten edellä kuvatun kaltaiset merkinnät dokumenteissa voivat liittyä viranomaisyhteistyön ennakkointiin. Kuudessa dokumentissa (4 %) kerrottiin enemmän lapsen sosiaalisista suhteista kouluympäristössä. Näissä mainittiin, että huolta lapsen kaverisuhteista koulussa ei ole, tai että lapsella on hankalat välit joidenkin opettajien kanssa, tai todettiin koulun ja opettajien vaihdoksien aiheuttaneen mielipahaa lapselle. Neljässä dokumentissa kerrottiin lapsen kokeneen kiusaamista koulussa tai esikoulussa.

Kahdessa dokumentissa asiaa ei ollut sen mainitsemista enempää käsitelty, ja yhdessä dokumentissa kerrottiin, että kiusaamistilanne on koululla selvitetty. Yhdessä dokumentissa kiusaaminen ilmeni jatkuneen pitkään ja olleen niin vakavaa, että nuori perheineen oli sen vuoksi muuttanut toiselle paikkakunnalle. Olen tästä johtuen luokitellut kiusaamisen tässä tapauksessa kronosysteemiseksi tekijäksi, ja käsittelen sitä tulosluvun kohdassa 5.6.

Seuraavasta tekstikatkelmasta ilmenee, että kouluympäristön ajatellaan voivan toimia myös kuntouttavana silloin, jos lapsella on erityisiä kehityksen haasteita tai tarpeita. Toisaalta kouluympäristö voi toimia myös lasta haavoittavana, jos haasteita ei ole oikein huomioitu tai jos lapsi kokee syrjintää tai kiusaamista sosiaalisissa suhteissaan koulussa.

”Toiminta- ja puheterapia loppuivat lapsen mennessä kouluun, koska koulun ajateltiin tarjoavan lapselle tarvittavan tuen. Opettajat ovat vaihtuneet tiuhaan, ja tämäkin on vaikuttanut kuntoutumisen mahdollisuuksiin perusopetuksen muodossa.” 27

Lapsen kaverisuhteet

Lapsen kaverisuhteisiin liittyviä huomioita oli lähes 50 %:ssa dokumenteista. Kaverisuhteisiin ilmeni kiinnitetyn huomiota selvästi eniten nuoruusikäisten, yli 12-vuotiaiden lasten tapauksissa (14 tapausta). Nuoruusiässä lapsi suuntautuu itsenäistymiskehityksensä mukaisesti kodin ulkopuolelle ihmissuhteissaan, ja kaverisuhteiden merkitys nuoren elämässä korostuu. Kaveripiiri voi vaikuttaa nuoren ajatuksiin ja toimintaan voimakkaasti, mistä syystä aikuisten on tärkeää pysyä selvillä nuoren kaverisuhteista. Vastaavasti kaverisuhteiden puuttuminen voi olla nuoren kehitykselle ja hyvinvoinnille huomattavan vahingollista.

Valtaosassa dokumenteista todettiin vain lyhyesti, että lapsella on kavereita, tai että lapsi viettää vapaa-aikaa kavereiden kanssa ulkona tai kotona. Mainittu oli myös, että äiti tuntee nuoren kavereita, tai että lapsen kaverit saavat tulla lapsen kotiin leikkimään.

Dokumenttiteksteissä kaverisuhteita kuvattiin positiivisina ja seuraavien tekstinäytteiden ilmentämällä tavalla nuoruusikäiset kokivat ystävyysuhteet voimavarana sekä tukena itseä huolettavien asioiden jakamisessa.

”Nuori on kertonut, että hän pystyy juttelemaan ystävien kanssa asioista, jotka häntä huolettavat.” 31

”Nuori tuo esille, että hänellä on kaksi parempaa ystävää. He ovat tietoisia nuoren mielialaongelmista ja nuori kertoo pystyvänsä juttelemaan heidän kanssaan asioista.”

50

Joissakin dokumenteissa kaverien vaikutus nähtiin nuoren itsensä, nuoren vanhempien tai palvelutarpeen arvioinnin tekijän mielestä huolestuttavana. Huolet liittyivät aiempiin huonoihin kokemuksiin kaverisuhteissa, nuoren huumekeiluun kaveriporukassa sekä päihteidenkäytön riskiin uudessa ja nuoren vanhemmille tuntemattomassa kaveriporukassa.

Nuoruusikäisten lasten dokumenteista viidessä oli mainittu myös nuoren seurustelusuhteesta. Seurustelusuhteisiin liittyvät maininnat olivat myönteisiä, ja seurustelusuhteet nähtiin vahvuutena ja voimavarana nuorille.

Lapsen harrastus

Lapsen harrastukseen tai harrastamiseen viitattiin viidessä (12 %) dokumentissa. Harrastus voi kertoa lapsen kiinnostuksen kohteista ja taidoista tai taipumuksista, ja tällaisena se on henkilöön liittyvä tekijä. Harrastus voi myös olla lapselle merkittävä sosiaalinen tai muulla tavoin vaikuttava ympäristö, joka tarjoaa läheisiä ja jatkuvia vuorovaikutussuhteita, jolloin se voidaan nähdä mikrosysteemisenä tekijänä. Yhdessä dokumentissa todettiin lapsen saaneen harrastuksesta tukea itsetunnolleen, ja toisessa dokumentissa hevosharrastuksen nähtiin tukevan nuoren mielenterveyttä. Harrastus tyypillisesti tarjoaa lapselle pitkäkestoisesti toistuvia ja asteittain haastavammaksi kehittyviä vuorovaikutuskokemuksia, eli proksimaalisia prosesseja, ja ryhmämuotoiset harrastukset tukevat myös lapsen sosiaalisten taitojen kehittymistä. Joistakin dokumenteista ilmeni perheen heikon taloudellisen tilanteen rajoittavan lapsen mahdollisuuksia harrastaa, ja yhdessä dokumentissa olikin päädytty tarjoamaan perheelle taloudellista tukea lapsen harrastuksen järjestämiseen. Harrastuksen järjestäminen ja kuljetuksista sekä aikatauluista huolehtiminen vaativat vanhemmalta aktiivisuutta ja voimavaroja, mikä voi myös muodostua esteeksi lapsen harrastamiselle tilanteessa, jossa lapsen vanhempi on kuormittunut tai hänen voimavaransa ovat muusta syystä heikot. Joissakin dokumenteissa ilmeni perheelle haetun järjestötahon tukea lapsen harrastamisen mahdollistamiseksi.

Perheen ulkopuolinen tuki lapselle

26:ssa (60 %) dokumentissa oli kirjattu perheen ulkopuolisen tuen järjestämisestä lapselle, tai lapsella jo olemassa olevasta tukisuhteesta. Yhdeksässä tapauksessa oli päätetty jatkaa lapsen asiakkuutta sosiaalihuoltolain mukaisissa lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Näissä tapauksissa lapselle kerrottiin haettavan tueksi perhetyötä, iltapäivähoitoa ja tukihenkilöpalvelua. Seitsemässä dokumentissa kerrottiin lapsen saavan apua ja tukea kouluterveydenhuollosta koululääkäriltä, koulukuraattorilta, koulupsykologilta tai kouluavustajalta. Seitsemässä dokumentissa lapsi oli nuorisopsykiatrian poliklinikan asiakkuudessa vastaanottaen päihdetyötä, tukea traumaattisten asioiden käsittelyyn, osastohoitoa, terapia- tai tukihenkilöpalveluita. Kolmessa dokumentissa kerrotaan lapsen saavan tukea perheneuvolasta. Yhdessä tapauksessa lapselle oli päätetty aloittaa lastensuojelun asiakkuus. Tässä kyseessä oli kuukauden ikäinen vauva. Lapset saivat psykososiaalista tukea myös kehitysvammahuollosta ja järjestösektorin perheiden tueksi järjestettävän toiminnan piiristä.

5.3 Mesosysteemiset tekijät

Mesosysteemi on kahden tai useamman sellaisen toimintaympäristön suhde, joissa yksilö on aktiivisesti osallisena. Mesosysteemi on siis mikrosysteemien muodostama systeemi, joka muodostuu tai laajenee yksilön vuorovaikutussuhteiden mukaan. (Bronfenbrenner, 1979, 25; Bronfenbrenner 1993; ref. Bronfenbrenner & Morris 2007).

Mesosysteemisiä, eli kahden tai useamman mikrosysteemin välistä vuorovaikutusta edustavia tekijöitä dokumenteissa ovat lapsen vanhempien keskinäinen suhde sekä lapsen vanhempien ja koulun tai lapsen tuki- tai hoitotahon, kuten psykiatrisen hoidon tai sosiaalityön välinen yhteistyö.

Mitä nuorempi lapsi on, sitä vahvemmin hänen mikrosysteemiset suhteensa asettuvat kodin ympäristöön ja linkittyvät vanhempisuhteeseen. Vanhempien suhteen ristiriidat voivat aiheuttaa lapselle huomattavaa turvattomuutta, ahdistusta ja ristiriitaa, koska lapsi on vanhemmistaan riippuvainen, ja hän tyypillisesti pyrkii olemaan lojaali molemmille vanhemmilleen. Vakavat tai pitkäkestoiset ristiriidat myös kuluttavat vanhempien

voimavaroja, jolloin heidän kykynsä vastata lapsen tarpeisiin heikentyy. (Puura 2016, 89.) Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä vahvemmin vanhempien suhtautuminen lapsen lähiverkostoon kuuluviin tahoihin (kuten päivähoito, koulu tai lapselle tukea tarjoava taho) vaikuttaa myös lapsen ja tämän tahon suhteeseen. Tällöin esimerkiksi lapsen mahdollisuus saada perheen ulkopuolista tukea voi olla vahvasti vanhempien suhtautumisesta tai voimavaroista riippuvaa.

Lapsen vanhempien väliseen suhteeseen liittyviä huomioita oli 13:ssa (30 %) dokumentissa. Näistä yhdeksässä (21 %) kyseessä oli yhdessä asuvat, ja neljässä (9 %) eronneet vanhemmat.

Yhdessä asuvien vanhempien kohdalla osa huomioista koskien heidän keskinäistä vuorovaikutustaan oli positiivisen sävyisiä liittyen vanhempien keskustelevuuteen ja vanhemmuuden asioiden jakamiseen sekä keskinäiseen huumoriin. Yhdessä dokumentissa oli vanhempien pitkä parisuhde todettu perheen vahvuutena ja voimavarana. Yhdessä asuvien vanhempien parisuhteeseen liittyviä negatiivisia tai huolestuttavana nähtyjä asioita olivat vanhempien riidat, perheen kuormitustekijöiden vaikutukset vanhempien parisuhteeseen, vanhempien vieraantuminen toisistaan, sekä vanhempien erimielisyydet liittyen rahankäyttöön, kodinhoitoon ja vanhemmuuteen.

Seuraavasta tekstinäytteestä ilmenee, miten yhdessä dokumentissa vanhempien ristiriitoihin liittyvät huolet oli kirjattu kysymysten muotoon. Dokumentista ei kuitenkaan ilmennyt, oliko kysymyksistä keskusteltu vanhempien kanssa tai saatu niihin vastauksia.

”Ovatko vanhemmat yhtäläillä vastuussa perheen arjesta? Miksi vanhemmilla on erilainen käsitys kodinhoidon järjestämisestä vanhempien kesken? Ovatko molemmat vanhemmat yhtä tyytyväisiä perheen rahankäyttöön ja taloudelliseen tilanteeseen? Luottaako äiti isään vanhempana? Hyötyisivätkö vanhemmat parisuhteeseen liittyvästä keskustelusta? Onko vanhempien välillä väkivaltaa? Jos on, ovatko lapset nähneet sitä?”

28

Eronneiden vanhempien tapauksissa dokumenteissa kuvattiin vanhempien jo pitkään jatkuneita vakavia ristiriitoja, kommunikaatiovaikeuksia sekä täydellistä keskusteluyhteyden puuttumista. Kolmessa dokumentissa esitettiin huolta näiden vaikutuksista lapseen. Lapsen joutuminen riitojen keskelle nähtiin lapselle haitallisena.

”--- vanhempien yhteistyö lapsen asioiden hoitamiseksi on isän mukaan käynyt jatkuvasti hankalammaksi. Äiti on kieltäytynyt tapaamasta isää tai keskustelemasta isän kanssa, joten tilanteen sovittelu sosiaalitoimistossa tai perheoikeudellisissa palveluissa ei onnistu. --- Työntekijöiden arvion mukaan vanhempien huonot välit ja keskusteluyhteyden puute vaikuttavat negatiivisesti lapseen.” 21

Yhdessä dokumentissa kerrottiin isän toimivan lapsen yhdyssiteenä äidin sukulaisiin, kun äidin välit sukulaisiinsa olivat katkenneet. Tällä tavoin lapsen isän ja äidin sukulaisten välinen suhde (lapsen näkökulmasta mesosysteemi) mahdollistaa lapsen suhteen sukulaisiin tilanteessa, jossa se muuten äidin suhtautumisesta johtuen voisi jäädä toteutumatta.

”Äidin välit omiin vanhempiin ovat katkenneet, joten isä huolehtii siitä, että lapsi saa nähdä myös äidin puolen sukulaisia.” 21

Vanhempien ja lapsen tuki- tai hoitotahon välistä suhdetta kuvattiin neljässä (9 %) dokumentissa. Näistä kolmessa vanhempien kerrottiin toimineen yhteistyössä palvelutarpeen arvioinnin prosessissa tai olevan yhtä mieltä lapsen nuorisopsykiatriseen hoitoon ohjauksesta. Yhdessä dokumentissa äiti koki luottamuksensa lapsen tukihenkilöön horjuvan, kun tukihenkilö oli ilmaissut lapseen liittyvän huolensa sosiaalityöntekijälle selvittämättä asiaa ensin äidin kanssa. Tämä on esimerkki tilanteesta, jossa lapsen tuen mahdollistuminen (mikrosysteemi) on vanhemman ja tukitahon suhteesta (mesosysteemi) riippuvainen.

”----äiti on ollut harmistunut asiassa ja miettinyt, voiko tukihenkilösuhde enää jatkua, kun luottamus horjuu.” 6

Vanhempien ja koulun tai päiväkodin väliseen suhteeseen liittyviä huomioita oli vain yhdessä dokumentissa. Tapauksessa esitettiin huolta lapsen vanhempien ja päiväkodin henkilökunnan yhteydenpidosta tilanteesta, jossa päiväkodilta ei oltu aina tavoitettu vanhempia.

5.4 Eksosysteemiset tekijät

Eksosysteemi on toimintaympäristö, jossa kehittyvä yksilö ei ole aktiivisesti osallisena, mutta jossa tapahtuvat asiat vaikuttavat epäsuorasti prosesseihin, jotka tapahtuvat yksilön välittömässä elinympäristössä, tai vastaavasti johon yksilön välittömän ympäristön tapahtumat vaikuttavat (Bronfenbrenner 1979, 25).

Eksosysteemisiä tekijöitä ovat sellaiset tekijät, jotka muodostavat yhteyden kahden tai useamman lapsen vaikuttavan ympäristön välille, ja ainakin yksi näistä toimintaympäristöistä on sellainen, johon lapsi ei lähtökohtaisesti kuulu. Tätä kategoriaa edustavia tekijöitä dokumenteissa olivat lapsen vanhempien työpaikat sekä lapsen perheen vastaanottama ulkopuolinen tuki ja palvelut.

Vanhempien työ tai opiskelu oli huomioitu 20:ssä (47 %) dokumentissa, joista 13:ssa (30 %) oli mainittu sekä äidin että isän työ- tai opiskelutilanne ja/tai työpaikka, kahdessa vain isän ja viidessä vain äidin. Liki kaikissa tapauksissa, joissa molempien vanhempien työtilanne oli mainittu, olivat vanhemmat yhdessä ja yhtäläisesti läsnä lapsen elämässä. Tapauksissa, joissa vain äidin työtilanne oli mainittu, ei isä ollut läsnä lapsen arjessa, kun taas tapauksissa, joissa vain isän työtilanne oli mainittu tällaista yhteyttä ei ollut. Tämä saattaa liittyä siihen, että lähivanhempi on tyypillisemmin äiti, ja äiti on tavallisemmin myös lasten kanssa kotona työssäkäynnin sijaan. Näin ollen vanhempien työtilanteen huomioimiseen dokumenteissa voisi olla vaikuttanut vanhempien läsnäolo lapsen elämässä ja lähipiirissä.

23:ssa (53 %) dokumentissa ei ollut mainintaa lapsen vanhempien työnteosta, opiskelusta tai työttömyydestä ja kiinnitin huomiota, että näistä 17:ssä (74 %) tapauksessa lapsi oli yli 12-vuotias. Vastaavasti niissä 20:ssä dokumentissa, joissa vanhempien työ- tai opiskelutilanne oli mainittu, 17:ssä (85 %) tapauksessa lapsi oli alle 12-vuotias. Vanhemman työssäkäyntiin tai opiskeluun oli siis kiinnitetty selvästi enemmän huomiota alle 12-vuotiaiden kuin nuoruusikäisten lasten tapauksissa.

Vanhemman työssäkäynnillä voi olla erilaisia vaikutuksia lapsen elämään. Vanhemman työllisyys tarkoittaa yleensä parempaa ja vakaampaa taloudellista tilannetta, joka tuo turvaa ja jatkuvuutta lapsen elämään, ja mahdollistaa erilaisia mielihyvää tuottavia ja kehitystä sekä voimavaroja tukevia asioita kuten harrastuksia ja yhteisiä elämyksiä niin

lapsille kuin vanhemmille. Esimerkiksi työttömyydestä johtuvat taloudelliset vaikeudet aiheuttavat huolta ja kuormitusta vanhemmille, heikentäen näin vanhemman jaksamista ja kykyä myönteiseen vuorovaikutukseen lapsen tai nuoren kanssa ja kasvattaen riskiä sairastua masennukseen. (Puura 2016, 88.) Joissakin tapauksissa vanhemman työttömyys tai työssäkäynti voi kertoa myös vanhemman elämänhallinnasta ja toimintakyvystä. Toisaalta vanhemman työssäkäynti voi tarkoittaa vanhemman vähäisempää läsnäoloa lapsen elämässä, ja työhön liittyvä stressi ja kuormitus voivat heikentää vanhemman kykyä myönteiseen vuorovaikutukseen lapsen kanssa.

21:ssä (42 %) dokumentissa kerrottiin lapsen vanhemmalla olevan, tai hänelle järjestettävän perheen ulkopuolista ammatillista tukea. Kolmessatoista dokumentissa vanhemmalla oli jo olemassa oma terapia tai muu psykiatrian hoitokontakti, tuki katkaisuhoidosta, omatyöntekijä aikuissosiaali- ja lapsiperheiden sosiaalityössä, aikuissosiaalityön ohjausta talousasioissa, taloudellista tukea lastenhoitoon tai siivouspalveluun, vanhemmuuden tukea perheneuvolasta, vammaispalveluiden tukea kehitysvammaisen lapsen hoidossa, tai tukea sosiaalihuoltolain mukaisista lapsiperheiden sosiaalipalveluista. Kahdeksassa (19 %) dokumentissa vanhemmalle oli tarjottu perhetyötä tai toimeentulotukea, tai heitä oli ohjattu hakemaan tukea parisuhdeasioihin tai sovittelua. Vanhemman voimavarojen tukeminen turvaa vanhemman kyvykkyyttä myönteiseen läsnäoloon ja vuorovaikutukseen lapsen kanssa sekä vastata lapsen tarpeisiin.

Eksosysteemisenä tekijänä lapsen elämässä voidaan nähdä myös asuinalue tai naapurusto, ja yhdessä dokumentissa olikin esitetty huolta naapuruston toiminnan vaikutuksesta lapsen perheen arkeen ja hyvinvointiin. Lapsen äiti oli tapauksessa kokenut naapureiden taholta kiusaamista ja perättömiä syytöksiä päihteiden käytöstä ja lasten hoidon laiminlyönnistä. Perhe oli kiusaamisen vuoksi muuttanut toiseen asuntoon taloyhtiössä. Naapuruston vaikutus voi olla lapsen kannalta myös positiivista esimerkiksi tilanteessa, jossa naapurustosta tarjoutuu vanhemmalle apua ja tukea tai lapselle kaverisuhteita.

5.5 Makrosysteemiset tekijät

Makrosysteemiset tekijät ovat laajoja ja suhteellisen pysyviä yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä, kuten lainsäädäntö ja toimintatavat, yleiset asenteet, ja lapsen asuinalueeseen liittyvät tekijät (Bronfenbrenner 1979, 26; Hurme 2014, 64).

Makrosysteemiset tekijät ovat mukana kaikissa palvelutarpeen arvioinnin dokumenteissa lainsäädännön ja palvelujärjestelmän palvelutarpeen ja lastensuojelutarpeen arvioinnille, dokumentoinnille ja toimenpiteille asettamien puitteiden kautta. Dokumenttiteksteissä nämä asiat näkyivät kuitenkin vähäisesti lukuun ottamatta jokaiseen dokumenttiin kirjattua jatkosuunnitelmaa, jossa todettiin asiakkuuden sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa alkavan, tai perhettä ohjatun muun palvelujärjestelmän tarjoaman tuen piiriin, tai että tarvetta asiakkuudelle ei ole.

Tämän lisäksi yhdessä dokumentissa viitattiin lainsäädäntöön toteamalla, että lapsen oikeus tavata molempia vanhempiaan ei vanhempien keskinäisen riitaisuuden vuoksi toteudu.

”Työntekijöiden arvion mukaan hyvin huolestuttavaa lapsen näkökulmasta on se, että vanhemmat ovat kykenemättömiä sopimaan lapsen asioista keskenään tai tekemään kompromisseja. Lapsen oikeus pitää yhteyttä tai tavata molempia vanhempiaan ei tällä hetkellä toteudu.”

Esimerkin tapauksessa työntekijät olivat arvioineet lapsen olevan erityisen tuen ja sosiaalihuollon asiakkuuden tarpeessa vanhempien vakavien ristiriitojen vuoksi, mutta palvelutarpeen arviointi oli kuitenkin päätetty perustellen, että ”sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus ja palvelut ovat vapaaehtoisia ja niiden järjestäminen perustuu kaikkien asianosaisten suostumukseen”. Tapauksesta ilmenee, miten makrosysteemiset, tässä tapauksessa lainsäädännölliset tekijät voivat saman aikaisesti tukea lapsen edun tai tuen saannin toteutumista ja asettua sen esteeksi tai ainakin hidasteeksi.

Aineistosta löytyi myös toinen samankaltainen tapausesimerkki lain ja toimintatapojen asettumisesta lapsen palvelujen saamisen esteeksi. Dokumentista ilmeni, että lapsen perhe ei ollut halunnut vastaanottaa perhetyötä, koska se vaikuttaisi tukiperheen saamisen mahdollisuuksiin Pelastakaa Lapset ry:n kautta. Tapaus kertoo palvelujen

riittämättömyydestä suhteessa asiakkaiden tarpeisiin. Tukiperhepalvelua on (perheiden tarpeeseen nähden liian vähäisen määrän vuoksi) vaikea saada kaupungin oman palvelujärjestelmän kautta, ja järjestösektorin tarjoamalle vastaavalle palvelulle on asetettu ehdoksi, että sitä voidaan tarjota vain perheille, joilla ei ole asiakkuutta kunnallisissa palveluissa.

5.6 Kronosysteemiset tekijät

Kronosysteemi eli aikajärjestelmä (Hurme 2014, 69) kulkee kaikkien bioekologisen systeemin tasojen läpi. Kronosysteemiset tekijät ovat elämäntapahtumia tai kokemuksia, jotka tavalla tai toisella muuttavat yksilön ja ympäristön olemassa olevaa suhdetta ja dynamiikkaa, ja saattavat näin saada yksilössä aikaan kehityksellisiä muutoksia. (Bronfenbrenner 1992, 119.) Elämäntapahtumat voivat niiden ajankohdasta ja laadusta riippuen haitata lapsen kehityksen normaalia etenemistä, tai vastaavasti tarjota lapselle sopivalla tavalla kasvattavia ja kehitystä edistäviä oppimisen kokemuksia (Bronfenbrenner & Morris 2007, 822).

Kronosysteemisiä tekijöitä ovat erilaiset lapsen kasvuun ja kehitykseen mahdollisesti vaikuttaneet tai edelleen vaikuttavat elämäntapahtumat ja -kokemukset, sekä niiden ajallinen sijoittuminen ja kesto. Aineistosta tällaisiksi tunnistamiani tapahtumia ovat lapsen perheen muutto, lapsen kokemukset kiusaamisesta, lapsen vanhempien ero, isän poissaolo lapsen elämästä, sisaruksen syntymä, lapsen äidin tai isän kuolema tai sairastuminen, isän taholta koettu väkivalta sekä lapsen kokema seksuaalinen väkivalta.

Perheen muutto oli mainittu kymmenessä (23 %) dokumentissa. Muutto on perheen olosuhteisiin liittyvä tekijä ja tällaisena mikrosysteeminen, mutta elämäntapahtumana muutolla voi olla laaja-alaiset ja pitkäkestoiset vaikutukset lapsen elämässä, josta syystä olen sen kronosysteemiseksi luokitellut. Dokumenttiteksteissä ilmenee, että joissakin tapauksissa muutto on ollut perheelle muutos parempaan, ja siihen ollaan tyytyväisiä. Toisissa tapauksissa muuttoon on liittynyt menetyksiä, kuten lapsen tukiperhesuhteen päättyminen, nuoren joutuminen etäälle hyvistä ystävistään tai toisesta vanhemmastaan sekä sisaruksista ja äitipuolesta.

”Isän mukaan nuoren elämässä on ollut paljon myllerrystä kun tuli muutto toiselle paikkakunnalle, ja se oli kova pala nuorelle.” 24

Yhdessä dokumentissa kerrotaan perheen muuttaneen toiselle paikkakunnalle nuoren kokeman pitkäaikaisen koulukiusaamisen vuoksi. Tässä tapauksessa muutolla on saavutettu positiivinen vaikutus, kun kiusaamista ei uudella paikkakunnalla ole ollut. Toisaalta nuori on joutunut sopeutumaan täysin uuteen ympäristöön muuton vuoksi. Tämä ilmentää, miten vakavasti koulukiusaaminen voi psyykkisen haavoittamisen lisäksi lapsen elämään vaikuttaa. Lapsen koulussa kokemasta kiusaamisesta oli mainittu kolmessa (7 %) dokumentissa.

Lapsen vanhempien eroa käsiteltiin kahdeksassa (19 %) dokumentissa. Teksteistä ilmenee, että useammassa näistä tapauksista vanhempien keskinäiset välit ovat eron jälkeen huonot ja kommunikaatio vaikeata. Pitkittänyt ja vaikea ristiriita vanhempien välillä vaikuttaa väistämättä vahingoittavasti lapseen, koska vanhemmat tällöin tyypillisesti yhdessä toimimisen sijaan asettuvat toisiaan vastaan, ja lapset joutuvat tähän mukaan. Avioerotilanteissa ja huoltajuuskiistoissa on suuri riski, että lapsi joutuu kokemaan toisen tai molempien vanhempien kielteisiä tunteita, ja vanhempi voi pyrkiä saamaan lapsen liittolaisekseen, jolloin lapsi joutuu vaikeaan lojaliteettiristiriitaan. Vanhempien erotilanteessa kokemat vaikeat tunteet vievät voimavaroja, mikä vaikuttaa vanhempien kykyyn ottaa huomioon lapsen tarpeita ja vastata niihin. (Puura 2016, 89.) Vanhemman voi olla vaikea tällaisessa tilanteessa tukea tai edes mahdollistaa lapsen yhteydenpitoa toiseen vanhempaan.

Dokumenttiteksteistä ilmeni, että vanhempien riitely ja kommunikoinnin vaikeudet oli nähty lapsen hyvinvoinnin kannalta huolestuttavana ja vahingollisena. Vanhempien kommunikaatiovaikeudet näyttäytyivät kolmessa tapauksessa myös hyvin pitkäaikaisina, kuten käy selväksi seuraavassa tekstinäytteessä, jossa erosta on kulunut jo kymmenen vuotta.

”Vanhemmat erosivat vuonna ---- lapsen ollessa alle yksivuotias. ---vanhempien yhteistyö lapsen asioiden hoitamiseksi on isän mukaan käynyt jatkuvasti hankalammaksi. Äiti on kieltäytynyt tapaamasta isää tai keskustelemasta isän kanssa---.” ”Lapsi kertoo, että vanhempien huonot välit harmittavat häntä.” --- ”Työntekijöiden arvion mukaan

vanhempien huonot välit ja keskusteluyhteyden puute vaikuttavat negatiivisesti lapseen.”
21

Kronosysteemisten tekijöiden nähdään leikkaavan kaikkien bioekologisen teorian mukaisten systeemisten tasojen läpi. Dokumenttiteksteissä tällainen kokonaisvaltainen ja kaikille lapsen elämän alueille ulottuva vaikutus näkyi vahvasti lapsen vanhempien riitaisaan eroon liittyvissä kuvauksissa. Näissä oli tunnistettavissa eksosysteemiä lukuun ottamatta kaikkien bioekologisen teorian systeemisten tasojen mukaisia tekijöitä seuraavasti: lapsen vanhempien eron (kronosysteeminen tekijä) myötä perheen olosuhteet (mikrosysteeminen tekijä) olivat muuttuneet, vanhempien vuorovaikutus (mesosysteeminen tekijä) ilmeni riitaisana, ja lapsi oli joutunut kokemaan ahdistusta vanhempien riitelyn vuoksi (henkilöön liittyvä tekijä). Vanhempien jaksamiseen (mikrosysteeminen tekijä) liittyi huolta, eikä lapsen oikeus (makrosysteeminen tekijä) yhteydenpitoon molempien vanhempiensa kanssa toteutunut.

Dokumenttiteksteistä ilmeni, että vanhempien ero näkyy lasten voinnissa. Lapset saattoivat olla huolissaan vanhemmistaan, kokea lojaliteettiristiiriitaa, tai ikävöidä toisessa kodissa asuvia perheenjäseniä. Yhteydenpito toisaalla asuvan vanhemman ja lapsen välillä erotilanteen jälkeen ei saisi jäädä lapsen harteille, ja yhden dokumentin tekstistä ilmeni, että nuoruusikäinen lapsi oli kokenut vähäisen yhteydenpidon isän taholta tapaamisten välillä niin, että isä ei välitä hänestä.

Viidessä dokumentissa (12 %) isä ilmeni poissaolevana lapsen elämästä. Isän poissaolo näyttäytyi joissakin tapauksissa totaalisenä, ja toisissa isä ei ollut pitänyt pitkään aikaan tai vuosiin yhteyttä lapseen. Teksteistä ilmeni lapsen pettymys isän poissaolosta ja ikävä isää kohtaan. Etenkin poikalasten kohdalla isän puuttuminen nähdään asiana, jolla voi olla vaikutuksia lapsen kehitykseen omaa sukupuolta edustavan samaistumishenkilön puuttuessa lapsen elämästä (Sinkkonen & Kalland 2016, 79). Tällöin olisi tärkeää, että lapsella olisi joku muu turvallinen mies elämässään. Yhdessä dokumentissa oli ehdotettu lapsen tueksi mieskaveritoimintaa.

Kolmessa dokumentissa (7 %) kerrottiin lapsen perheeseen olevan syntymässä vauva. Sisaruksen tulo perheeseen on tapahtuma, joka väistämättä muuttaa perheen dynamiikkaa ja vaatii voimavaroja vanhemmilta sekä sopeutumista kaikilta perheenjäseniltä. Yhdestä tapauksesta ilmeni, miten tieto tulevasta lapsesta oli vaikuttanut voimakkaasti koko

perheeseen tilanteessa, jossa vanhempien voimavarat olivat jo valmiiksi vähissä. Yllätysraskaus oli aiheuttanut vanhempien välille erimielisyyksiä ja ajanut toisen vanhemman psyykkisen voimien alas. Perheen lapset reagoivat voimakkaasti ja keskenään hyvin päinvastaisesti äidin raskauteen. Toinen vanhemmista koki lasten ja puolison olevan yhdessä häntä vastaan suhtautumisessa tulevaan vauvaan, ja toinen vanhemmista oli hyvin huolissaan omasta jaksamisestaan tulevassa vauva-arjessa.

Lapsen ja hänen vanhempansa väkivallan kokemuksia käsiteltiin kahdessa dokumentissa (5 %). Toisessa tapauksessa nuoren perhe oli joutunut muuttamaan toiselle paikkakunnalle turvakotiin isän väkivaltaisuuden vuoksi. Perheellä ei ollut läheisiä paikkakunnalla eivätkä läheiset saaneet edes tietää heidän olinpaikkaansa. Tekstistä ilmeni, että kokemukset nähtiin traumaattisina nuorelle ja perheelle, ja heille järjestettiin tukea sekä kokemansa käsittelyyn, että arkisiin asioihin.

Toisesta dokumentista ilmeni, että nuoren kokema seksuaalinen väkivalta on saanut nuoren äidin niin pois tolaltaan, että nuori oli huolissaan aiheuttaneensa äidin juomisen kertomalla kokemuksestaan. Nuorelle oli järjestetty asiantuntija-apua kokemuksensa käsittelyyn. Molemmissa tapauksissa nuorelle oli aloitettu sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden asiakkuus. Lapsilla ja nuorilla psyykkinen kehitys on vielä kesken, ja heidän keinonsa käsitellä traumakokemuksia määräytyvät kehitystason mukaisesti. Seuraavissa kehitysvaiheissa traumakokemuksen edelleen käsittely voi olla tarpeen. Lapsuuden tai nuoruuden aikainen vakava psyykkinen traumatisoituminen voi hoitamattomana vaikuttaa mielenterveyteen ja toimintakykyyn myös aikuisiällä, ja altistaa myöhemmille traumakokemuksille. Lapsen tai nuoren vanhempien selviäminen vaikuttaa merkittävästi siihen, miten lapsi voi traumaattisesta kokemuksestaan selviytyä. Tällaisessa tilanteessa tulisi koko perheen tuen saamisesta huolehtia. (Haravuori ym. 2016, 91-97.)

Yhdessä dokumentissa kerrottiin nuoren äidin kuolleen, minkä jälkeen sisaruksesta oli tullut nuoren virallinen huoltaja ja nuori oli muuttanut sisaruksen perheen luokse asumaan. Tässä tapauksessa äidin kuolema oli aiheuttanut merkittävän muutoksen nuoren ja hänen sisaruksensa sekä tämän perheen elämään. Toisessa dokumentissa mainittiin nuoren isän kuolleen joitakin vuosia sitten. Molemmissa tapauksissa palvelutarpeen arvioinnin syynä oleva huoli kohdistui nuoren käyttäytymiseen ja toisessa myös nuoren mielialaan ja koulusuorituksiin. Vanhemman menetys voi olla hyvin haavoittavaa minkä

tahansa ikäisen lapsen perusturvallisuuden tunteelle. Isä ja äiti ovat tyypillisesti lapsen tärkeimpiä kiintymyshahmoja, joiden menetys voi vaikuttaa lapsen kehitykseen monella tavalla. Nuoruusiässäkin vanhemmat säilyvät nuoren tärkeimpinä aikuisina, vaikka tunnesuhde heihin muuttuu. Nuoruusiässä yksilön minuus on erityisen haavoittuva, mikä on tärkeää ero- ja menetyskokemusten yhteydessä huomata. (Rantanen 2004, 47.)

Loppuyhteenvedoista näissä tapauksissa ei ilmene, onko vanhemman menetystä huomioitu nuoren huolestuttavan käyttäytymisen taustatekijänä, mutta asian mainitsemisesta johtuen voi päätellä, että menetys on nähty nuoren vaikeuksiin mahdollisesti liittyvänä tekijänä. Toisessa tapauksessa huoli nuoren käyttäytymisestä on lievempi, eikä asiakkuutta sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa katsota tarpeelliseksi aloittaa. Toisessa tapauksessa huolta on pitemmältä ajalta nuoren käyttäytymisen lisäksi myös koulusuoriutumuksesta ja nuoren mielialasta sekä sosiaalisista suhteista, ja nuoren huoltajat ovat toivoneet vahvaa tukea kotiin. Tässä tapauksessa nuorelle on päädytty aloittamaan asiakkuus sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa.

Lapsen vanhemman psyykinen tai fyysinen sairastaminen oli huolenaiheena kahdeksassa dokumentissa, ja teksteissä oli todettu vanhemman sairauden kuormittavan koko perhettä. Tällainen kuormitus ja sairauden negatiiviset vaikutuksen vanhemman kykyyn olla vuorovaikutuksessa lapsen kanssa ja huomioida lapsen tarpeita voivat olla pitkäkestoisia, ja vaikuttaa näin lapsen kehitykseen merkittävästi.

5.7 Proksimaaliset prosessit

Bioekologisen teorian mukaan ihmisen kehitys tapahtuu vuorovaikutuksessa, jonka kontekstina on laaja sosiaalinen ekosysteemi. Proksimaaliset prosessit ovat tässä vuorovaikutuksessa tapahtuvia arkisia toimintoja yksilön ja muiden ihmisten ja asioiden välillä. Yksilöön ja ympäristöön liittyvät tekijät, sekä näiden lisäksi ajankohtaiset tapahtumat vaikuttavat proksimaalisiin prosesseihin yhtäläisesti. (Bronfenbrenner 2001, 262-263; Rosa & Tudge 2013, 255.)

Dokumenttien teksteissä suoria viittauksia tai huomiota proksimaalisiin prosesseihin liittyen esiintyi vähän. Tällaisiksi olen tunnistanut seuraavan tekstinäytteen kaltaiset huomiot, joissa kerrotaan lapsen yhteisestä tekemisestä tyypillisesti vanhemman kanssa.

”Perhe viettää aikaa yhdessä, esimerkiksi käymällä uimassa. Vuoden alusta alkaen perhe on päättänyt viettää entistä enemmän aikaa yhdessä. Viime viikonloppuna lapsen sisarus ja isä laittoivat yhdessä perheelle ruoan, kun äiti ja lapsi siivosivat.” 28

”Lapsi ja sisarus ovat pelailleet äidin miesystävän kanssa esimerkiksi jalkapalloa ja käyneet liikunnallisessa sisäpuistossa. Äidin kanssa lapsi ei puuhastele juurikaan.” 7

”Äidin kanssa lapsi kertoo pelaavansa lautapelejä ja äiti katsoo, kun lapsi pelaa pelikoneella.---Isän kanssa lapsi pelaa myös lautapelejä ja nyt ovat lukeneet tietokirjaa, jonka lapsi sai joululahjaksi.” 21

Toisaalta kaikki tähän analyysilukuun koottu dokumenttitekstien tarjoama tieto liittyy proksimaalisiin prosesseihin kertoen ympäristöistä, joissa proksimaalisia prosesseja voi tapahtua, sekä lapsen ja hänen läheistensä sekä ympäristön toiminnasta ja ominaisuuksista, jotka näitä prosesseja voivat mahdollistaa ja edistää tai häiritä ja estää.

Bioekologisen teorian mukaan yksilön vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa tapahtuvat proksimaaliset prosessit ovat kehityksen tärkeimpiä vaikuttajia, ja yksilön ominaisuudet ja käytös sekä kaikki ympäristön tekijät vaikuttavat näihin prosesseihin. Bioekologisessa teoriassa yksilön keskeisimpänä kehitysympäristönä ja proksimaalisten prosessien areenana nähdään hänen perheensä ja läheisimmät ihmissuhteensa, joissa hän viettää eniten aikaa. Laajemman ympäristön nähdään vaikuttavan lapsen kehitykseen perheen vuorovaikutussuhteiden kautta. Dokumenttien teksteissä havainnot keskittyivät painottuneesti lapsen perheeseen ja lähiympäristöön, sekä näiden piirissä vaikuttaviin asioihin ja bioekologisessa teoriassa huomioitu perheen haavoittuvuus näkyi teksteissä, joissa oli kiinnitetty huomiota perhettä ja vanhemmuutta kuormittaviin tekijöihin. (Bronfenbrenner 2001, 262-263.)

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

Olen tutkielmassani tarkastellut lapsen kehitystä koskevan tiedon merkitystä lasten ja perheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä ja tällaisen tiedon huomioimista lastensuojelun tarpeen arvioinnissa. Tutkimuksen teoriaosassa olen jäsentänyt sosiaalityön monitieteellistä tietopohjaa ja lapsen kehitystä koskevan tiedon paikkaa siinä. Olen tarkastellut lapsen kehitystä koskevan tiedon ja tietotaidon merkitystä lasten suojelemiseksi tehtävässä sosiaalityössä myös lainsäädännön työlle asettamissa puitteissa. Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen, ja analyysin pääasiallisena teoreettisena viitekehyksenä toimii kehityspsykologian alaan kuuluva bioekologinen kehitysteoria, jota olen käyttänyt tutkimusaineistoni luokittelussa ja analyysissä teoriaohjaavan sisällönanalyysin metodin mukaan. Olen tutustunut lastensuojelutarpeen arvion sisältäviin palvelutarpeen arvioinnin loppuyhteenvetoihin ja tutkinut, miten lapsen kehitystä koskeva tieto näissä dokumenteissa bioekologisen kehitysteorian valossa ilmenee. Tämän teoreettisen linssin läpi tarkasteltuna aineistosta oli tunnistettavissa runsaasti lapsen kehitykseen liittyvää tietoa. Loppuyhteenvetodokumentteihin tutustuminen ja aineiston kvantifioiminen on tuottanut lisäksi huomioita ja pohdintaa palvelutarpeen arvioinnin toteuttamisesta, asiakkuuden alkamisesta sekä sosiaalityöntekijän näkemyksen ilmenemisestä loppuyhteenvedoissa.

Tutkimukseni on tuottanut tietoa lapsen kehitykseen liittyvien tekijöiden huomioimisesta lastensuojelun tarpeen arvioinnissa. Tutkimukseni on aineiston puitteissa pieni ja ajallisesti sekä alueellisesti rajoittunut katsaus aiheeseen, tarjoten vain yhteen kaupunkiin ja noin vuoden ajanjaksoon asettuvan näkemyksen. Rajallisuudestaan huolimatta dokumenttiaineistoni näyttäytyy heterogeenisyydessään myös verrattain edustavana, koska dokumenteissa kuvautuviin asiakastapauksiin kuuluu lapsia kaikista ikäluokista vauvaikäisestä 17-vuotiaaseen, ja lapset jakaantuvat määrällisesti melko tasaisesti alle sekä yli 12-vuotiaisiin. Aineiston tapauksiin lukeutuu niin yksinhuoltaja- ydin- kuin uusperheitäkin, ja palvelutarpeen arvioinnin aloittamisen syyt ovat vaihtelevia. Lapsen ikä näkyi palvelutarpeen arvioinnin aloittamisen syyn taustalla siten, että yli 12-vuotiaiden lasten kohdalla syyt liittyivät suurimmaksi osaksi nuoren käytökseen tai mielialaan, ja alle 12-vuotiaiden kohdalla syyt liittyivät useimmiten vanhemmuuteen.

Johtopäätöksiä tehdessä olen pitänyt mielessä, että dokumentit kertovat vain siitä mitä niihin on kirjattu, eikä niistä voi laajemmin tehdä päätelmiä työn käytännöistä tai sosiaalityöntekijöiden tiedoista ja taidoista. Mielenkiintoista olisi ollut syventää ymmärrystä tutkimusaiheesta haastatteleamalla dokumenttien sosiaalityöntekijöitä palvelutarpeen arvioinnin käytännöistä tai lukemalla dokumentteja heidän kanssaan analyysin rinnalla, mutta se ei tämän tutkielman puitteissa ollut työmäärällisesti mahdollista tai tarkoituksenmukaista. Omassa tutkijapositiossani olen pyrkinyt objektiivisuuteen, mutta pitkältä ajalta kertynyt ammatillinen kokemukseni lasten ja perheiden kanssa tehtävän sosiaalityön kentällä lienee väistämättä jollain tavalla vaikuttanut siihen, miten olen dokumenttien tekstejä ymmärtänyt, koska en ole ilmiötasolla voinut tarkastella dokumenttien ilmentämiä asioita täysin ulkopuolisen tai niistä mitään tietämättömän tavoin.

Urie Bronfenbrennerin luoma bioekologinen kehitysteoria perustuu ajatukseen, että yksilön kehitys tapahtuu jatkuvassa vuorovaikutuksessa yksilön ja tämän ympäristön välillä. Tärkeimpänä kehityksen vaikuttajana teoria näkee vuorovaikutussuhteissa tapahtuvat proksimaaliset prosessit, joiden toteutumiseen yksilön henkilökohtaiset ominaisuudet ja käyttäytyminen, sekä ympäristön piirteet vaikuttavat. Henkilön ominais- ja käyttäytymispiirteiden lisäksi teoria luokittelee kehitykseen vaikuttavat ympäristön tekijät mikro-, meso-, ekso- ja makrosysteemiin tekijöihin sekä ajan vaikutuksen kehitykseen huomioivaan kronosysteemiin. Nämä systeemiset tasot, sekä proksimaalisten prosessien käsite ovat toimineet lapsen kehitystä koskevan tiedon tunnistamisen, luokittelun ja analyysin pohjana tässä tutkimuksessa.

Henkilöön liittyvinä tekijöinä aineistosta oli tunnistettavissa lapsen ikään, sukupuoleen, etnisyyteen, luonteeseen, käyttäytymiseen, taitoihin, koulun sujumiseen sekä psyykkiseen vointiin liittyvät kuvaukset ja tieto lapsen diagnoosista. Henkilöön liittyvien tekijöiden osalta aineistossa korostuivat lapsen käyttäytymisen, luonteenpiirteiden ja koulunkäynnin sujumisesta kertovat havainnot. Lasta kuvailtiin dokumenteissa enemmän hänen käyttäytymisensä ja toimintansa kuin hänen olemuksensa kautta, ja lapsen oma kuvaus itsestään oli vain yhdessä dokumentissa. Tekstit kertoivat painottuneesti lapsen käyttäytymisen eriasteisista haasteista erityisesti kouluympäristössä. Koulunkäynnin sujumiseen ja vaikeuksiin liittyviä havaintoja oli dokumentoitu yhtä lukuun ottamatta kaikissa kouluikäisten lasten tapauksissa, mikä kertoo koulun olevan merkittävä

ympäristö lapsen hyvinvointia koskeville havainnoille. Lapsen psyykkisestä voinnista oli huolta viidesosassa dokumenteista, ja useammalla aineiston lapsista oli diagnosoitu neuropsykiatrisen kirjon häiriö, tai siihen viittaavaa oirehdintaa selviteltiin. Kaikki havainnot päihteidenkäytöstä tai rikollisesta toiminnasta liittyivät nuoruusikäisiin, yli 12-vuotiaisiin lapsiin.

Mikrosysteemisiä, eli lapsen lähimpiin vuorovaikutussuhteisiin ja lähiympäristöön liittyviä tekijöitä tunnistin dokumenteista ylivoimaisesti eniten. Tapauksista suurimmassa osassa oli huomioita koskien sitä kenen kanssa sekä missä lapsi asuu, lapsen perhekokonaisuutta ja lähimpiä vuorovaikutussuhteita. Myös lapsen vanhempien lapselle tarjoamaa hoivaa ja huolenpitoa, sekä vanhemmuuden haasteita oli dokumentoitu valtaosassa aineistoani. Perheen vuorovaikutussuhteet ja ilmapiiri kuvautuivat suurimmassa osassa tapauksista myönteisinä perheenjäsenten sekä työntekijöiden kertomana, mutta epäselväksi usein jäi, mihin nämä johtopäätökset perustuivat. Positiivisia havaintoja oli myös vanhemmuuteen liittyen valtaosassa yhteenvedoista, tyypillisesti kirjattuna dokumentin kohtaan ”Perheen vahvuudet ja voimavarat”. Vanhemmuuteen liittyviä huomioita oli yhtäläisesti yli- ja alle 12-vuotiaiden lasten tapauksissa, mutta katsetta oli suunnattu vanhemmuuden tekijöihin eri tavoin näissä ikäryhmissä. Lapsuusikäisten tapauksissa korostuivat lapsen hoidon ja kasvatusvastuun sekä arjen rakenteiden ja rutiinien teemat, kun nuoruusikäisten kohdalla tärkeänä näyttäytyivät vanhempien lapselle tarjoama tuki, huolenpito ja välittäminen. Vanhemmuuteen liittyvät huolenaiheet keskittyivät vanhempien jaksamiseen ja voimavaroihin, joita heikentävänä tekijänä korostuivat toisen tai molempien vanhempien masennus, joka useassa tapauksessa ilmeni vakavana ja pitkäaikaisena. Lapsen läheisverkostoon liittyen ilmeni jokin maininta suurimmassa osassa dokumenteista, mutta läheisverkoston merkitys lapsen tilanteen kannalta jäi monessa tapauksessa epäselväksi. Lapsen harrastamiseen ja harrastustoiminnan tukemiseen liittyviä mainintoja oli yhteenvedoissa yllättävän vähän suhteessa siihen, miten merkittävän tuen harrastus voi lapsen hyvinvoinnille tarjota etenkin tilanteissa, joissa lapsella on sosiaalisia haasteita tai vanhemman voimavarat ovat heikentyneet.

Mesosysteemiset tekijät kertovat vuorovaikutuksesta lapsen läheisimpien vuorovaikutusympäristöjen tai -tahojen välillä. Tällaisena tekijänä aineistosta oli tunnistettavissa lapsen vanhempien keskinäistä suhdetta käsittelevät havainnot, sekä

vanhempien suhde lapsen tukitahoon. Analyysissä ilmeni yhdessä asuvien vanhempien vuorovaikutuksesta kirjatun loppuyhteenvedoihin sekä positiivisia vanhemmuuden vastuun ja keskustelevuuden havaintoja, että huolia liittyen perheen kuormitustekijöiden vaikutuksista lapsen vanhempien parisuhteeseen, sekä vanhempien erimielisyyksiin ja riitoihin. Eronneiden vanhempien tapauksissa dokumentteihin kirjatut huomiot kuvasivat vanhempien jo pitkään jatkuneita vakavia ristiriitoja ja huolta näiden vaikutuksesta lapseen.

Eksosysteemiset tekijät kuvaavat lapsen välittömän ympäristön ulkopuolisia, lapseen hänen läheissuhteidensa kautta vaikuttavia tekijöitä. Aineistossani tällaisia tekijöitä olivat lapsen vanhempien työssäkäyntiin, työttömyyteen tai opiskeluun liittyvät huomiot sekä vanhempien ja perheen vastaanottama perheen ulkopuolinen tuki. Vanhemman työssäkäyntiin oli kiinnitetty selvästi enemmän huomiota alle 12-vuotiaiden kuin nuoruusikäisten lasten tapauksissa. Noin puolessa aineistoni loppuyhteenvedoissa lapsen vanhemmalla kerrottiin olevan, tai hänelle oltiin järjestämässä perheen ulkopuolista tukea terveyden- tai sosiaalihuollosta.

Makrosysteemiset tekijät ovat mukana aineistoni jokaisessa dokumentissa lainsäädännöllisinä puitteina ja palvelujärjestelmän sekä lastensuojelutarpeen arvioinnin toimintakäytäntöjen kautta, mutta dokumenttitekstin tasolla makrosysteemiset tekijät näkyivät vähäisesti.

Kronosysteemiset tekijät ovat elämäntapahtumia, jotka jollain tavalla muuttavat yksilön ja ympäristön suhteita, ja voivat vaikuttaa yksilön kehitykseen pitkäaikaisesti. Tällaisiksi tapahtumiksi aineistosta oli tunnistettavissa lapsen perheen muutto, lapsen vanhempien ero, lapsen kokemukset kiusaamisesta, isän poissaolo lapsen elämästä, sisaruksen syntymä, lapsen äidin tai isän kuolema tai sairastuminen, isän taholta koettu väkivalta sekä lapsen kokema seksuaalinen väkivalta. Kronosysteemisten tekijöiden nähdään leikkaavan kaikkien bioekologisen teorian systeemisten tasojen läpi, ja dokumenttiteksteissä tällainen kaikille lapsen elämän alueille ulottuva vaikutus näkyi lapsen vanhempien eron seurauksiin liittyvissä kuvauksissa.

Proksimaaliset prosessit ovat vuorovaikutuksessa tapahtuvia, kehityksen kannalta oleellisia toimintoja yksilön ja muiden ihmisten sekä asioiden välillä. Suoria viittauksia proksimaalisiin prosesseihin ilmeni dokumenteissa vähän, mutta toisaalta kaikkien

systemitasojen tekijät liittyvät proksimaalisiin prosesseihin kertoen ympäristöistä, joissa näitä prosesseja voi syntyä sekä lapsen vuorovaikutussuhteista ja ympäristön toiminnasta, jotka vaikuttavat näihin prosesseihin.

Bioekologisen teorian linssin läpi tarkasteltuna aineistosta oli tunnistettavissa runsaasti lapsen kehitykseen liittyvää tietoa. Loppuyhteenvedoihin koostetut huomiot painottuivat lastensuojelulain hengen mukaisesti lapsen käyttäytymisen ja lähimpien vuorovaikutussuhteiden alueelle, mutta dokumentit sisälsivät kaikille bioekologisen teorian systeemisille tasoille asettuvaa tietoa.

Lapsen kehityksen kannalta olennaisiin seikkoihin on analyysin perusteella kiinnitetty laajasti huomiota dokumenteissa, mutta usean yhteenvedon kohdalla huomasi kaipaavani selkeämpää sosiaalityöntekijän näkemystä ja perusteluita asiakkaan tilanteeseen ja palvelun tarpeeseen. Palvelutarpeen arvioinnin dokumenttipohjassa viimeisenä pääotsikkona on *”Työntekijöiden näkemys sosiaalihuollon asiakkuudesta ja erityisen tuen tarpeesta”*. Kolmessakymmenessä aineistoni loppuyhteenvedoista tähän kohtaan ei ollut kirjattu mitään, ja ainoastaan yhdessä dokumentissa oli tässä kohtaa seikkaperäisempi, perusteltu kuvaus työntekijöiden näkemyksestä. Jäin pohtimaan, mistä tämä sosiaalityöntekijän arvion puuttuminen lähes kaikista yhteenvedoista johtuu? Eikö sosiaalityöntekijän näkemystä pidetä tarpeellisena vai onko se kerrottu asiakkaalle suullisesti eikä sen vuoksi ole katsottu tarpeelliseksi sitä dokumenttiin kirjata? Onko työn kuormituksesta johtuva kiire ja ajanpuute ollut syynä siihen, että työntekijän näkemys on jäänyt arvioon kokoamatta? Kertooko tämä aikaisemmissa tutkimuksissa tunnistetusta vaikeudesta käsitteellistää kerättyä tietoa selkeän jäsennyksen tai viitekehyksen puuttuessa (Munro 1998, 97-98, 100-102; Jaakkola 2016 64-65)? Pohdin myös sosiaalityöntekijän näkemyksen puuttumisen vaikutuksia käytännön työhön. Selkeä loppuyhteenvedo ja sosiaalityöntekijän näkemys arviossa tukisi jatkotyöskentelyä ja asiakkaan kannalta hyödyllistä kai olisi, että asiakas saisi arvion tekijältä perustellun, ammattilaisen näkemyksen ja ohjauksen työskentelyn päätteeksi. Sosiaalityöntekijän näkemys voisi toimia eri tavoin interventiivisenä asiakkaalle – voimaannuttaen tai todeten asioita, joihin tarvitaan muutosta esimerkiksi lapsen edun toteutumiseksi. Työkäytäntöjen vaikuttavuuden arvioimisen ja työn kehittämisen kannalta sosiaalityöntekijän näkemyksen ja sen perusteluiden puuttuminen dokumenteista on ongelmallista, koska johtopäätöksiä sosiaalityöntekijän arvion muodostamisesta ei tällöin

pystytä tekemään, eikä tämä anna mahdollisuuksia tutkimukselle, jolla voitaisiin tuottaa tietoa toimivista käytännöistä muille sosiaalityöntekijöille (Kääriäinen 2005, 168; myös Munro 1998, 89-90). Ilmiö on sosiaalityön tutkimuksessa tunnistettu niin vanhemmassa kuin toisaalta myös viimeaikaisessa tutkimuksessa, ja sitä on selitetty esimerkiksi sosiaalityön tietopohjan hajanaisuudella (Munro 1998, 97-98, 100-102; Jaakkola 2016 64-65).

Tutkielmani teoriaosassa toin esiin, että lastensuojelun tarpeen arvioinnin toteuttamiseen on viimeaikaisessa alan tutkimuksessa havaittu tarvittavan systemaattisempaa ohjeistusta tai viitekehystä, ja analyysini havainnot tukevat tätä ajatusta. Jäsennyksen tarpeellisuutta puoltaa myös se, että palvelutarpeen arvioinnin sisällöllisestä toteuttamisesta on sosiaalihuoltolaissa vain löyhä ohjeistus (ShL 1301/2014, 37§). Tarkemmin on ohjattu vain läheisverkoston kartoittamisesta palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä, jonka tarkoituksiksi sosiaalihuoltolaissa (1301/2014, 43§) kerrotaan sen selvittäminen, miten omaiset ja muut asiakkaan läheiset osallistuvat hänen tukemiseensa. Lastensuojelun tarpeen arviointia on lastensuojelulaissa ohjattu hieman seikkaperäisemmin, mutta myös tämä ohjeistus jää laajojen teemojen tasolle, jättäen arvioinnin niin sisällöllisesti kuin toteutuksellisesti pitkälti sosiaalityöntekijän ratkaistavaksi.

Palvelutarpeen arvioinnin dokumenttipohja toiminee käytännön työvälineenä arvioinnin sisältöjen hahmottamiseen, mutta huomioiden sosiaalityön peruskoulutuksen yleisluontoisuus ja tietopohjan laajuus, sekä lainsäädännön arviointityölle asettaman ohjeistuksen lavealuontoisuus, näen tärkeänä, että lastensuojelutarpeen arvioinnin sisältöjä pohdittaisiin lapsen tarpeiden kannalta keskeisten asiasisältöjen jäsentämiseksi ja arviointityötä tukevien tietokokonaisuuksien sekä käytäntöjen luomiseksi. En ole perehtynyt aineistoni lähdekaupungin käytäntöön palvelutarpeen tai lastensuojelutarpeen arvioinnin toteutuksen taustalla, mutta havainnot aineistoa lukiessa saivat pohtimaan näitä kysymyksiä. Samankaltaista pohdintaa on käyty myös muissa tutkimuksissa, joissa on kartoitettu lastensuojelutarpeen arvioinnin käytäntöjä (esim. Jaakkola 2016, 73).

Analyysia tehdessä huomioni kiinnittyi kirjaviin kirjaamiskäytäntöihin lapsen läheisverkoston kohdalla. Vaihtelevat kirjaustyylit ja useassa dokumentissa tarkemman kuvauksen puuttuminen läheisverkosto-otsikon alla herättivät kysymyksen, mitä läheisverkostoksi arvioinnissa mielletään ja etenkin, mikä nähdään olevan

läheisverkoston kartoituksen tarkoitus palvelutarpeen- ja lastensuojelutarpeen arvioinnin yhteydessä? Onko lain määrittelemä tarkoitus läheisverkoston kartoittamiselle ollut kaikissa tapauksissa arvioinnin tekijälle selvä? Läheisverkoston kartoittaminen ei varmasti ole jokaisessa arviointitapauksessa se huomionarvoisin asia, mutta hyvin vaihtelevat ja mitäänsanomattomat kirjaukset saavat pohtimaan, onko otsikon alle kirjattu vain jotain tarkemmin tietämättä tai ajattelemta asian merkitystä arviossa, ja jos näin on toimittu kohdassa, joka on laissa yksioikoisesti ohjeistettu, miten on laita muun arvioinnin yhteydessä kerätyn ja yhteenvedon kirjatus tiedon kohdalla.

Lastensuojelun emeritaprofessori Pirjo Pölkki (2016, 266) näkee bioekologisen kehitysteorian auttavan ymmärtämään kehityksen kontekstuaalisuutta, erilaisia riski- ja suojaavia tekijöitä sekä resilienssiä eli selviytymistä kuormittavissa oloissa, ja tarjoavan näin hyödyllisen viitekehyksen ja tietopohjan ehkäisevän lastensuojelutyön käyttöön. Mallin tarjoama systeeminen näkökulma kehitykseen vaikuttaviin tekijöihin voi Pölkin (2016, 266) mukaan auttaa myös interventioiden ajoituksen ja kohdennuksen suunnittelussa.

Analyysini tulokset vahvistavat tätä näkemystä ja antavat viitettä, että bioekologisella teoriolla voisi olla sovellusarvoa arviointia jäsentävänä ja tukevana viitekehyksenä lapsen kehityksen kannalta keskeisten tekijöiden tunnistamiseksi arvioinnissa, sekä lapsen kehitystä tukevien toimien suunnittelemiseksi. Bioekologinen teoria voisi auttaa sosiaalityöntekijöitä lapsen elämäkokonaisuudessa laajasti vaikuttavien ympäristön tekijöiden, lapsen ominaisuuksien ja elämäntapahtumien suhteiden jäsentyneemmässä hahmottamisessa lapsen kehityksen kannalta. Proksimaalisten prosessien käsite täydentää sosiaalityössä laajasti tunnettua kiintymyssuhdeteoreettista näkemystä lapsen läheissuhteiden ja varhaisen vuorovaikutuksen merkityksestä lapsen kehitykselle lisäten tähän vuorovaikutussuhteissa tapahtuvan toiminnan merkityksen ja laajentaen tätä merkitystä koskemaan myös lapsen muita toistuvia vuorovaikutussuhteita ihmisten ja kiinnostuksensa kohteiden kanssa.

Dokumenttien teksteissä oli paljon huomioita vanhemmuutta ja perhettä kuormittavista tekijöistä. Vanhemman voimavarat ovat keskiössä proksimaalisten prosessien mahdollistumisen kannalta, ja kuormittavien tekijöiden vuorovaikutusta haavoittavan

merkityksen tunnistamisen myötä perhettä ja lasta voidaan tukea suotuisan ja lapsen kehitystä tukevan vuorovaikutuksen kannattelemiseksi.

Hämmäntävänä koin huolettomalta vaikuttaneen suhtautumisen aineiston tapauksissa, joissa lapsen vanhemmalla kerrottiin olevan vakavia mielenterveyden ongelmia, mutta samanaikaisesti todettiin, että lapsen hyvinvoinnista ei ole huolta eikä asiakkuutta lapselle katsottu tarpeelliseksi aloittaa. Näissä tapauksissa tuntui, että vanhemman vakavan masennuksen merkitystä ei ollut riittävästi mietitty tai ymmärretty lapsen tarpeiden ja vuorovaikutuksen haavoittuvuuden näkökulmasta.

Tutkielman teoriaosaan koostamani tiedon mukaan lapsen suotuisan psyykkisen kehityksen kannalta vuorovaikutussuhde vanhemman tai muun turvallisen hoivaajan kanssa on avainasemassa, ja bioekologisen teorian mukaan tärkeää tämän tukemisessa on huomioida myös perheen sisällä sekä muissa ympäristöissä tapahtuvien kehitykseen vaikuttavien prosessien välinen suhde. Vanhempien voimavarojen tukemisesta huolehtimalla vahvistetaan heidän kykyään ja mahdollisuuksiaan myönteiseen vuorovaikutukseen lastensa ja myös lasten elämän muiden vuorovaikutusympäristöjen kanssa, mikä edelleen auttaa heitä tukemaan lastensa kokonaisvaltaista kehitystä ja lapsen toimijuutta monissa sosiaalisissa ympäristöissä (Zigler ym. 1992, 997-998; Bronfenbrenner 1988/2005, 262).

Proksimaalisten prosessien kautta tarkasteltuna voidaan ajatella, että useimmat vanhemmat pystyvät kuormittuneessakin tilanteessa vastaamaan lastensa välttämättömmimpiin fyysisiin ja psyykkisiin tarpeisiin, mutta lasten tukeminen oppimaan uusia tietoja ja taitoja vaatii voimavaroilta enemmän, ja usein myös perheen ulkopuolisia resursseja, kuten opetusta ja harrasteita (Bronfenbrenner 2001/2005, 195). On myös havaittu, että toisen aikuisen läsnäolo ja osallistuminen tukee kiintymyssuhteen ja proksimaalisten prosessien muodostumista ja ylläpitämistä lapsen ja vanhemman välillä silloin, kun tämä toinen aikuinen tukee ja kannustaa lapsen vanhempaa tämän suhteessa lapseen (Bronfenbrenner ym. 1996 ref. Bronfenbrenner 2001/2005, 10). Nämä ovat huomionarvoisia seikkoja lapsen kehityksen tukemisen kannalta tukikeinoja mietittäessä. Perheiden tukiverkoston vähäisyys korostui dokumenttien huomioissa, ja yli puolet aineiston tapauksista oli yhden lähivanhemman perheitä, joista osassa lähivanhempina oli myös lapsen ainoa huoltaja.

Sosiaalipalveluita, menetelmiä ja toimenpiteitä tulisi kohdentaa aktiivisesti lapsen ikä huomioiden. Pienelle lapselle keskeistä on vakaa, ennakoitava ympäristö ja mahdollisuus turvallisen kiintymyssuhteen muodostamiseen pysyvän aikuisen kanssa. Kouluikäisen lapsen kohdalla esimerkiksi harrastustoiminnan tukeminen voi turvata lapselle sosiaalisia suhteita, tukea lapsen itsetuntoa ja mielenterveyttä. (Heino & Sinkkonen 2016, 462.) Harrastustoiminta voi myös tarjota lapselle runsaasti bioekologisen teorian mukaan kehityksen kannalta keskeisiä proksimaalisia prosesseja. Aineistoni analyysissä ilmeni, että vanhemmuuden tekijöihin oli arvioinnissa kiinnitetty huomiota eri tavoin alle- ja yli 12-vuotiaiden lasten tapauksissa. Lapsen harrastamisen tukeminen näyttytyi asiana, johon olisi hyvä kiinnittää enemmän huomiota lapsen tilannetta ja tukitoimia arvioitaessa. Proksimaalisten prosessien käsite voisi olla avuksi myös harrastusten tukimerkityksen hahmottamisessa.

Tutkimusaineistoni puitteissa kynnys lapsen sosiaalihuollon- saati lastensuojelun asiakkuuteen näyttytyi korkeana. Aineistoni tapauksista alle neljäsosassa oli päädytty aloittamaan asiakkuus sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa ja ainoastaan yhdessä tapauksessa lapselle aloitettiin lastensuojelun asiakkuus. Tässä tapauksessa huolta oli vanhemman jaksamisesta ja psyykkisestä voinnista. Tämän lisäksi 14:ssä loppuyhteenvedossa esitettiin huolta vanhemman jaksamisesta. Näistä kolmessa tapauksessa aloitettiin asiakkuus sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa.

Vanhemman mielenterveyden ongelmat olivat huolena yhteensä kahdeksassa tapauksessa. Näistä lastensuojeluun ohjatun tapauksen lisäksi vain yhdessä oli aloitettu lapselle asiakkuus sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa. Palveluiden järjestämisessä näyttytyi ikään kuin yhden asiakkuuden taktiikka, jossa lapselle ei aloitettu asiakkuutta, mikäli vanhemmilla itsellään oli aikuispsykiatrian tai aikuissosiaalityön asiakkuus. Vanhemman hoitoon keskittyvän tahon työskentely ei kuitenkaan turvaa tukea lapselle tai vanhemman ja lapsen vuorovaikutukseen.

Tapauksissa, joissa kerrottiin sosiaalihuollon asiakkuuden alkavan, oli perheille haettu palveluja kuten perhetyötä tai tukihenkilöä. Yhdessä tapauksessa nuoren psykiatriselta hoitotaholta oli pyydetty, että asiakkuus sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa voisi jatkua tuen turvaamiseksi perheelle, koska psykiatrian tuki on vain akuuttiluontoista. Loppuyhteenvedossa kuitenkin todetaan, että asiakkuutta ei aloiteta, koska perheellä on tarve henkiselletuella, eikä sellaista ole lapsiperheiden sosiaalipalveluissa tarjolla.

Pohdin, onko tavallista, että sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus alkaa vain tapauksissa, joissa tarjotaan selkeästi jotakin muuta kuin sosiaalityöntekijän palvelua asiakkaalle? Mietin, onko omatyöntekijän merkitys olla pelkästään palvelujen organisoijana perheelle? Voisiko joskus olla hyvä nimetä asiakkaalle omatyöntekijä, vaikka muuta palvelua ei sillä hetkellä voitaisikaan aloittaa tai katsottaisi tarkoituksenmukaiseksi? Voisiko omatyöntekijä olla asiakkaalle kannatteleva, henkinen tuki ja voisiko tällaisen sosiaalityöntekijän ”seurantajakson” aikana myös muun tuen järjestäminen perheeseen olla yksinkertaisempaa? Jaakkola (2016, 107-108) pohtii tutkimuksessaan, luovatko sosiaalityöntekijät nykymuotoisessa lastensuojelun tarpeen arvioinnissa asiakkaille enemmän suhdetta organisaatioon ja muihin auttajiin kuin itseensä. Jos näin on, ollaan liikuttu huolestuttavan kauas sosiaalityön perinteisestä, luottamukselliseen vuorovaikutussuhteeseen perustuvasta auttajan roolista ja tukityöskentelyn perusteista ja syytä on pohtia, menetetäänkö näin jotain olennaista? Olisiko arviointityöhön panostettu resurssi – asiakkaaseen muodostettu suhde ja hänen tilanteestaan omaksuttu ymmärrys hyödynnettävissä tukityöskentelyyn suhteen jatkuessa?

Loppuyhteenvedoissa kokonaisuutena korostuivat nykyhetkeen keskittyminen ja positiiviset havainnot. Tämä on ymmärrettävissä asiakkaiden voimavaraistamisen ja vahvuuksiin keskittymisen näkökulmasta, mutta pohdin, voiko tällainen havainnointi myös häivyttää huolia ja tuentarpeita? Onko niin, että sosiaalityöntekijät joutuvat kääntämään katsettaan pois tunnistamistaan tuentarpeista riittämättömien taloudellisten resurssien realiteetissa ja sopivien tukipalvelujen puuttuessa? Nämä ovat asioita, jotka eivät tule autetuiksi arviointiprosessia jäsentämällä tai työntekijöiden tiedollista resurssia kasvattamalla.

LÄHTEET

Aalberg, Veikko (2016) Nuoruusiän psyykinen kehitys. Teoksessa Kumpulainen, Kirsti & Aronen, Eeva & Ebeling, Hanna & Laukkanen, Eila & Marttunen, Mauri & Puura, Kaija & Sourander, Andre (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Tallinna: Kustannus Duodecim, 35.

Aer, Janne (2012) Lastensuojeluoikeus. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun oikeudelliset perusteet. Talentum, 39. Viitattu: 16.10.2020.

<https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.libproxy.tuni.fi/teos/GAFBCXXTBFAF#/kohta:i/piste:b27>

Aho, Päivi (1999) Haasteet ja asiantuntijuus sosiaalialan työssä. Porvoo: WSOY, 88.

Ainsworth, M. D. & Blehar, M. C. & Waters, I. & Wall, S. (1978) Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Almqvist, Fredrik (2004) Leikki-ikä ja varhainen kouluikä. Teoksessa Moilanen, Irma & Räsänen, Eila & Tamminen, Tuula & Almqvist, Fredrik & Piha, Jorma & Kumpulainen, Kirsti (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Jyväskylä: Duodecim, 42-45.

Araneva, Mirjam (2016) Lapsen suojeleminen ja päätöksenteko: Käsikirja lapsen asioista päättävälle. Helsinki: Talentum Pro, 46, 54, 90, 134, 159-160, 162-163. Viitattu: 15.10.2020.

[https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.libproxy.tuni.fi/teos/CABBXXBUAGHH#/kohta:VI\(\(20>Lastensuojelulain\(\(20\)tarkoitukset\(\(20\)ja\(\(20\)keskeiset\(\(20\)periaatteet\(\(20\)piste:b4](https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.libproxy.tuni.fi/teos/CABBXXBUAGHH#/kohta:VI((20>Lastensuojelulain((20)tarkoitukset((20)ja((20)keskeiset((20)periaatteet((20)piste:b4)

Bartelink, Cora & A. vanYperen, Tom & J. tenBerge, Ingrid (2015) Deciding on Child maltreatment: A literature review on methods that improve decision making. Child abuse & neglect, Vol. 49, November 2015, 142-153. Viitattu: 26.2.2019.

<https://www-sciencedirect-com.libproxy.tuni.fi/science/article/pii/S0145213415002318>

Berrick, Jill & Dickens, Jonathan & Pösö, Tarja & Skivenes, Marit (2017) Social Workers and Independent Experts in Child Protection Decision Making: Messages from an

Intercountry Comparative Study, *The British Journal of Social Work*, 47(4), 1024–1042.
Viitattu: 19.9.2019

<https://web-a-ebshost-com.libproxy.tuni.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=437e4c53-dc60-457a-9ca1-f70d3df2ebd3%40sdc-v-sessmgr02>

Bowlby, John (1969) Attachment and loss: Vol. 1. Attachment. New York: Basic Books.

Bronfenbrenner, Urie (1979) The ecology of human development. Experiments by nature and design. Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard university press.

Bronfenbrenner, Urie (1986) Recent advances in research on the ecology of human development. Teoksessa Silbereisen, R.K. & Eyferth, K. & Rudinger, G. (toim.) Development as action in context. Problem behavior and normal youth development, 293-294, 303.

Bronfenbrenner, Urie (1988) Interacting systems in human development. Research paradigms: Present and future. Teoksessa Bronfenbrenner, Urie (toim.) (2005) Making human beings human. Bioecological perspectives on human development. USA: Sage Publications, 262.

Bronfenbrenner, Urie (1992) Ecological systems theory. Teoksessa Bronfenbrenner, Urie (toim.) (2005) Making human beings human. Bioecological perspectives on human development. USA: Sage Publications, 107-108, 119.

Bronfenbrenner, Urie (1994) Ecological models of human development. Teoksessa Husen, T. & Postlethwaite, T.N. (toim.) International encyclopedia of education, 1643-1647. Oxford, England: Pergamon Press/Elsevier Science.

Bronfenbrenner, Urie (1996) The ecology of human development. Experiments by nature and design. Cambridge, Mass: Harvard university press, 27. Viitattu: 26.4.2020.

<http://web.a-ebshost-com.libproxy.tuni.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzI4MjYzMV9fQU41?sid=e11ee4c1-d4eb-485a-a68f-360f31135ab0@sessionmgr4008&vid=0&format=EB&rid=1>

Bronfenbrenner, Urie & Evans, Gary (2000) Developmental science in the 21st century: Emerging questions, theoretical models, research designs, and empirical finding. Social development (Oxford, England), 2000-02, 9 (1), 115-125. Viitattu 14.2.2021.

<https://web-b-ebSCOhost-com.libproxy.tuni.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=e44a7c9e-926f-4e1f-8d97-5de53c5628f7%40pdc-v-sessmgr01>

Bronfenbrenner, Urie (2001) The bioecological theory of human development. Teoksessa Bronfenbrenner, Urie (toim.) (2005) Making human beings human. Bioecological perspectives on human development. USA: Sage Publications.

Bronfenbrenner, Urie (toim.) (2005) Making human beings human. Bioecological perspectives on human development. USA: Sage Publications.

Bronfenbrenner, Urie & Morris, Pamela A. (2007) The bioecological model of human development. Teoksessa D. William & R. M. Lerner (toim.) Handbook of child psychology, vol. 1: Theoretical models of human development (6th ed. pp. 793-828). New York: John Wiley, 794-796, 810, 812-816, 822.

Crawford, Karin & Walker, Janet (2010) Social work and human development. Third edition. Iso-Britannia: Learning Matters, 2-3, 15, 55-56.

Daniel, Brigid & Wassell, Sally & Gilligan, Robbie & Howe, David (2010) Child development for child care and protection workers: second edition. Jessica Kingsley Publishers, 13-14.

Drury-Hudson, Julie (1999) Decision making in child protection: The use of theoretical, empirical and procedural knowledge by novices and experts and implications for fieldwork placement, The British Journal of Social work, Volume 29, Issue 1, February 1999, 147-169.

Fabes, Richard & Martin, Carol Lynn (2003) Exploring child development. USA: A and B, 4, 9.

Green, Lorraine (2010) Understanding the life course. Sociological and psychological perspectives. UK: Polity Press, 5, 16, 23, 40-41, 65, 72-73.

Gunther, Kirsi (2015) Asiakasdokumentaatio arviointina mielenterveystyön arjessa. Tutkimus ammatillisesta kirjaamisesta. Acta universitatit Tampereensis 2108. Tampere: Tampere university press, 41-42. Luettu 2.6.2020.

<file:///C:/Users/umerl/Downloads/978-951-44-9950-0.pdf>

Haarakangas, Tanja (2018) Lastensuojelutarpeen selvitys sosiaalityön tiedonmuodostuksena. Ammatillinen lisensiaatintutkimus, Helsingin yliopisto. Viitattu: 8.10.2020.

<https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=f23bdf19-0e4c-405a-8da6-7b1625b54b13>

Haravuori, Henna; Marttunen, Mauri; Viheriälä, Liisa (2016) Traumaattiset kokemukset. Teoksessa Kumpulainen, Kirsti & Aronen, Eeva & Ebeling, Hanna & Laukkanen, Eila & Marttunen, Mauri & Puura, Kaija & Sourander, Andre (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Tallinna: Kustannus Duodecim, 91-97.

Healy, Karen (2005) Social work theories in context. Creating frameworks for practice. Second edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 4, 12, 56, 92-93.

Healy, Karen (2014) Social work theories in context. Creating frameworks for practice. Second edition. UK: Palgrave Macmillan, 64, 67-68.

Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa: Sosiaalityöntekijän tuottama määräyty lastensuojelun asiakkaaksi. Helsinki: Stakes.

Heino, Tarja & Sinkkonen, Jari (2016) Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen yhteistyötahot. Teoksessa Kumpulainen, Kirsti; Aronen, Eeva; Ebeling, Hanna; Laukkanen, Eila; Marttunen, Mauri; Puura, Kaija; Sourander, Andre (toim.) (2016) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Tallinna: Kustannus Duodecim, 462.

Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi (2013) Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) (2013) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: THL, 128-129.

Houston; Stan (2015) Towards a critical ecology of child development in social work: aligning the theories of Bronfenbrenner and Bourdieu. Families, relationships and societies. 6(1), 53-69. Viitattu: 20.2.2019.

<https://onlinelibrary-wiley-com.libproxy.tuni.fi/doi/epdf/10.1111/j.1365-2206.2004.00330.x>

Howe, David (2014) Attachment theory. Teoksessa Gray, Mel ja Stephen A. Webb (toim.) Social work theories and methods. Los Angeles, Sage, 77-78.

Hurme, Helena (2014) Bioekologinen malli. Teoksessa Jallinoja, Riitta & Hurme, Helena & Jokinen, Kimmo (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Tallinna: Gaudeamus, 60 - 80.

Hämäläinen, Juha (2007) Lastensuojelun kehityslinjoja. Tutkimus Suomen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta. Kuopio: Snellman-instituutti, 466-467.

Jaakola, Anne-Mari (2020) Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 229. University of Eastern Finland. Kuopio 2020, 114, 132. Viitattu:8.10.2020.

https://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-3435-2/urn_isbn_978-952-61-3435-2.pdf

Jaakkola, Outi (2016) Sosiaalityöntekijän tiedot ja taidot lastensuojelutarpeenarvioinnissa. Ammatillinen lisensiaatintutkimus, sosiaalityö, hyvinvointipalvelujenerikoisala. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Viitattu: 8.10.2020.

<https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=c43db2e7-53af-41ef-ba2e-9f3a2fa0c7f1>

Johnson, David & Bullock, Merry 2009. The ethics of data archiving: Issues from four perspectives. Teoksessa Donna M. Mertens & Pauline E Ginsberg (toim.) The handbook of social research ethics. Lontoo: Sage.

Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) (2011) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 371, 373.

Kekoni, Taru & Miettinen, Janissa & Häkälä, Niina & Savolainen, Anssi (2019) Child development in foster family care – what really counts? European Journal of Social Work, 22:1, 107-120.

<https://www.tandfonline-com.libproxy.tuni.fi/doi/full/10.1080/13691457.2017.1357023?scroll=top&needAccess=true>

Kronqvist, Eeva-Liisa & Pulkkinen, Minna-Leena (2007) Kehityopsykologia. Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit, 9, 20, 30, 47, 95, 97, 175.

Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino, 64, 112, 201.

Kuusisto-Niemi, Sirpa & Rissanen, Sari & Saranto, Kaija (2011) Asiakastiedon käyttö sosiaalityön tutkimuksessa – eettinen näkökulma. Teoksessa Pehkonen, Aini ja Väänänen-Fomin Marja (Toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus, 258, 269-270.

Kääriäinen, Aino (2005) Dokumentointi tiedonmuodostuksena. Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (Toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Vantaa: Gaudeamus, 161-162, 168.

Kääriäinen, Aino (2016) Sosiaalityön dokumentointi: Suhde tietoon ja toimintaan. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (Toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Tallinna: Gaudeamus, 189. Viitattu: 2.6.2020.

<https://www.ellibslibrary.com/reader/9789524959179>

Laakso, Riitta (2013) Mistä koti huostaan otetulle lapselle? Helsinki: Kunnallisalan kehittämissäätö, 68.

Laaksonen, Maarit & Kääriäinen, Aino & Penttilä, Marja & Tapola-Haapala, Maria & Sahala, Heli & Kärki, Raimo & Jäppinen, Anu (2011) Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. THL Raportti. Tampere: Juvenes Print - Tampereen yliopistopaino, 38.

Luscher, Kurt (toim.) (1981) Urie Bronfenbrenner. Sosialisatitotutkimus. Suom. Pirkko Ikonen. Espoo: Weilin + Göös, 7, 15, 19, 26, 31, 191-192.

Munro, Eileen (1998) Improving social workers' knowledge base in child protection work. British Journal of social work, Vol. 28, issue 1, 89-105.

Mäntymaa, Mirjami & Puura, Kaija & Aronen, Eeva & Carlson, Synnove (2016) Normaali psyykkinen kehitys eri ikäkausina. Lapsuusiän psyykkinen kehitys. Teoksessa Kumpulainen, Kirsti & Aronen, Eeva & Ebeling, Hanna & Laukkanen, Eila & Marttunen, Mauri & Puura, Kaija & Sourander, Andre (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Tallinna: Kustannus Duodecim, 23, 26-29, 31-32, 33-34.

O'Hagan, Kieren (2006) Identifying emotional and psychological abuse, a guide for childcare professionals. UK: McGraw-Hill Education, 17, 204.

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/reader.action?docID=295423>

Pajulo, Marjukka & Salo, Saara & Pyykkönen, Nina (2016) Mentalisaatio ja reflektiivinen funktio. Teoksessa Kumpulainen, Kirsti & Aronen, Eeva & Ebeling, Hanna & Laukkanen, Eila & Marttunen, Mauri & Puura, Kaija & Sourander, Andre (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Tallinna: Kustannus Duodecim, 81, 83-85.

Payne, Malcolm (2001) Knowledge bases and knowledge biases in social work. Journal of social work Vol. 1 (2), 133-146.

Payne, Malcolm (2014) Modern social work theory (4th edition). UK: Palgrave Macmillan, 5, 6, 10-12, 15, 40.

Petreljus, Päivi & Tulensalo, Hanna & Jaakola, Anne-Mari & Hietamäki, Johanna (toim.) (2016) Lapsen elämäntilanteen ja tuentarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Helsinki: THL 33/2016, 105-111. Viitattu 20.8.2021.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131363/URN_ISBN_978-952-302-749-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Piha, Jorma (2004) Perhe ja ympäristö. Perheen merkitys. Teoksessa Moilanen, Irma & Räsänen, Eila & Tamminen, Tuula & Almqvist, Fredrik & Piha, Jorma & Kumpulainen, Kirsti (toim.) (2004) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Jyväskylä: Duodecim, 61.

Puura, Kaija (2016) Vanhemmuuteen vaikuttavat riskitekijät ja olosuhteet. Teoksessa Kumpulainen, Kirsti & Aronen, Eeva & Ebeling, Hanna & Laukkanen, Eila & Marttunen, Mauri & Puura, Kaija & Sourander, Andre (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Tallinna: Kustannus Duodecim, 89.

Puura, Kaija ja Laukkanen, Eila (2016) Biopsykososiaalinen kehitys. Teoksessa Kumpulainen, Kirsti & Aronen, Eeva & Ebeling, Hanna & Laukkanen, Eila & Marttunen, Mauri & Puura, Kaija & Sourander, Andre (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Tallinna: Kustannus Duodecim, 20-21.

Pölkki, Pirjo (2016) Ehkäisevä lastensuojelu ja varhainen tuki lapsiperheille. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Tallinna: Gaudeamus, 266.

Pösö, Tarja (2002) Lasten suojeleminen on pysyvästi ajankohtaista. Teoksessa Jahnukainen, Markku (toim.) Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Juva: WS Bookwell, 397-398, 401, 404, 405.

Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Forsberg, Hannele & Auttonen-Vaaraniemi Leena (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järjestyminen ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 76, 79-80, 82-83, 92.

Pösö, Tarja (2015) Olennainen osaaminen. Artikkelit *Talentia* -lehden liitteessä 30 päivää 1/2015, *Talentia* 4/2015, 9.

Rantanen, Päivi (2004) Nuoruusikä. Teoksessa Moilanen, Irma & Räsänen, Eila & Tamminen, Tuula & Almqvist, Fredrik & Piha, Jorma & Kumpulainen, Kirsti (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Jyväskylä: Duodecim, 46-48.

Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini ja Väänänen-Fomin Marja (Toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus, 236, 239, 251, 258.

Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 26, 29, 38, 121, 129, 134, 137.

Rosa, Edinete Maria & Tudge, Jonathan (2013) Urie Bronfenbrenner's theory of human development: It's evolution from ecology to bioecology. *Journal of family theory & review*, 2013-12, 5 (4), 243-258. Viitattu: 9.4.2021.

<https://onlinelibrary-wiley-com.libproxy.tuni.fi/doi/full/10.1111/jftr.12022>

Räty, Tapio (2004) Oikeusturvatekijät lastensuojelussa. Teoksessa Hujala, Anne, Puonti, Annamajja, Saarnio, Tuula, (toim.) (2004) Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus, 99.

Räty, Tapio (2010) Lastensuojelulaki – käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Prima, 7, 11-13, 15, 19, 157.

Siegler, Saffran, Eisenberg, DeLoache & Gershoff (2017) How Children Develop. New York: Worth publishers.

Sinkkonen, Jari ja Kalland, Mirjam (2016) Vanhemmuus, kiintymyssuhde ja perhe. Teoksessa Kumpulainen, Kirsti & Aronen, Eeva & Ebeling, Hanna & Laukkanen, Eila & Marttunen, Mauri & Puura, Kaija & Sourander, Andre (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Tallinna: Kustannus Oy Duodecim, 71, 77-79.

Sroufe, L. Alan (2005) Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. Attachment & Human Development, December 2005, 7 (4): 349-367.

STM (2013). Toimiva lastensuojelu: loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu: 23.1.2021, 41

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74483/Toimiva%20lastensuojelu%20loppuraportti_final_19062013.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tamminen, Tuula (2004) Psykkinen kehitys eri ikäkausina. Teoksessa Moilanen, Irma & Räsänen, Eila & Tamminen, Tuula & Almqvist, Fredrik & Piha, Jorma & Kumpulainen, Kirsti (toim.) (2004) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Jyväskylä: Duodecim, 37-42, 101-102.

Taylor; Carolyn (2004) Underpinning knowledge for child care practice: reconsidering child development theory. Child and family social work, 9 (3), 225-235. Viitattu: 21.2.2019.

<https://onlinelibrary-wiley-com.libproxy.tuni.fi/doi/epdf/10.1111/j.1365-2206.2004.00330.x>

Thompson, Neil (2000) Understanding social work: Preparing for practice. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Macmillan Press, 52-54.

<http://helios.uta.fi:2082/lib/tampere/reader.action?docID=5001715&ppg=69>

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2003) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä, Gummerus kirjapaino, 105, 110, 115-117.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018), Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi, 112-113, 119.

Vierula, Tarja (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Acta Universitatis Tamperensis 2323, Tampere University Press. Tampere: Suomen Yliopistopaino, 24.

Zigler, Edward & Taussig, Cara & Black, Kathryn (1992) Early childhood intervention. A Promising preventative for juvenile delinquency. American psychologist, 47(8), 997-1006. Viitattu: 2.4.2021.

<https://oce-ovid-com.libproxy.tuni.fi/article/00000487-199208000-00001/HTML>

Lait ja asetukset

Euroopan ihmisoikeussopimus (63/1999)

Llht Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983)

LsL Lastensuojelulaki (417/2007)

ShL Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

Suomen perustuslaki (1999/731)

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (LOS)